

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
DR. H. İBRAHİM BODUR GİRİŞİMCİLİK UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

GİRİŞİMCİLİK VE KALKINMA DERGİSİ

JOURNAL OF ENTREPRENEURSHIP AND DEVELOPMENT

Yaz 2019, Cilt:14 Sayı:1

Summer 2019, Volume:14 Number:1

**Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. H. İbrahim Bodur Girişimcilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Tarafından
Yayımlanmaktadır**

GİRİŞİMCİLİK VE KALKINMA DERGİSİ
Journal of Entrepreneurship and Development
Cilt 14· Sayı 1· Yaz 2019· Volume 14 · Number 1- Summer 2019

SAHİBİ (Publisher)
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
İbrahim Bodur Girişimcilik Uygulama
ve Araştırma Merkezi

EDİTÖRLER (Editors)
Erdal AYDIN (Yönetici Editör - Managerial Editor)
Cüneyt KILIÇ (Yönetici Editör - Managerial Editor)
Ünzüle KURT (Yönetici Editör - Managerial Editor)

EDİTÖR YARDIMCISI (Assisting Editor)
Esra DEMİREL

YAYIN ve DANIŞMA KURULU (Editorial and Consultative Committee)

Alfabetik Sıra İle (In Alphabetical Order)

ACER Yücel (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	KASIMOĞLU Murat (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
AKDEMİR Ali (Arel Üniversitesi)	KAYA İbrahim (İstanbul Üniversitesi)
AKDOĞAN Asuman (Erciyes Üniversitesi)	KOÇEL Tamer (İstanbul Kültür Üniversitesi)
ANIL İbrahim (Marmara Üniversitesi)	MARANGOZ Mehmet (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
ARAT Mehmet Emin (Marmara Üniversitesi)	MEYDAN Bilçin (Uludağ Üniversitesi)
AŞIKOĞLU Rıza (Afyon Kocatepe Üniversitesi)	MURAT Sedat (İstanbul Üniversitesi)
AYDOĞAN Kürşat (Bilkent Üniversitesi)	MÜFTÜOĞLU Tamer (Başkent Üniversitesi)
BACAK Bünyamin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	NART Sima (Sakarya Üniversitesi)
BAKOĞLU Refika (Marmara Üniversitesi)	OKYAY Zeynep Bodur (KALE Grubu Başkanı-CEO)
BESLER Senem (Anadolu Üniversitesi)	OKYAY Osman (KALE Grubu-Teknik Bölüm Başkanı)
BOZKURT Veysel (İstanbul Üniversitesi)	ÖZTURAN Meltem (Boğaziçi Üniversitesi)
BUDAK Gönül (Dokuz Eylül Üniversitesi)	POLOUCEK Stanislav (Silesian University)
ÇETİNDAMAR Dilek (Sabancı Üniversitesi)	SABANCI Ali (TOBB Genç Girişimciler Kurulu Başkanı)
DOĞAN Şadan (Biga TSO Başkanı)	SEVİM Şerafettin (Dumlupınar Üniversitesi)
ENER Meliha (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	SOYSAL Süleyman (Kaleseramik-Operasyonlar Yapı Ürünleri Grubu- Başkan Yrd.)
ERDİL Oya (Gebze Y.T.E.)	ŞENER Sefer (İstanbul Üniversitesi)
FURNHAM Adrian (University College London)	YELKİKALAN Nazan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
GAVCAR Erdoğan (Muğla Üniversitesi)	YOZGAT Uğur (Marmara Üniversitesi)
GÜMÜŞTEKİN Gülten Eren (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	YÜRÜR Senay (Yalova Üniversitesi)
İNCEKARA Ahmet (İstanbul Üniversitesi)	ZEHİR Cemal (Yıldız Teknik Üniversitesi)
KARADAL Himmet (Aksaray Üniversitesi)	

HAKEM KURULU (Referees)

(Alfabetik Sıra İle (In Alphabetical Order))

ACER Yücel (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	CAN Özge (Yaşar Üniversitesi)
AKATAY Ayten (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	ÇAM Handan (Gümüşhane Üniversitesi)
AKÇAKAYA Murat (Gazi Üniversitesi)	ÇAVUŞOĞLU Mehmet (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AKYILDIZ Murat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	ÇETİN Tamer (İstanbul Üniversitesi)
ALTINDAĞ Erkut (Beykent Üniversitesi)	ÇETİNDAMAR Dilek (Sabancı Üniversitesi)
ALTUNTAŞ Gültekin (İstanbul Üniversitesi)	ÇETİNKAYA BOZKURT Özlem (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
ARSLAN Hasan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	ÇITAK Levent (Erciyes Üniversitesi)
ATMACA Metin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	CİNGÖZ Ayşe (Nevşehir Üniversitesi)
AYDIN Erdal (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	ÇULHA Osman (Adnan Menderes Üniversitesi)
AYDIN Murat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	DAVES Glenn (James Cook University)
AYDOĞAN Kürşat (Bilkent Üniversitesi)	DEMİRELİ Erhan (Dokuz Eylül Üniversitesi)
AYKANAT Zafer (Ardahan Üniversitesi)	DİLBAZ ALACAĞAN Nur (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AYTAÇ Serpil (Uludağ Üniversitesi)	DOĞAN Özlem İ. (Dokuz Eylül Üniversitesi)
BABA Gürol (Ankara Üniversitesi)	DÖNMEZ POLAT Dilek (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
BACAK Bünyamin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	DURAK İbrahim (Pamukkale Üniversitesi)
BALAN Feyza (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	DURAN Cengiz (Dumlupınar Üniversitesi)
BALTACIOĞLU Tunçdan (İzmir Ekonomi Üniversitesi)	ELAGÖZ İsmail (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
BAYAR Yılmaz (Uşak Üniversitesi)	ERDEM Ferda (Akdeniz Üniversitesi)
BİLGİÇ B. Sadi (İpek Üniversitesi)	EREN Müfide Şule (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
BİLGE HÜRİYET (Celal Bayar Üni.Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu)	ERĞİN Hüseyin (Dumlupınar Üniversitesi)
BOZKURT Öznur (Düzce Üniversitesi)	ERKAN Gülgün (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
	EROĞLU Umut (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

EROĞLU Filiz (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
EROL Mikail (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
ERYILMAZ Mehmet (Uludağ Üniversitesi)
FEDAİ Cemal (Kırıkkale Üniversitesi)
FURNHAM Adrian (U.Coll. London)
GAVCAR Erdoğan (Muğla Üniversitesi)
GÖK Osman (Yaşar Üniversitesi)
GÖKTEPE Ahmet Orkun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
GÜLER Ruhi (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
GÜLTEKİN Nihat (Harran Üniversitesi)
GÜMÜŞ Mahir (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
GÜNEY Semra (Hacettepe Üniversitesi)
GÜNEŞ Şahabettin (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
GÜNGÖR Arif (Düzce Üniversitesi)
GÜRSAKAL Necmi (Uludağ Üniversitesi)
İNCE YENİLMEZ Meltem (Yaşar Üniversitesi)
İPEK Selçuk (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
İRİZ Rıfat (Selçuk Üniversitesi)
İRMİŞ Ayşe (Pamukkale Üniversitesi)
İŞCAN Ömer Faruk (Atatürk Üniversitesi)
KAHRAMAN AKDOĞU Serpil (Yaşar Üniversitesi)
KANTEN Selahattin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
KALKAN Adnan (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
KALMIŞ Halis (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
KARA Hakan (Dumlupınar Üniversitesi)
KARABEY Canan Nur (Atatürk Üniversitesi)
KARAGÜL Soner (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
KARTALTEPE Nihal (Marmara Üniversitesi)
KASIMOĞLU Murat (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
KAYA Bayram (Ankara Üniversitesi)
KELEŞ Hatice Necla (Bahçeşehir Üniversitesi)
KILIÇ Cüneyt (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
KILIÇ Burhan (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
KORKMAZ Oya (Mersin Üniversitesi)
KÖLEOĞLU Nilay (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
KÖK Recep (Dokuz Eylül Üniversitesi)
KUTLUTÜRK Murat (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
KURŞUNLUOĞLU Emel (Yaşar Üniversitesi)
KURT Ünzüle (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
KUNDAY Özlem (Yeditepe Üniversitesi)
MARANGOZ Mehmet (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
MARİN Mehmet C. (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
MAYA İlknur (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
METE Sinan (Aksayar Üniversitesi)
MUTER ŞENGÜL Canan (Anadolu Üniversitesi)
MUTLU Esin Can (Yıldız Teknik Üniversitesi)
MÜFTÜOĞLU Tamer (Başkent Üniversitesi)
NARDALI Sinan (Katip Çelebi Üniversitesi)
ÖNCE Günal (Dokuz Eylül Üniversitesi)

ÖNCÜL Mehmet Sadık (Cumhuriyet Üniversitesi)
ÖZCAN Burcu (Marmara Üniversitesi)
ÖZDEMİR Yasemin (Sakarya Üniversitesi)
ÖZDEMİRCİ Ata (Marmara Üniversitesi)
ÖZER Mehmet Akif (Gazi Üniversitesi)
ÖZER Yunus Emre (Dokuz Eylül Üniversitesi)
ÖZEKİCİOĞLU Halil (Cumhuriyet Üniversitesi)
ÖZGENOĞLU Abdürrahim (Atılım Üniversitesi)
ÖZŞAHİN Mehtap (Yalova Üniversitesi)
ÖZTURAN Meltem (Boğaziçi Üniversitesi)
PAKSOY H. Mustafa (Harran Üniversitesi)
PAZARCIK Yener (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
POLAT K. Ebru (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
POLOUCEK Stanislav (Silesian University)
SAKARYA Sema (Boğaziçi Üniversitesi)
SAVRUL KILINÇ Burcu (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
SAVRUL Mesut (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
SEÇKİN HALAÇ Duygu (Yaşar Üniversitesi)
SEKİN Seval (Ege Üniversitesi)
SERİNKAN Celaleddin (Pamukkale Üniversitesi)
SEVİM Şerafettin (Dumlupınar Üniversitesi)
SOYLU Ali (Pamukkale Üniversitesi)
SÖNMEZ Rukiye (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
ŞAHİN Mehmet (Anadolu Üniversitesi)
ŞENER KONUK Dilek (Düzce Üniversitesi)
TAN Sabri Sami (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
TAŞÇI Hacı Mehmet (Erciyes Üniversitesi)
TAYŞİR E. Aygün (Marmara Üniversitesi)
TAYŞİR K. Nurgül (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
TEKİN Mahmut (Selçuk Üniversitesi)
TÜKELTÜRK AYDIN Şule (Trakya Üniversitesi)
TÜRKER Duygu (Yaşar Üniversitesi)
TOPKAYA Özgür (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
UĞUR Suat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
ULUYOL Osman (Adıyaman Üniversitesi)
YAĞANOĞLU Nazmi (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YAMAN Ramazan (Balkesir Üniversitesi)
YAVAŞ Hikmet (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YARAŞIR Sevinç (Pamukkale Üniversitesi)
YAZICI Erdiç (Gazi Üniversitesi)
YILDIRIM Yavuz (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YELKİKALAN Nazan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YERELİ Ahmet Burçin (Hacettepe Üniversitesi)
YİĞİT Yusuf (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YILDIRIM Tansoy Yavuz (Bandırma Üniversitesi)
YILDIZ Sebahattin (Kafkas Üniversitesi)
YILDIZ Tayfun (Ardahan Üniversitesi)
YÜRÜR Şenay (Yalova Üniversitesi)

Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi / Journal of Entrepreneurship and Development
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar ilk olarak editörler ve yazı kurulunca bilimsel anlatım ve yazım kuralları yönünden incelenir. Daha sonra uygun bulunan yazılar alanında bilimsel çalışmalarını ile tanınmış üç ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrultusunda yazı yayınlanır veya yayınlanmaz. Hakemlerin gizli tutulan raporları dergi arşivlerinde beş yıl süreyle tutulur. Dergi politikaları ve yazım kuralları ile ilgili detaylar dergi başında bulunabilir. Belirtilmemiş hususlar için dergi sekreteryası aranabilir.

Journal of Entrepreneurship and Development is a referee journal. Articles submitted for consideration of publication are subject to peer review. The editorial board and editors takes consideration whether submitted manuscript follows the rules of scientific writing. The appropriate articles are then sent to three referees known for their academic reputation in their respective areas. Upon their decision, the articles will be published in the journal, or rejected for publication. The referee reports are kept confidential and stored in the archives for five years. for the full details about the journal see notes for contributors section or feel free to contact with the editors.

Aşağıdaki indeksler tarafından indekslenmektedir
Indexed or/and Abstracted in

Research Bible, The Global Impact Factor (GIF), Araştırmax, SOBIAD, Index Copernicus

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Biga/ Çanakkale – TÜRKİYE
Tel: +90 286 335 87 38-40 Fax: +90 286 335 87 36

Web: <http://gkd.comu.edu.tr>

e-mail: gkd@comu.edu.tr

Aksi belirtilmediğı sürece Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi'nde yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına aittir. Bu konuda dergi sahibi veya editörler sorumlu değildir.

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izni alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi kullanılarak yeniden basılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır. All Rights Reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form, or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission of the JED editors.

ISSN: 1306-8946

Baskı: Tam Pozitif Reklamcılık ve Matbaacılık İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti.
Çamlıca Mahallesi 145. Cadde No: 10/11 Yenimahalle /ANKARA
Tel: 0312 397 00 31 | Faks: 0312 397 86 12 | E-Posta: pozitif@pozitifmatbaa.com

GİRİŞİMCİLİK VE KALKINMA DERGİSİ
Journal of Entrepreneurship and Development

Cilt 14 · Sayı 1 · Yaz 2019 · Volume 14 · Number 1 · Summer 2019

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Girişimci Davranış: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması <i>Entrepreneur Behaviour: A Study of Scale Adaptation</i> İrfan AKKOÇ - Abdullah ÇALIŞKAN - Ömer TURUNÇ	1
İhracat Değer Endeksi Ve Yatırım İlişkisi: Türkiye Örneği (1982-2017) <i>Relationship Between Export Value Index and Investment: The Case of Turkey (1982-2017)</i> Ahmet Tayfur AKCAN	11
Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcılarının Fon Tutarını Belirlemeye Yönelik Bir Analiz <i>An Analysis Towards Understanding Fund Magnitude of Individual Retirement Scheme Participants in Turkey</i> Çağla PINAR ÇENGELCİK - Hasan Alp ÖZEL	19
Endüstri 4.0 Farkındalığının Belirlenmesi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği <i>Determination of The Industrial Awareness: The Case of Çanakkale Onsekiz Mart University</i> Nazan YELKİKALAN - Sedef ÖZCAN - Kemal TEMEL	31
Kırsal Alandaki Mikro Kadın Girişimcilerin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları: Agro-Turizm Kadın Kooperatifleri <i>The Attitudes of The Micro Female Entrepreneurs In The Rural Area Towards Becoming A Cooperative: Agro-Toruisim Woman Cooperative</i> Nilüfer SERİNİKLİ	45

Avrupa Birliği ile Mali İşbirliği ve Kırsal Girişimcilik Projeleri: Çanakkale İli IPARD Örneği <i>Financial Cooperation with the European Union and Rural Entrepreneurship Projects: The Case of IPARD in Çanakkale Province</i>	
Sibel TAN - Sabri Sami TAN	59
Entrepreneurial Tendency of the Students: A Research on the Students of the Department of Physiotherapy and Rehabilitation and Nutrition and Dietetics <i>Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimi: Fizyoterapi ve Rehabilitasyon ve Beslenme ve Diyetetik Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma</i>	
Saffet OCAK - Tezcan ŞAHİN - Ömer GİDER	67
Yenice Bölgesinde İpekböceği Yetiştiriciliğinin Durma Sebeplerinin Süreç İyileştirme Yöntemlerinden Sebep-Sonuç Diyagramı İle Araştırılması <i>Investigation of The Problems of Stopping of Silkworm Production With Process Improvement Methods of The Cause-And-Effect Analysis Method In The Yenice Regio</i>	
Ramazan YILDIZ- Kahraman SELVİ- Hanife YARMACI	79
The Effects of Political Risk and Economic Policy Uncertainty on Foreign Direct Investments: A Panel Cointegration Analysis for Selected EU Countries <i>Siyasi Risk ve Ekonomik Politika Belirsizliğinin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkileri: Seçilmiş AB Ülkeleri İçin Bir Panel Eşbütünleşme Analizi</i>	
Mesut SAVRUL - Hasan AZAZİ	87
İşletme Kurma Kararı <i>Decision to Create a Venture</i>	
Sibel TOKATLIOĞLU	101

Girişimci Davranış: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Pearce ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen Girişimci Davranış Ölçeği'nin, Türkçe'ye uyarlanmasıdır. Çalışma, yazılım ve lojistik sektörü olmak üzere iki farklı örneklem grubundan (n=401, n=366) elde edilen veriler ile yapılmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, ölçeğin orijinal tek faktörlü yapısına uygun şekilde, dilimizde de tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan güvenilirlik analizlerinde girişimci davranış ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı, ilk örneklem için ,97, ikinci örneklem için ise, 92 olarak ölçülmüştür. İstatistiksel analizler sonucu elde edilen bulgular, uyarlaması yapılan girişimci davranış ölçeğinin, Türkiye'deki çeşitli sektörlerde çalışanlar için girişimci davranışın ölçülmesinde geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak kullanılabileceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Girişimci Davranış, Açıklayıcı Faktör Analizi, Doğru-
layıcı Faktör Analizi, Geçerlilik, Güvenirlik

Entrepreneur Behaviour: A Study of Scale Adaptation

ABSTRACT

The aim of the study is to adapt the Entrepreneur Behaviour Scale which was developed by Pearce et al (1997) to Turkish language. This study of scale adaptation contains findings for the reliability and validity values of the Turkish adaptation of the Entrepreneur Behaviour Scale. The research was carried out using data obtained from two different sampling groups (n=401, n=366) in software and logistics sectors. From the statistical analysis, it was found that our language has a structure with single factor, consistent with the original single factor structure of the scale. The Reliability Analysis was performed, and Cronbach Alpha Coefficients of the Entrepreneur Behaviour were measured to be .97 for the first sampling and .92 for the second sampling. The findings obtained from the statistical analysis have shown that the Entrepreneur Behaviour Scale adapted in this study is a valid and reliable scale for determining the Entrepreneur Behaviour of workers in various sectors in Turkey.

Keywords: Entrepreneur Behaviour, Explanatory Factor Analysis, Confir-
matory Factor Analysis, Validity, Reliability.

1. GİRİŞ

Küreselleşen iş yaşamında örgütlerin sürdürülebilir bir rekabet kapasitesine sahip olmaları faaliyette buldukları çevrelerde yenilikçi, proaktif ve risk üstlenen yaklaşım göstermelerini zorunlu kılmaktadır. İş fırsatlarının belirlenmesi ve takip edilmesinde örgütlere önemli fırsatlar sağlaması bu yaklaşıma yönelik ilgiyi her geçen gün artırmaktadır. Rekabetin şiddetlenmesi ve değişim hızının artması, örgütlerin kendilerine has yeteneklerin oluşturulmasını gerektirmektedir. Girişimci davranışların oluşturulması ve başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlayan örgütlerin, rakipleri ile rekabeti sürdürebilmeleri için sahip olmaya çalıştığı bir yetenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Rekabetin sürdürülmesinde yeniliklerin takip edilmesi ve bu yeniliklerin girişimcilikle uygulamaya dönüştürülmesi günümüz örgütlerinin yoğun bir şekilde çaba gösterdiği ve odaklandığı konuların başında yer almaktadır. Girişimcilik örgütlere birçok açıdan kritik avantajlar sağlayan önemli bir yetenektir. Bu kapsamda girişimciliğin içselleştirilerek çalışanların girişimci davranışlara yönlendirilmesi örgütlerin rekabet kapasitelerini geliştirmeleri için son derece önemli bir yönetim faaliyetidir.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, İzmir,
dr.irfanakkoc@gmail.com

² Doçent Dr., Toros Üniversitesi,
Mersin,
abdullah.caliskan@toros.edu.tr

³ Doçent Dr. Süleyman Demirel
Üniversitesi, Isparta,
omert21@gmail.com

Girişimciliği ele alan teoriler, girişimciliğin kişiliğin dışında bir çok faktörün bir araya gelmesinden oluşan davranışsal bir süreç (Naffziger, 1995) olmasına karşın girişimci davranışı genellikle kişisel öğeler veya karakter temelinde açıklamaya çalışmaktadırlar (Hornsby vd., 2002; Sharma ve Chrisman, 1999). Ancak girişimci davranışa yönelik güncel yaklaşımlar, girişimcilerin tutum ve davranışlarına odaklanan davranış teorisi ile ifade edilmektedir. Bu teori, bütün davranışların bir sebebi olduğu ve çeşitli durumlara tepki olarak ortaya çıktığından hareketle girişimci davranışın doğasını açıklamaya çalışmaktadır (Bridge vd,1998). Davranış teorisinde, girişimci davranış sergileyen çalışanların bireysel yetenekleri temel alınarak, zaman içerisinde karşılaşılan durumlar sonucunda iş sürecinin çeşitli aşamalarındaki tutum ve davranışlarda meydana gelen değişimler ele alınmaktadır (Akkoç, vd., 2012b). Girişimci davranış, geniş anlamda girişimci fırsatların keşfi, değerlendirilmesi ve kullanılmasıyla ilgili bir örgütün çalışanları tarafından gerçekleştirilen tüm eylemleri içermektedir (Kuratko vd., 2005).

Örgütlerde girişimcilik davranışı ile ilgili iki temel yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım örgütsel bağlam ve süreçlere odaklanırken, ikincisi bireye odaklanmaktadır (Kuratko vd., 2005). Araştırmalar genellikle, üst ve orta düzey yöneticilerin girişimcilik özellikleri ve eylemlerine odaklanmaktadır. Ancak daha az önem verilen "günlük" girişimcilik hedefine bağlı olarak daha alt örgütsel ve çalışan düzeyinde, girişimci-yenilikçi ve sıra dışı bir şekilde işlerin yapılarak katma değer yaratma süreci ihmal edilmektedir (Mair, 2005). Bu çalışmada, çalışanların bu süreçlerini içeren ve günlük (rutin) girişimci davranışlarını ölçmeyi amaçlayan Pearce ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen Girişimci Davranış Ölçeğinin, Türkçe'ye uyarlanması ele alınmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Girişimci Davranış

Girişimci kavramı "Sermaye sahibinden ayrı risk üstlenen kişi" anlamında, Fransız bilim adamı Richard Cantillon tarafından kullanılarak literatüre kazandırılmıştır (Lumpkin ve Dess, 1996; Hisrich ve Peters, 2002). Daha sonra günümüzde kullanılan anlamı ile girişimcilik kavramı ilk defa Schumpeter (1928) tarafından ele alınarak girişimciyi, yeni alternatifler yaratan diğer bir anlatım ile benzer veya farklı şeyleri, yeni metotlar ile üreten kişi olarak ifade edilmiştir. Schumpeter (1928)'in bu tanımının yanı sıra literatürde girişimci kavramı birçok araştırmacı tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Değişimi arayan, değişime ayak uyduran ve değişimi kendi faydasına kullanan, belirsizlik ortamında fırsatları fark ederek bunları hayata geçirmek üzere risk alan kişidir (Drucker, 1985).
- Emek, hammadde ve diğer varlıkları daha büyük değer yaratacak şekilde kullanan kişidir (Hisrich ve Peters, 2001).
- Ekonomik faydayı arttırmak için finansal ve sosyal riski üstlenerek parasal tatmine ve bununla birlikte başarı ve bağımsızlık gibi bireysel tatmine yönelik değer yaratan kişidir (Hisrich ve Peters, 2002).
- Belirsiz ve değişken çevrede, yeni bir değer yaratabilecek kaynakları bir araya getiren ve düzenleyen kişidir (Drucker, 1986).
- Bolton ve Thompson (2000)'a göre girişimci, algılanan fırsatlar çerçevesinde değeri kabul edilmiş bir şey oluşturmak için alışagelmış bir şekilde bir şeyler yaratan ve yenilik yapan kişidir.
- Kuratko (2008)'ya göre ise girişimci; **fırsatları fark eden, yakalayan ve bu fırsatları pazarlanabilir fikirler haline getiren yenilikçi ve gelişimci kişidir.**
- Littunen (2000: 295) girişimciyi, doğal kaynak, sermaye, emek gibi üretim faktörlerini bir araya getirerek mal ve hizmet üreten, işletme kurarak bu işletmedeki faaliyetleri yürüten kişi olarak tanımlamıştır.
- Bireysel açıdan ve ekonomik süreç odaklı bir yaklaşımla; girişimci, daha fazla fayda sağlamak için yeni örgüt kuran sahipleri ve yöneticileri gibi kişiler olarak, veya problemleri çözebilen, sıradan durumları önemli fırsatlara dönüştüren dinamik, risk alan, yaratıcı, yenilikçi ve vizyon sahibi kişilerdir (Lumpkin ve Dess, 1996; Lee ve Peterson, 2000).
- Değişimin farkına varan, değişime uyum sağlayan ve değişimden değer yaratan kişidir (Drucker, 1985).
- Risk alan ve yeni bir şey geliştiren kişidir (Shaw ve Darroch, 2004: 328).

Literatürde girişimcilik kavramı; yönetsel girişimcilik teorisi, ekonomik girişimcilik teorisi, davranışsal, psikolojik ve sosyolojik girişimcilik teorileri tarafından çeşitli yönleri ile ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda girişimcilik kavramına ait çok sayıda tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Yeni ürün veya hizmetlere ilişkin fikirlerin keşfedilmesi ve bu fikirlerin, karlı ürün ve hizmetler haline getirilmesi için bir örgüt içerisinde bireylerin ve ekiplerin çalışmasıdır (Hostager vd., 1998).
- Toplulukların, bölgelerin, örgütlerin veya bireylerin, refah yaratmak amacıyla iş fırsatlarını belirledikleri ve takip ettikleri eylem ve süreçlerdir (George ve Zahra, 2002: 5).
- Yeni hizmetler, teknolojiler, yönetim teknikleri, stratejiler ve rekabet pozisyonu geliştirme gibi yenilik faaliyetleri ve eğilimlerinin sürdürülmesidir (Antoncic ve Hisrich, 2001).
- Yeniliklere yol açacak süreçler uygulamalar ve karar alma faaliyetleridir (Lumpkin ve Dess, 1996).
- Çok çeşitli açılardan riske girilen, zaman ve çaba harcanarak yeni bir değer yaratma sürecidir (Hisrich ve Peters, 2002).
- Örgütlerin karşılaştığı tehlikeleri bertaraf etmeye yönelik ürün ve hizmetlerin, yeni yönetim teknik ve teknolojilerin geliştirilmesi/iyileştirilmesini içeren yaratıcı çözüm önerileridir (Knight, 1997).
- Pazardaki fırsatları sezerek risk alan, kaynak sağlayan veya çeşitli kaynakları bir araya getiren ve pazardaki ihtiyaçları karşılamak ve kâr elde etmek amacıyla örgüt kuran ve büyüten bireyin faaliyetleridir (Nieman, vd., 2003: 9).

Girişimcilik kavramı farklı boyutlarda ele alınmışsa da literatürde genel olarak yenilikçilik, proaktiflik ve risk alma boyutlarından oluştuğu (Miller, 1983; Covin ve Slevin, 1991: 7-8; Fiş ve Wasti, 2009; Knight, 1997: 213) ifade edilmektedir. İlk boyut yenilikçilik, örgütlerde yeni ürün ve hizmet geliştirme, ürün ve hizmet üretiminde yeni yöntemlerin kullanılması ve çalışma ortamının olumlu yönde geliştirilmesidir (Woodman vd., 1993). Bir diğer ifade ile yenilikçilik “ürün ve hizmet üretiminde yeni üretim yöntemlerin uygulanması ve yeni çalışma süreçlerinin geliştirilmesidir.” (Samuel 2000: 519). Yenilikçi davranış ise, çalışanın bilinçli olarak ürünler, süreçler ve prosedürlere ait yeni fikirleri kendi iş rolüne, iş birimine veya bütün örgüte uygulaması veya benimsemesidir (West ve Farr, 1989). İkinci boyut proaktiflik, yeni fırsat, ürün ve hizmetlerin araştırılması, ortaya çıkarılması veya ekonomik ömrünü tamamlamış mevcut ürün ve hizmetlerden vazgeçilmesini kapsayan davranışlar bütünüdür (Morris ve Kuratko, 2002). Lumpkin ve Dess (1996)’e göre; yeni fırsatların takibi veya yeni pazarlara girilmesinde inisiyatif almaktır. Dolayısıyla proaktiflik, rakiplerinden önce yeni ürün veya hizmetleri, süreçleri ve teknolojilerin pazara sunulmasıdır (Covin ve Slevin, 1989). Bir başka ifade ile proaktiflik örgütlerin, yenilikleri, yenilenme süreçlerini ve yeni yönetsel teknikleri içselleştirmede hep öncü davranış sergileyerek, bulunduğu ortamı ve sektörü şekillendirme eğilimi olarak ifade edilmektedir (Stopford ve Baden-Fuller, 1994). Üçüncü ve son boyut olan risk alma, örgütlerin ve çalışanların girişimci davranışlarının temel bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Antoncic ve Hisrich, 2003). Bu kapsamda girişimcilik kabul edilebilir ölçüdeki riski zorunlu kılan bir davranıştır (Covin ve Slevin, 1989). Risk alma, fırsatların hızlı bir şekilde takibi için çok kısa sürede kaynak kombinasyonları oluşturma ve cesaretli faaliyetler sergilemeyi gerektirmektedir. (Lumpkin ve Dess, 1996). Örgütlerin pazarlarda oluşan fırsatlardan ortalamanın üzerinde fayda elde etme hedefine yönelik olarak, yüksek oranda borçlanması veya büyük miktarlarda kaynak tahsis etmesi, risk alma davranışları olarak değerlendirilebilir (Morris ve Kuratko, 2002).

Girişimci davranış çalışanların sergilediği; örgüt içerisinde karşılaşılan problemleri çözüme kavuşturmak, rutin durumları önemli fırsatlara çevirmek, vizyoner, yaratıcı, yenilikçi, dinamik, risk almak, (Antoncic ve Hisrich, 2003; Lee ve Peterson, 2000) başarıma isteği, yoğun çalışmak, inisiyatif kullanmak, ikna kabiliyetine sahip olmak, bağımsızlık ve liderlik (Gibb, 1987) gibi davranış şekilleridir.

2.2. Girişimci Davranış Değişkenine Ait Ölçek

Mair’in (2005) “Günlük” girişimcilik kavramına uygun olarak Pearce ve arkadaşları (1997) örgütler içindeki girişimcilik davranışının stratejik vizyon, enerjik bir çalışma ortamı yaratma, yönelimi değiştirme ve bürokrasiyi ortadan kaldırma yeteneğini içerdiğini savunmaktadırlar. Bu kapsamda bireysel girişimci davranışlar, girişimciliği elde etmeyi amaçlayan, bağımsız/özerklikten bütünleştirici/işbirliğine dayalı davranışlara kadar geniş bir yelpazede yer alan faaliyetleri içermektedir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, bu bireysel faaliyetlerin ve uygulamaların (mevcut örgütler içindeki yeni girişim yaratma gibi büyük ve değişik girişimcilik faaliyetlerinden

farklı olan) örgüt için bir değer yaratılmasına katkıda bulunduğu iddia edilebilir. Bireyler, örneğin meslektaşları ile işbirliği yapma şekilleri, günlük işlerini düzenleme şekilleri veya üst yönetim veya müşterilerden gelen zorlukları çözme şekilleri ile girişimci olabilirler (Zampetakis vd., 2009).

Örgütler (veya kurumsal girişimcilik) içindeki girişimci davranışlar, genel olarak örgütsel değişim, artan örgütsel büyüme, karlılık, katma değerli müşteri hizmetleri, stratejik yenilenmeyi ve yeni teknolojileri sağlayan davranışlar olarak değerlendirilmektedir. Bu davranışlar genellikle üst ve orta düzey yöneticilerin liderliğinde kurumsal nitelikli girişimcilik davranış süreçleri ile gerçekleşebilmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar ve kullanılan ölçekler genellikle bu tür girişimcilik davranışlarına (örneğin Lumpkin ve Dess,1996; Lumpkin ve Dess, 2001; Naktiyok,2004; Şeşen, 2010) odaklanmaktadır. Bu nedenle buna yönelik ölçekler yaygın bir şekilde geliştirilmiştir. Ancak çalışan düzeyinde günlük (rutin) işlerin, girişimci-yenilikçi ve sıra dışı bir şekilde yapılarak katma değer yaratma süreci göz ardı edilmektedir (Mair, 2005). Bu boşluk Pearce ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen ölçek ile telafi edilmeye çalışılmıştır. Bu ölçek, günlük (rutin) işlerin, girişimci-yenilikçi ve sıra dışı bir şekilde yapılarak katma değer yaratma sürecini temel almasıyla diğer girişimci davranış ölçeklerinden farklılaşmaktadır.

Literatürde girişimci davranış ölçeği çeşitli araştırmacılar tarafından farklı boyut ve ifade sayılarından oluşan biçimleri ile kullanılsa da tek boyutlu ölçek Pearce ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen ve Zampetakis, L.A. Beldekos, P. ve Moustakis V. S. (2009:173) tarafından kaleme alınan “Day-to-day” entrepreneurship within organisations: the role of trait emotional intelligence and perceived organisational support. European Management Journal, 27, 165-175, adlı makalede yayınlanan ölçektir. Ölçeğin güvenilirliği .71 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin orijinali aşağıdaki şekildedir.

1. I display an enthusiasm for acquiring new skills.
2. I encourage my colleagues to take the initiatives for their own ideas in order to improve our services.
3. I cannot change quickly course of action when results aren't being achieved (R).
4. I seldomly devote time to help my colleagues in order to find ways to improve our services (R).
5. I create a co-operational and team working climate in my department in order to meet a challenge.
6. I don't inspire my colleagues to think about their work in new and stimulating ways (R).

Literatür incelendiğinde, girişimci davranış değişkeninin ampirik olarak çalışıldığı sınırlı sayıda araştırma tespit edilmiştir. Pearce ve arkadaşlarına (1997) ait ve Zampetakis ve arkadaşlarının (2009:173) çalışmasında kullanılan ölçeğin Türkçe geçerliliği Çalışkan ve Akkoç, (2012), Çalışkan ve arkadaşları (2011) ve Akkoç ve arkadaşları (2012a) ve tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaların tamamında RMSEA değerleri kabul edilebilir sınırlarda ve ölçeğin güvenilirlik katsayısı .80 ve üzerinde ölçülmüştür.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Sorunsalı

Son yıllarda yapılan çalışmalar, örgütler için girişimci davranışların önemine ve gerekliliğine dikkat çekmektedir (Caldwell ve O'Reilly, 2003; Lumpkin ve Dess, 2001; Freel, 2005). Bu nedenle, örgüt içerisindeki bireylerin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi, organizasyonlar için son derece önemlidir. Ancak, bunu en az maddeyle, en geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçebilecek bir ölçeğe ihtiyaç duyulmaktadır. Literatür incelendiğinde, girişimcilik olgusunun ölçümüne yönelik çalışmalara rastlanmış olmasına rağmen, günlük faaliyetlerde gerçekleşen girişimci davranışlara odaklanan, kısa, anlaşılır ve net bir şekilde ölçen bir ölçeğe ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, bireylerin girişimci davranışa eğiliminin ölçülmesine farklı bir alternatif sunmak üzere, Pearce ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen ve Zampetakis ve Moustakis (2007) tarafından geçerliliği yapılan ölçeğin Zampetakis ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında kullanılan şeklinin Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Bu ölçeğin seçilmesinin sebebi, mevcut ölçeklere kıyasla daha az ifade sayısına sahip olması, ifadelerin daha anlaşılır olması, cevaplama süresinin kısa olması ve en önemlisi ise günlük (rutin) faaliyetlerde gerçekleşen girişimci davranışları ölçmeyi temel almasıdır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

3.2.1. Çeviri ve Dilsel Geçerlilik

Girişimci Davranış Ölçeği' nin Türkçe'ye çeviri sürecinde, Brislin ve arkadaşlarının (1973) önerdiği 5 aşamalı metod kullanılmıştır. Bu aşamalar, ilk çeviri, ilk çevirinin değerlendirilmesi, tekrar çeviri, tekrar çevirinin değerlendirilmesi ve alanında uzman kişi görüşlerini kapsamaktadır. Bu çerçevede Zampetakis (2009)' in tarafından kullanılan tek boyutlu Girişimci Davranış Ölçeğinin İngilizce orijinali, öncelikle iyi derecede İngilizce bilgisine sahip iki İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi tarafından, birbirinden bağımsız olarak Türkçeye çevrilmiştir. Çeviriler yedi farklı alan uzmanı tarafından incelenip karşılaştırılarak her bir maddeyi en iyi temsil ettiği düşünülen ifadeler, anlaşılabilirlik ve kültürel uygunluk kriterlerinde değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda elde edilen Türkçe ölçek, yönetim organizasyon alanında çalışan iki akademisyen tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Müteakiben, bu ölçek özgün ölçek ile karşılaştırılmış ve son aşamada iki uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman değerlendirmeleri sonrasında ölçeğe Tablo 1'deki son şekli verilmiş ve bu haliyle çalışmada kullanılması kararlaştırılmıştır. Ölçeğin orijinal formu, 5'li Likert tipi (1-Hiç katılmıyorum, 5-Tamamen katılıyorum) bir ölçektir.

Tablo 1. Girişimci Davranış Ölçeği.

Sıra No	İfadeler
1.	Yeni beceriler öğrenme konusunda heyecanlıyım.
2.	Çalışma arkadaşlarımı hizmet becerilerini geliştirmek amacıyla kendi fikirleri için inisiyatif almalarını teşvik ederim.
3.	Ben girişimlerimde sonuç alamadığımda hareket tarzımı hızlı bir şekilde değiştiremem. *
4.	Hizmetlerimizin geliştirilmesi yönünde çözümler bulma konusunda çalışma arkadaşlarıma nadiren zaman ayırırım. *
5.	Zorlu ve fırsatlarla dolu işler için ortak iş grupları ve iş takımları ortamı yaratırım.
6.	Çalışma arkadaşlarıma yeni ve radikal fikirler üretme konusunda destek olmam.*

* Ters Kodlu İfade

3.2.2. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analiz

Çalışmada verilerin toplanması için kullanılan anket formunda çalışmanın kapsamı ile ilgili bir bilgilendirme notu, ankete katılanların demografik özelliklerini ortaya koymaya yönelik tanımlayıcı istatistiklere ilişkin sorular ve orijinal ölçeğin Türkçe çevirisini içeren altı ifadeden oluşan bölümler yer almaktadır. Toplanan verilerin analizinde paket programlardan istifade edilmiştir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

3.3. Örneklem

Girişimci Davranış Ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması çalışmasında iki ayrı örneklem grubundan istifade edilmiştir. Çalışmada iki farklı örneklem grubu kullanılmasındaki amaç, elde edilen bulguların genellenebilirliğinin artırılmasıdır. Örneklem gruplarının seçiminde bireylerin girişimcilik eğilimlerinin etkilerinin daha çok yansıtacağı değerlendirildiği organizasyonlar olan yazılım işletmeleri ve lojistik sektörleri çalışanları ele alınmıştır.

3.3.1. Birinci Örneklem Grubu

Birinci örneklem için katılımcılar, Ankara ili ve çevresinde faaliyet gösteren yazılım sanayi sektörü çalışanlarıdır. Bu sektörde yaklaşık olarak 6000 kişi çalışmaktadır. Ana kütleden %95 güvenilirlik sınırları içerisinde %5'lik bir hata payı dikkate alınarak örneklem büyüklüğü 361 kişi olarak hesap edilmiştir (Sekaran, 1992). Bu kapsamda tesadüfi örnekleme yöntemiyle toplam 800 kişiye anket uygulaması yapılması planlanmıştır. Gönderilen anketlerden 409'u geri dönmüş ve 401 tanesi analiz yapmak için uygun bulunmuştur.

Birinci örneklem grubunu, Ankara ili ve çevresinde görev yapan 263 erkek (% 65.6) ve 138 bayan (% 34.4) toplam 401 yazılım sanayi sektörü çalışanı oluşturmuştur. Birinci grubun 256' sı evli (% 63.8), 145' i bekar (% 36.2) olup, 114' ü (% 28.4) lise, 238' i (% 59.4) lisans, 30' u (% 7.5) yüksek lisans ve 19' u (% 4.7) doktora mezunudur. Örneklem yaş ortalaması 35.05; çalışma süresi ortalaması 11.97 olarak tespit edilmiştir.

3.3.2. İkinci Örneklem Grubu

İkinci örneklem için katılımcılar, Adana ve Mersin ili ve çevresinde faaliyet gösteren lojistik sektörü çalışanlarıdır. Bu kurumlarda yaklaşık 5000 personel çalışmaktadır. Ana kütlede %95 güvenilirlik sınırları içerisinde %5'lik bir hata payı dikkate alınarak örneklem büyüklüğü 357 kişi olarak hesap edilmiştir (Sekaran, 1992). Bu kapsamda tesadüfi örnekleme yöntemiyle toplam 800 kişiye anket uygulaması yapılması planlanmıştır. Gönderilen anketlerden 382'si geri dönmüş ve 366 tanesi analiz yapmak için uygun bulunmuştur.

İkinci örneklem grubunu, Mersin ili ve çevresinde görev yapan 238 erkek (% 65.0) ve 128 bayan (% 35.0) toplam 366 lojistik sektörü çalışanı oluşturmuştur. İkinci grubun 236'sı evli (% 64.5), 130'u bekar (% 35.5) olup, 110'u (% 30.1) önlisans, 210'u (% 57.4) lisans, 28'i (% 7.7) yüksek lisans ve 18'i (% 4.9) doktora mezunudur. Örneklemin yaş ortalaması 34.53; çalışma süresi ortalaması 11.37 olarak tespit edilmiştir.

3.4. İç Tutarlılığa İlişkin Bulgular

İç tutarlılık güvenilirliği, ölçme aracında bulunan ifadelerin, kendi aralarında tutarlı olup olmadığını gösterir (Bayık ve Gürbüz, 2016). Ölçeklerin güvenilirliğinin (iç tutarlılığının) tespit edilmesinde en yaygın baş vurulan yöntemlerden biri Cronbach Alfa testidir (DeVellis, 2003). Cronbach Alfa katsayısının 0.70'den büyük olması istenir (Gürbüz ve Şahin, 2018). Girişimci Davranış Ölçeğinin iç tutarlılığını ölçmek amacıyla, her iki örneklem grubu için ölçeğin bütününe ve alt boyutlarının iç tutarlılıkları hesaplanmış ve Tablo-2'de gösterilmiştir. Ayrıca ölçeğe ait maddelerin düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarının tamamının varsayılan eşik değerinden (0,20) yüksek olduğu tespit edilmiştir (Büyüköztürk, 2007). Sonuç olarak bu bulgular önerilen ölçeğin iç tutarlılığının sağlandığını ve ölçeğin güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. İç Tutarlılık Analizi Sonuçları.

	Yazılım Sanayi Sektörü (1. Örneklem) (α)	Lojistik Sektörü (2. Örneklem) (α)
Girişimci Davranış	,971	,922

(α = Cronbach Alfa)

3.4.1. Geçerliliğe İlişkin Bulgular

3.4.1.1 Keşfedici Faktör Analizi

Girişimci Davranış Ölçeğinin yapısal geçerliliğinin test edilmesi amacıyla birinci örneklem olan Ankara ili ve çevresinde faaliyet gösteren yazılım sanayi sektörü çalışanlarına ilişkin veri setine Keşfedici Faktör Analizi yapılmıştır. İlk olarak, verilerin faktör analizine uygun olup olmadığının belirlenmesi amacıyla KMO ve Barlett Küresellik Testleri yapılmıştır. Birinci örneklem denek sayısının yeterli olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı, maddeler arasındaki korelasyonun uygun olup olmadığı ise Barlett-Sphericity testi ile incelenmiştir. Kabul gören yaklaşıma göre, KMO katsayısının, .60'dan büyük olması istenmekte ve .80'in üstündeki değerler çok iyi olarak değerlendirilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012). Ayrıca Barlett testi sonucunda anlamlı çıkması beklenmektedir. Birinci örneklem Kaiser Meyer-Olkin (KMO) örneklem uygunluk katsayısı 0.894 ve Barlett-Sphericity testi ki kare değeri 3598.100 ($p < .001$) olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2006: 321, Hair vd., 2010: 95-96). Maddelere ilişkin faktör yükleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Birinci Örneklem Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları.

Girişimci Davranış Ölçeği			
Özdeğer	5.248	N= 401	
Açıklanan Varyans	87.471	KMO: .894	p< .001
Madde Kodu	Ortalama	Standart Sapma	Faktör Yüğü
S2	3.27	1.33	,956
S4	1.72	1.31	,955
S3	1.79	1.33	,954
S1	3.24	1.33	,930
S5	3.28	1.36	,922
S6	1.54	1.31	,895

Birinci örnekleme ait keşfedici faktör analizi sonuçları incelendiğinde, özdeğeri 1’den büyük olan tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu yapı, Pearce ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen ve Zampetakis ve Moustakis (2007) tarafından geçerlemesi yapılan ölçeğin Zampetakis (2009)’ in çalışmasında ortaya koyulan yapıyla uyumludur. Keşfedici faktör analizinde, birinci örnekleme, toplam varyansı açıklama oranı % 87.47, olarak oldukça yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Ayrıca, faktör yüklerinin 0.6’ nın üzerinde bir değere sahip olması analiz sonuçlarının iyi seviyede olduğunu göstermektedir (Meyers vd., 2005). Keşfedici faktör analiz sonucunda elde edilen bulgular, girişimci davranış ölçeğinin geçerlemesinde ikinci aşama olan doğrulayıcı faktör analizine geçilebilmesine olanak sağlamaktadır.

3.4.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

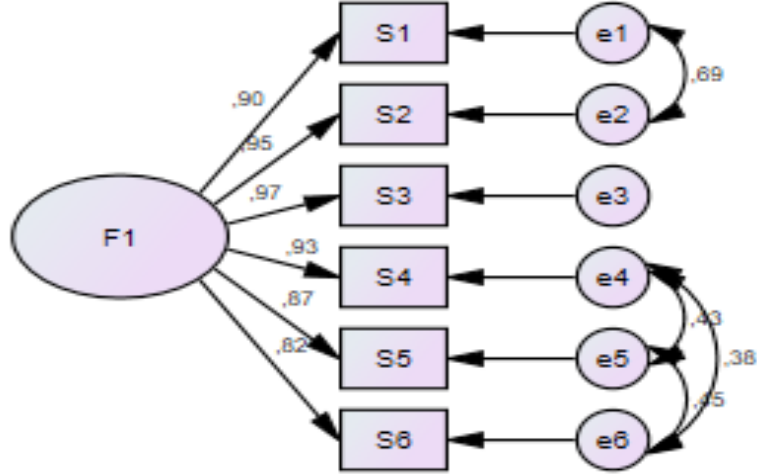
Girişimci Davranış Ölçeğinin keşfedici faktör analizi sonucu elde edilen tek faktörlü yapısının Türk örnekleminde farklı ikinci bir kültürde doğrulanıp doğrulanmayacağını ortaya koymak üzere Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Girişimci Davranış Ölçeğinin geçerliliği, istatistiki paket program kullanılarak test edilmiş, DFA ile elde edilen model Şekil 1’ de, tespit edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 4’de sunulmuştur. Literatürde NFI, GFI, AGFI ve CFI değerlerinin 0.90 civarında ve üzerinde RMSEA değerinin ise 0.10’dan düşük çıkmasının modelin gerçek verilerle uyumu için birer ölçüt olarak kabul edilmektedir (Steiger, 1990; Byrne, 1994; Hu ve Bentler, 1999; Schumacker ve Lomax, 2004). Tablo 4’te de görüldüğü gibi, uyum iyiliği değerlerinin (NFI, GFI, AGFI ve CFI) kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu tespit edilmiştir (Meydan ve Şeşen, 2011: 37).

Tablo 4. Girişimci Davranış Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları.

Girişimci Davranış Ölçeği	ΔX^2	df	$\Delta X^2/df$	RMSEA	NFI	GFI	AGFI	CFI
Referans Değerler			≤ 5	$\leq 0,10$	$\geq 0,90$	$\geq 0,90$	$\geq 0,85$	$\geq 0,95$
Örneklem 2	24.51	5	4.90	.09	.99	.98	.92	.99

Not: ΔX^2 =Normal Theory Weighted Least Squares Chi-Square, df = Degrees of Freedom, RMSEA= Root Mean Square Error of Approximation, NFI= Normed Fit Index, GFI= Goodness of Fit Index, AGFI= Adjusted Goodness of Fit Index, CFI = Comparative Fit Index.

*p<0,001.

Şekil 1. İkinci Örneklem DFA Yapısı.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, örgütlerde çalışanların girişimci davranış eğilimini ölçmede; günlük (rutin) yapılan faaliyetleri esas alan özellik içermesi, kısalık ve anlaşılabilirlik özellikleriyle öne çıktığı değerlendirilen Pearce ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen ve Zampetakis ve Moustakis (2007) tarafından geçerliliği yapılan ölçeğin Zampetakis (2009)' in çalışmasında ortaya koyulan girişimci davranış ölçeğinin Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla, Brislin ve arkadaşlarının (1973) geliştirdiği, ilk çeviri, ilk çevirinin değerlendirilmesi, tekrar çeviri, tekrar çevirinin değerlendirilmesi ve alanında uzman kişi görüşlerinden oluşan 5 aşamalı metod ile ölçeğin orijinal halinden Türkçe' ye çevirisi yapılmıştır. Bu aşamadan sonra, ölçeğin katılımcılara uygulanması ile elde edilecek bulguların genellenebilirliğinin artırılması amacıyla iki ayrı sektöre ait örneklem grubundan veri toplanmıştır. Örneklem gruplarının seçiminde yapılan işlerin doğası gereği girişimci davranışların olumlu/olumsuz etkilerinin kolaylıkla algılanacağı değerlendirilen yazılım sanayi sektörü ve lojistik sektörü tercih edilmiştir.

Girişimci Davranış Ölçeğinin güvenilirliği Cronbach Alfa testi ile hesaplanmıştır. Ölçeğinin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla, her iki örneklem grubu için ölçeğin iç tutarlılıkları hesaplanmış, iç tutarlılığa ilişkin sonuçlar, ölçeğin kabul edilebilir düzeyde güvenilir olduğunu göstermiştir. Daha sonra, Girişimci Davranış Ölçeğinin yapısal geçerliliğinin test edilmesi amacıyla birinci örneklem verisine Keşfedici Faktör Analizi yapılmıştır. Keşfedici faktör analizi sonuçları incelendiğinde, özdeğeri 1'den büyük olan tek faktörlü bir yapı olduğu gözlenmiştir. Bu yapının, ölçeğin orijinal tek boyutlu yapısı ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Müteakiben, Girişimci Davranış Ölçeğinin keşfedici faktör analizi sonucu elde edilen tek faktörlü yapısının Türk örneğinde farklı bir sektörde doğrulanıp doğrulanmayacağını ortaya koymak üzere ikinci bir örneklem üzerinde Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi ile lojistik sektörüne ait katılımcılardan oluşan ikinci örneklem grubunda ölçeğin orijinal yapısının doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bütün sonuçlar, Girişimci Davranış Ölçeğinin geçerli bir ölçme aracı olduğuna dair kanıt olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, çalışmanın gerek Türkçeye uyarlanması esnasında hem uzman bilim insanları ile hem de yazılım sanayi ve lojistik sektörü çalışanlarının bir kısmı ile yapılan birebir görüşmelerde, girişimci davranış ölçeğinin basit, kolay anlaşılabilir bir ölçek olduğu, katılımcıların örgüt içi girişimcilik davranışlarına ilişkin görüşlerini doğru ve net olarak ifade edebildiklerini belirtmişlerdir.

Bu çalışmada güvenilirlik ve geçerliliği ele alınan Girişimci Davranış Ölçeğinin tek boyutlu yapısı ile yapılacak olan araştırmalarda çalışanların girişimci davranış algılarını ölçmeye yönelik kritik bir ihtiyacı karşılayarak alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı değerlendirilmektedir. Girişimci davranış değişkeni ile ilgili gelecekte yapılacak olan araştırmalarda, Girişimci Davranış Ölçeğinin farklı sektörlerde ve farklı örneklem gruplarına uygulanmasının, ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliğine ilişkin bu çalışmada elde edilen bulguları destekleyeceği ve genellenebilirliğini kuvvetlendireceği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- AKKOÇ, İ., ÇALIŞKAN, A. ve TURUNÇ, Ö. (2012a). “Gelişim ve Rasyonel Alt Kültürlerinin Girişimci Davranışa Etkisi: Algılanan Çevresel Belirsizliğin Aracılık Rolü”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4): 65-84.
- AKKOÇ, İ., ÇALIŞKAN, D., ve TURUNÇ, D. (2012b). “Örgüt Kültürünün Girişimciliğe Etkisinde Öz yeterliliğin Düzenleyici Rolü”, *ISGÜÇ The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 14(3): 19-42.
- ANTONCIC, B. and HISRICH, R.D. (2001). “Intrapreneurship: Construct Refinement and Cross- Cultural Validation”, *Journal of Business Venturing*, 16: 495-527.
- ANTONCIC, B. and HISRICH, R.D. (2003). “Clarifying The Intrapreneurship Concept”, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 10(1): 7-24.
- BASIM, N., ve ŞEŞEN, H. (2009). “Tükenmişliğin Örgüt içi Girişimciliğe Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 35(Muhan Soysal Özel Sayısı): 41-60.
- BAYIK, M., ve GÜRBÜZ, S. (2016). “Ölçek Uyarlamada Metodoloji Sorunu: Yönetim ve Örgüt Alanında Uyarlanan Ölçekler Üzerinden Bir Araştırma”, *İş ve İnsan Dergisi*, 3(1): 1-20.
- BRIDGE, S. (1998). *Understanding Enterprise, Entrepreneurship and Small Business*, London: Macmillan Business.
- BRISLIN, RICHARD W., LONNER WALTER J., and THORNDIKE ROBERT M, (1973). *Cross- Cultural Research Methods*, John Wiley – SonsPub, New York.
- BYRNE, B.M. (1994). *Structural Equation Modeling With EQS and EQS/Windows*. Thousand Oaks, Sage Publications. CA.
- CALDWELL, D.F. and O'REILLY, C. (2003). “The Determinants of TeamBased Innovation in Organizations”, *Small Group Research*, 34(4): 497-517.
- COVIN J.G. and SLEVIN, D.P. (1989). “Strategic Management of Small Firm in Hostile and Benign Environments”, *Strategic Management Journal*, 10(1): 75-87.
- COVIN J.G. and SLEVIN, D.P. (1991). “A Conceptual Model of Entrepreneurship As Firm Behavior”, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16 (1): 7-25.
- ÇALIŞKAN, A. ve AKKOÇ, İ. (2012). “Girişimci Ve Yenilikçi Davranışın İş Performansına Etkisinde Çevresel Belirsizliğin Rolü”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1): 1-29.
- ÇALIŞKAN, A., AKKOÇ, İ., ve TURUNÇ, Ö. (2011). “Örgütsel Performansın Artırılmasında Motivasyonel Davranışların Rolü: Yenilikçilik ve Girişimciliğin Aracılık Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3): 363-401.
- DEVELLIS, R.F. (2003). *Scale development: Theory and applications* (2nd ed.). Sage. CA:
- DRUCKER, P.F. (1985). “The Discipline of The Innovator”, *Harvard Business Review*. 63(3): 67-72.
- DRUCKER, P.F. (1986). *The Frontiers of Management: Where Tomorrow's Decisions Are Being Shaped Today*. Harper & Row, New York.
- FİŞ, M.A. ve WASTI, A.S. (2009). “Örgüt Kültürü Ve Girişimcilik Yönelimi İlişkisi”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 35: 127-164.
- FREEL, M.S. (2005). “Perceived Environmental Uncertainty and Innovation in Small Firms”, *Small Business Economics*, 25: 49-64.
- GIBB, A.A. (1987). “Enterprise Culture- Its Meaning and Implications for Education and Training”, *Journal of European Industrial Training*, 11(2): 3-38.
- GÜRBÜZ, S. ve ŞAHİN, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- HAIR, J.F.J., BLACK, W.C., BABIN, B.J., and ANDERSON, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis*, Seventh Edition, Prentice Hall.
- HALL, R.H. and TOLBERT, P.S. (2005). *Organizations: Structures, Processes, and Outcomes*, Prentice Hill, New Jersey.
- HISRICH, D.R., and PETERS, P.M. (2002). *Entrepreneurship*. McGraw-Hill Irwin, London.
- HORNSBY, J.S., KURATKO, D.F. and ZAHRA, S.A. (2002). “Middle Managers' Perception of the Internal Environment for Corporate Entrepreneurship: Assessing a Measurement Scale”, *Journal of Business Venturing*, 17: 253-273.
- HU, L.T., and BENTLER, P.M. (1995). Evaluating Model Fit, In R. H. Hoyle (Ed.), *Structural Equation Modeling: Concepts, Issues, and Applications* (pp. 76-99). Thousand Oaks, Sage, California.
- KALAYCI, Ş. (2006). *Faktör analizi. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım.
- KNIGHT, G. (1997). “Cross-Cultural Reliability and Validity of A Scale To Measure Firm Entrepreneurial Orientation”. *Journal of Business Venturing*, 12(3): 213–225.

- KURATKO, D. F., IRELAND, R. D., COVIN, J. G. and HORNSBY, J. S. (2005) A model of middle level managers' entrepreneurial behaviour. *Entrepreneurship Theory and Practice* 11: 699-716.
- LEE, S., and PETERSON, S. (2000). "Culture, Entrepreneurial Orientation and Global Competitiveness", *Journal of World Business*, 35(4): 401-416.
- LITTUNEN, H. (2000). "Entrepreneurship and The Characteristics of The Entrepreneurial Personality", *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 6(6): 295-309.
- LUMPKIN, G.T. and DESS, G.G. (1996). "Clarifying Entrepreneurial Orientation Construct and Linking it To Performance", *Academy of Management Review*, 21(1): 135-172.
- LUMPKIN, G.T. and DESS, G.G. (2001). "Linking Two Dimensions of Entrepreneurial Orientation to Firm Performance: The Moderating Role of Environment and Industry Life Cycle", *Journal of Business Venturing*, 16(5): 429-451.
- MAIR, J. (2005) Entrepreneurial behaviour in a large traditional firm: Exploring key drivers. In *Corporate entrepreneurship and venturing* ed. T. Elfring, pp. 49-72. Springer, US.
- MEYDAN, C. ve ŞEŞEN, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- MEYERS, L.S., GAMST, G. C. and GUARINO, C. (2005). *Applied Multivariate Research: Design and Interpretation*, SAGE Publications.
- MILLER, D. (1983). "The Correlates of Entrepreneurship in Three Types of Firms", *Management Science*, 29: 770-791.
- MORRIS, M.H. and KURATKO, D.F. (2002). *Corporate Entrepreneurship: Entrepreneurial Development Within Organizations*. Orlando, Florida: Harcourt College Publishers.
- NAFFZIGER, D. (1995). *Entrepreneurship: A Person Based Theory Approach Advances in Entrepreneurship, Firm Emergence, and Growth*, Volume 2, JAI Press.
- NIEMAN, G., HOUGH, J. and NIEUWENHUIZEN, C. (2003). *Entrepreneurship: a South African perspective*. Pretoria: Van Schaik.
- PEARCE, J.A., KRAMER, T.R. and ROBBINS, K.D. (1997). "Effects of managers' Entrepreneurial Behaviour On Subordinates", *Journal of Business Venturing* 12: 147-160.
- SAMUEL, C.C. (2000). *Modern Management Diversity, Quality, Ethics & the Global Environment*, Prentice Hall SCHUMACKER, R.E., and LOMAX, R.G. (2004). *A Beginner's Guide To Structural Equation Modeling*, Second Edition. Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates, NJ.
- SCHUMPETER, J.A. (1928). *Unternehmer (Entrepreneur)*. M.C. Becker ve T. Knudsen (Çev.), R. Koppl (Der.), *Advances in Austrian Economics İçinde*, 6, 235-266, *Austrian Economics and Entrepreneurial Studies*.
- SHARMA, P. and CHRISMAN, J.J. (1999). "Toward a Reconciliation of the Definitional Issues in the Field of Corporate Entrepreneurship", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 23(3): 11-17.
- SHAW, V. and DARROCH, J. (2004). "Barriers to Internationalisation: A Study of Entrepreneurial New Ventures in New Zealand", *Journal of International Entrepreneurship*, (2): 327-343.
- STEIGER, J.H. (1990). "Structural Model Evaluation and Modification: An Interval Estimation Approach", *Multivariate Behavioural Research*, 25: 173-180.
- STOPFORD, J.M. and BADEN-FULLER, C.W.F. (1994). "Creating Corporate Entrepreneurship", *Strategic Management Journal*, 15: 521-536.
- ŞEŞEN, H. (2010). *Öncülleri ve Sonuçları ile Örgüt İçi Girişimcilik: Türk Savunma Sanayinde Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış doktora tezi). KHO/SAVBEN – Savunma Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- TABACHNICK, B. and FIDELL, L.S. (2012). *Using Multivariate Statistics*. Pearson, London.
- WEBER, M. (1905). *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. Scribner's Sons, New York City, New York.
- WEST, M.A. (1989). *Innovation amongst health care professionals*. *Social Behavior*, 4: 173-184.
- WOODMAN, R.W., SAWYER, J.E., and GRIFFIN, R.W. (1993). "Toward a theory of organizational creativity. *Academy of Management Review*", 18(2), 293-321. doi: 10.5465/AMR.1993.3997517
- ZAMPETAKIS, L.A. and MOUSTAKIS. V.S. (2007). "Entrepreneurial Behaviour in The Greek Public Sector", *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 13(1): 19-38.
- ZAMPETAKIS, L.A. BELDEKOS, P. and MOUSTAKIS V.S. (2009). "Day-To-Day Entrepreneurship Within Organisations: The Role of Trait Emotional Intelligence and Perceived Organisational Support", *European Management Journal*, 27: 165-175.

İhracat Değer Endeksi Ve Yatırım İlişkisi: Türkiye Örneği (1982-2017)

ÖZ

Ahmet Tayfur AKCAN

Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığı en önemli dış ticaret sorunlarından biridir. İhracat hacmi ve ihracat gelirleri arasındaki oranı ifade eden ihracat değer endeksi cari açığın kapatılmasında önemli rol oynamaktadır. Çalışmada ihracat değer endeksi ile yatırımlar arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu kapsamda 1982-2017 yılları arası yıllık ihracat değer endeksi, kamu yatırımlarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ve özel yatırımların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı değişkenleri kullanılmıştır. Değişkenler önce Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi ile birim kökten arındırılarak durağan hale getirilmiştir. Ardından değişkenler VAR analizi yarımı ile Granger Nedensellik Testi ve Johansen Eşbütünleşme Testine tabi tutulmuştur. Çalışmada uygulanan Johansen Eşbütünleşme Testine göre; değişkenler uzun dönemde eşbütünleşiktir. Granger Nedensellik Testi sonucuna göre ise; özel yatırımlar ile ihracat değer endeksi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur. Kamu yatırımları ile özel yatırımlar veya ihracat değer endeksi arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: İhracat Değer Endeksi, Yatırımlar, Eşbütünleşme, Nedensellik.

Relationship Between Export Value Index and Investment: The Case of Turkey (1982-2017)

ABSTRACT

Current account deficit in Turkey's economy is one of the most important foreign trade deficit problem. The export value index, which represents the ratio between export volume and export revenues, plays an important role in closing the current account deficit. In the study, the relationship between export value index and investments was investigated. In this context, variables which are export value index, ratio of public investments to gross domestic product and ratio of private investments to gross domestic product have been used between 1982-2017. The variables were first stabilized with the Augmented Dickey Fuller Test. The VAR analysis was then subjected to the Granger Causality Test and Johansen Cointegration Test with half. According to the Johansen Cointegration Test applied in the study; variables are cointegrated in the long run. According to Granger Causality Test result; there is a two-way causality relationship between private investment and export value index. There is no causality relationship between public investments and private investments or export value index.

Keywords: Export Value Index, Investments, Cointegration, Causality.

1. GİRİŞ

Cari açık, bir ülkede, belirli bir dönemde ithalat değerinin ihracat değerinden fazla olmasından kaynaklanan fark olarak tanımlanmaktadır. Cari açık veren ülke sayısının artması ve önlenemez boyuta gelmesi dünya genelinde dış ticaret hacimlerini bozucu etki yapmaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin genelinde cari açık sorunu mevcut olup, sürdürülemez yapı arz etmektedir. Türkiye'de cari açığın sürekli artma süreci Cumhuriyetin ilanından beri mevcut olmakla birlikte, cari açık 1980 yılından sonra sürdürülemez yapıya bürünmüştür.

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan
Üniversitesi Uygulamalı Bilimler
Fakültesi Uluslararası Ticaret
Bölümü,
tayfurakcan@hotmail.com

Türkiye, ithal ikameci ekonomi politikalarını terk ederek, ihracata dönük ekonomi politikaları benimsemeye 1980 yılından itibaren geçmiştir (Yücesan ve Öksüz, 2017: 176). 24 Ocak 1980 tarihinde dış ticaret ve sanayileşme stratejisinde yapısal dönüşüm kararı olarak uygulamaya koymuştur. Söz konusu kararlarla birlikte ithalat kademeli olarak serbestleştirilmiş ve sektörlere özel dış ticaret teşvik ve muafiyetleri getirilmiştir. Bu hamle ile birlikte üretim imkan ve potansiyelinin sınırlı olması sebebi ile dış ticaret açıkları katlanarak artmış ve kronik sorun haline almıştır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri üretimin petrole bağımlı olması ve bu bağımlılığı karşılayacak petrol kaynağının bulunamamasıdır. Dolayısıyla ithalata dayalı politikalarından ihracata dönük ekonomi politikalarına geçişte sıkıntılar yaşanmıştır (Azazi ve Topkaya 2017: 15). Bu sıkıntılar beraberinde cari açığın kronikleşen sorun haline gelmesine neden olmuştur. Cari açığın Türkiye’de sorun olmasının temel sebeplerinden biri, tarıma dayalı ekonomik yapısının olmasıdır. Tarımsal ürünler diğer ürünlere nispeten miktar olarak fazla olsa da değer olarak daha azdır. Bu durum Türkiye’nin dış ticareti incelendiğinde ihracatın miktar olarak fazla ancak değer olarak az olması sorununu beraberinde getirmektedir.

İhracat değer endeksinin artması cari açıkların kapanmasına katkı sağlayacaktır. İhracat değer endeksinin artmasının başlıca kaynağı, teknoloji ve sermaye yoğun üretim sistemlerinin geliştirilmesi olarak görülmektedir. Zamanla ihracat değer endeksi artsa da cari açığın kapatılması için yeterli olan düzeye çıkamamıştır. İhracat değer endeksinin artırılması ihracata konu olan sektörlere, teknoloji yoğun üretim sistemlerine yapılacak yatırımlarla mümkün olabilecektir.

Çalışmanın konusu ihracat değer endeksinin nasıl daha fazla arttırılabileceğinin analiz edilmesidir. Bu amaçla ihracat değer endeksi ile yatırımların ilişkisinin analiz edilmiştir. Bu kapsamda 2010 yılı ihracat değer/miktar oranı baz alınarak oluşturulan endeks ile kamu yatırımlarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı ve özel yatırımların gayri safi yurt içi hasılaya oranı değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Gerek yerli literatür, gerekse yabancı literatür tarandığında, ihracat değer endeksi ile kamu ve özel sektör yatırım harcamalarının arasındaki ilişkinin analiz edildiği çalışma ile karşılaşılammıştır. Literatür taramasında genellikle ekonomik büyüme ve yatırım harcamaları arasındaki ilişkinin ve döviz kuru ile ihracat arasındaki ilişkinin analiz edildiği görülmüştür. Literatür taraması Türkiye ekonomisi için yapılan yatırım ve ihracat konulu çalışmalarla sınırlı tutulmuştur. Literatür taramasında ulaşılan bazı çalışmalara ilişkin bilgiler tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Literatür Taraması.

Yazar	Yıl	Veri Seti Aralığı	Yöntem	Sonuç
Şimşek ve Kadılar	2006	1970-2002	ARDL Sınır Testi, GARCH	Türkiye’nin ihracat talebi, döviz kurundaki değişimlere uzun dönemde duyarlı değildir.
Alagöz, Erdoğan ve Topallı	2008	1992-2007	Granger Nedensellik Testi	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi mevcut değildir.
Köse, Ay ve Topallı	2009	1995-2008	Johansen Eşbütünlüme Testi	Döviz kuru oynaklığının, hem uzun hem de kısa dönemde ihracat üzerinde negatif etkisi mevcuttur.
Bilgin ve Şahbaz	2009	1987-2007	Johansen Eşbütünlüme Testi, Granger Nedensellik Analizi, Dönüştürülmüş Wald Testi	İhracattan sanayi üretim endeksine tek yönlü nedensel ilişki ve ihracat ile dış ticaret hadler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.
Tarı ve Yıldırım	2009	1989-2007	Johansen Eşbütünlüme Testi	Döviz kuru belirsizliği kısa dönemde etkisiz olmakla birlikte uzun dönemde ihracat hacmini negatif etkilemektedir.
Aktaş	2009	1996-2006	Johansen Eşbütünlüme Testi	İthalat, ihracat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.

Tarı ve Yıldırım	2009	1989-2007	Johansen Eşbütünleşme Testi	Döviz kuru belirsizliği kısa dönemde etkisiz olmakla birlikte uzun dönemde ihracat hacmini negatif etkilemektedir.
Genç, Değer ve Berber	2010	1980-2007	Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	İhracattan beşeri sermayeye doğru tek yönlü nedensellik mevcuttur.
Bozdağlıoğlu ve Özpinar	2011	1992-2009	Granger Nedensellik Analizi ve VAR Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.
Mızırak ve Üçler	2012	1970-2009	ARDL Sınır Testi	Yatırım harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir.
Özcan ve Özçelebi	2013	2005-2011	Johansen Eşbütünleşme Testi	Türkiye’de ihracata dayalı büyüme hipotezi geçerlidir.
Ener, Kılıç ve Arıca	2013	1998-2012	Panel Veri Analizi	Türkiye’de kamu ve özel sektör yatırımları büyüme üzerinde etkili olmakla birlikte, Kamu yatırımları sektörel çıktıda daha etkilidir.
Şahbaz	2014	1991-2011	Perdoni Eşbütünleşme Testi ve Granger Panel Nedensellik Testi	Uzun dönemde sabit sermaye yatırımları ve istihdamdan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.
Şahbaz, Buluş ve Kaleci	2016	1980-2015	Johansen Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik Testi	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları yoksulluğu azaltmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile yoksulluk arasında çift yönlü nedensellik mevcuttur.
Kaygısız, Köse ve Kösekahyaoglu	2016	1980-2014	Toda-Yamamoto ve Granger Nedensellik Testi	Ekonomik büyüme, yatırım ve tasarruflar arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi mevcut değildir.
Acar	2016	2001-2015	Granger Nedensellik Testi	Ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında nedensel ilişki yoktur.
Bakkal	2016	1980-2013	FMOLS	Yatırım harcamaları ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir ancak istatistiki olarak anlamlı değildir.
Aytaç	2017	2001-2016	Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik büyümeden ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.
Sungur	2017	1996-2013	Delta Testi, Durbin-Hausman Testi Eberhardt-Bond Testi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ilişki mevcut değildir.
Adalı ve Yüksel	2017	1991-2015	Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik	Gelişmekte olan 30 ülkede doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyümenin nedenidir.

3. YÖNTEM

Çalışmada 1982-2017 yılları arası yıllık veriler kullanılarak, ihracat değer endeksi ile kamu ve özel yatırımlar arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu kapsamda değişkenler, öncelikle durağanlık sınamasına tabi tutulmuş, ardından değişkenler arasındaki ilişki nedensellik ve eşbütünleşme testleri ile araştırılmıştır.

3.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi

Zaman serilerinde sürekli artma ve sürekli azalma trendleri eş anlamlı görüldüğünde, değişkenler arasında sahte regresyonların tespit edilmesine neden olabilmektedir. Bu amaçla değişkenlerin durağanlığını analiz etmeye yönelik testler geliştirilmiştir. Bu testlerden ilki 1979 yılında D. Dickey ve W. Fuller tarafından Dickey Fuller Birim Kök

Testidir. 1981 yılında ise birim kök analizine son hali verilerek Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi ekonometri literatürüne kazandırılmıştır (Dickey ve Fuller: 1979, Dickey ve Fuller: 1981).

Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testinde temel olarak üç denklem kullanılmaktadır. 1 numaralı denklemin uygulandığı modelde sabit terim ve trend bulunmamaktadır. 2 numaralı denklem ise sadece sabit terimin bulunduğu ve trend etkisinin bulunmadığı modellerde kullanılmaktadır. Son olarak 3 numaralı denklemde ise hem sabit terim hem de trend etkisinin bulunduğu modellerde kullanılmaktadır.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t+i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t+i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \beta_t \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t+i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Yukarıdaki eşitliklerde temel amaç δ katsayısı tahmin edilmesidir. Tahmin sonucunda bulunan değer, D. Dickey ve W. Fuller tarafından yayınlanan tablodaki ilgili değerlerle karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma sonucunda hesaplanan değer tablodaki karşılığı 0 ise serinin durağan olmadığı birim kök içerdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Tahmin edilen değer tablodaki karşılığı olan değer negatif ise de serinin durağan olduğu ve birim kök içermediği sonucuna ulaşılmaktadır

3.2. Granger Nedensellik testi

Zaman serilerinde değişkenler arasındaki ilişkinin nedensel yönünün belirlenmesi için oluşturulan ilk test, R. Engle ve C. Granger tarafından 1987 yılında geliştirilmiştir. Engle Granger Nedensellik Testi olarak bilinen bu testte 2 farklı eşitlik kullanılmaktadır. 4 ve 5 numaralı denklemler Engle Granger Nedensellik Testinde kullanılan eşitliklerdir.

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i Y_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (4)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \theta_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \gamma_i Y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (5)$$

Engle Granger Nedensellik Testi değişkenler arasındaki kısa dönemli nedensel ilişkilerin analizinde kullanılmaktadır ve uzun dönemli ilişkiyi tespit edememektedir. Değişkenlerin uzun dönemde ilişkili olup olmadığının analizi için ise Johansen Eşbütünleşme Testi kullanılmaktadır.

3.3. Johansen Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme testi serilerin birim kök içermesi durumunda değişkenler arasındaki doğrusal kombinasyonun olma olasılığını ve bu olasılık gerçekleşirse ekonometrik modellemenin kullanılmasını gerektirdiğini ifade etmektedir. S. Johansen tarafından 1988 yılında geliştirilen eşbütünleşme testi ise her bir değişkeni bağımlı değişken kabul ederek, diğer değişkenlerin gecikmeli değerlerinin doğrusal fonksiyonu ile korelasyonunu analiz etmektedir (Kayalidere vd. 2009: 97).

Johansen eşbütünleşme testi 6 ve 7 numaralı denklemleri kullanılmaktadır (Johansen: 1988).

$$y_t = \alpha_1 y_{t-1} + \dots + \alpha_k y_{t-k} + \varepsilon_t, t = 1, 2, \dots, T \quad (6)$$

$$\Delta Y_t = \sum_{i=2}^{k-1} \Gamma \Delta Y_{t+i} + \Pi Y_{t-k} + \varepsilon_t \quad (7)$$

Yukarıda bahsi geçen yöntemler ve formülasyonlar ile Tablo 2'de yer alan değişkenler arasındaki ilişki, değişkenler durağan hale getirildikten sonra analiz edilmiştir. Değişkenlerin durağanlığının sınanması ve durağan hale getirilmesi için Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi kullanılmıştır. Değişkenler durağan hale getirildikten sonra, aralarındaki nedensellik ilişkisinin analiz edilmesi için öncelikle uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesini takiben değişkenler arasındaki kısa dönem nedensellik ilişkisi Granger Nedensellik Testi ile, uzun dönemde korelasyonlarının olup olmamaları da Johansen Eşbütünleşme Testi ile analiz edilmektedir. Bu analizlerin gerçekleşmesi için kullanılarak model 8 numaralı eşitlikte gösterilmektedir. Modelde kullanılan değişkenlerin açıklamaları ve verilerin derlendiği kaynak ise Tablo 2'de verilmiştir.

$$X = \beta_0 + \beta_1 KY + \beta_2 OY + \varepsilon \quad (8)$$

4. BULGULAR VE YORUMLAMA

Çalışmanın temelini oluşturan modelde ihracatın miktar/değer endeksi bağımlı değişken olarak kabul edilmiş, kamu yatırımlarının ve özel yatırımların gayri safi yurtiçi hasılaya oranlarının, ihracatın miktar/değer endeksine etkileri araştırılmıştır.

Tablo 2. Modelde Kullanılan Değişkenler.

Değişken	Sembol	Kaynak
İhracat Miktar Değer Endeksi	X	Türkiye İstatistik Kurumu
Kamu Yatırımlarının GSYİH'ya Oranı	KY	T.C. Kalkınma Bakanlığı
Özel Yatırımların GSYİH'ya Oranı	OY	T.C. Kalkınma Bakanlığı

Kamu yatırımlarının ve özel yatırımların gayri safi yurtiçi hasılaya oranları 1982-2014 yılları arasında Kalkınma Bakanlığının veri havuzundan alınmıştır. 2015-2017 arası veriler ise Kalkınma Bakanlığı tarafından her yıl yayınlanan “Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar” bültenlerinden derlenmiştir.

Değişkenlere ilişkin Augmented Dickey Fuller Birim Kök testi sonuçları Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3. ADF Birim Kök Testi Sonuçları.

Değişken	Sabit terimli	Trend ve sabit terimli
	%1 Değeri %5 Değeri %10 Değeri (Test İstatistiği) [Olasılık Değer]	%1 Değeri %5 Değeri %10 Değeri (Test İstatistiği) [Olasılık Değer]
X	-3,632900	-4,243644
	-2,948404	-3,544284
	-2,612874	-3,204699
	(2,579595)	(-1,108197)
	[1,0000]	[0,9132]
DX	-3,639407	-4,252879
	-2,951125	-3,548490
	-2,614300	-3,207094
	(-4,979099)	(-6,301438)
	[0,0003]	[0,0000]
KY	-3,639407	-4,252879
	-2,951125	-3,548490
	-2,614300	-3,207094
	(-2,216455)	(-2,797377)
	[0,2044]	[0,2079]
DKY	-3,639407	-4,252879
	-2,951125	-3,548490
	-2,614300	-3,207094
	(-4,610736)	(-4,565317)
	[0,0008]	[0,0046]
OY	-3,632900	-4,243644
	-2,948404	-3,544284
	-2,612874	-3,204699
	(-1,458187)	(-1,855620)
	[0,5426]	[0,6558]
DOY	-3,639407	-4,252879
	-2,951125	-3,548490
	-2,614300	-3,207094
	(-5,680173)	(-5,646236)
	[0,0000]	[0,0003]

Tablo 3 incelendiğinde görülmektedir ki, 1982-2017 yılları arasındaki ihracat miktar/değer endeksi, kamu yatırımlarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı ve özel yatırımların gayrisafi yurt içi hasılaya oranı değişkenleri düzey değerlerinde birim kök içermektedir. İlgili değişkenlerde birinci dereceden fark alınmış ve tekrar birim kök sınaması yapılmıştır. Değişkenlerin birinci dereceden farklarında birim kök sıkıntısının giderildiği görülmüştür.

Tablo 4. Uygun Gecikme Uzunluğunun Bulunması.

Gecikme Uzunluğu	Logl	LR Test İstatistiği	Son Öngörü Hatası	Akaike Bilgi Kriteri	Schwarz Bilgi Kriteri	Hannan Quinn Bilgi Kriteri
0	-182.1029	NA	45.90782*	12.34019	12.48031*	12.38502*
1	-178.8870	5.574178	67.82710	12.72580	13.28628	12.90510
2	-173.5351	8.206338	88.37982	12.96900	13.94984	13.28278
3	-160.7999	16.98022	72.66087	12.71999	14.12119	13.16825
4	-155.5382	5.963195	103.4973	12.96922	14.79077	13.55195
5	-133.8189	20.27142*	53.32361	12.12126*	14.36317	12.83847

Uygun gecikme uzunluğunun bulunmasında literatürde en sık kullanılan beş bilgi kriteri bulunmaktadır. Bu bilgi kriterlerinde Schwarz, Hannan-Quinn ve Son Öngörü Hatası bilgi kriterleri modelin gecikmesiz olarak analiz edilmesi önermektedir. LR testi ve Akaike bilgi kriterleri ise, 5. Gecikmenin en uygun gecikme olduğunu söylemektedir. Bu bilgi kriterlerinde en küçük değer Akaike bilgi kriterine ait olduğu için, Akaike bilgi kriterinin tavsiyesi seçilmiş ve model 5 gecikmeli tahmin edilmiştir.

İhracat miktar/değer endeksi, özel yatırımların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ve kamu yatırımlarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı değişkenlerine ait Granger Nedensellik Testi sonuçları tablo 5, 6, 7’de verilmiştir.

Tablo 5. İhracat Değer Endeksinin Nedenselliği.

Değişken	Chi Square (Kİ Kare) Değeri	Gecikme	Olasılık Değeri
KY	7.704088	5	0.1733
OY	20.63455	5	0.0009

Tablo 6. Kamu Yatırımlarının Nedenselliği.

Değişken	Chi Square (Kİ Kare) Değeri	Gecikme	Olasılık Değeri
X	3.282820	5	0.6565
OY	7.608177	5	0.1792

Tablo 7. Özel Yatırımların Nedenselliği.

Değişken	Chi Square (Kİ Kare) Değeri	Gecikme	Olasılık Değeri
X	13.70419	5	0.0176
KY	2.454219	5	0.7834

Tablo 5 incelendiğinde görülmektedir ki; özel yatırımların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı, ihracat değer endeksinin Granger nedenidir. Aynı şekilde tablo 6’da da ihracat değer endeksi özel yatırımların Granger nedenidir. Kamu yatırımlarının ise gerek ihracat değer endeksi ile gerekse özel yatırımların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı değişkenleri ile herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Tablo 8. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları.

Test	Özdeğer	İz Değeri (Max. Öz Değeri)	%5 Kritik Değeri	Olasılık Değeri
İz Testi	0.807290	62.59321	35.19275	0.0000
Max. Öz Değer Testi	0.807290	47.75044	22.29962	0.0000

Johansen eşbütünleşme testi çerçevesinde yukarıda sadece H_0 hipotezi yani “değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi yoktur” önermesi incelenmektedir. Hipotezin reddinde değişkenlerin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Hipotezin geçerliliği iz değer veya maksimum öz değerinin %95 güven seviyesinde hesaplanan %5 kritik değer ile kıyaslanması sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğer maksimum öz değeri veya iz değeri, %5 kritik değerden büyükse hipotez reddedilir, tersi durumunda ise hipotez kabul edilir.

Tablo 8 incelendiğinde Johansen eşbütünleşme testi kapsamında analiz edilen iz değer testi ve maksimum öz değer testi değerlerinin ikisi de, söz konusu testler için hesaplanan %5 kritik değerden küçük olarak görünmektedir. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu nedenle hem iz testi değerlerine göre hem de maksimum öz değer testi değerlerine göre modelde kullanılan değişkenler eşbütünleşiktir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin yönünü de normalize edilmiş eşbütünleşme denklemi ile analiz etmek mümkündür. Bu kapsamda normalize edilmiş eşbütünleşme denklemi 9 numaralı eşitlikte gösterilmiştir.

$$\text{İhracat} = -7,010350 - 5,454461 KY + 7,708613 OY \quad (9)$$

Uzun dönem eşbütünleşme denkleminde de anlaşılacağı üzere; kamu harcamaları ihracat değer endeksi üzerinde negatif etkiye sahip iken, özel sektör yatırımları ihracat değer endekisini pozitif etkilemektedir. Bu sebeple özel sektör yatırımlarının ekonomideki ağırlığının artırılması dış ticaret açıklarının kapatılmasında etkin rol oynayacaktır.

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerde, ihracat gelirlerinin ithalat giderlerinden az olması olarak tanımlanan, dış ticaret açıkları kronik sorun haline gelmektedir. Bu durumun temel nedeni teknoloji yoğun mal ve hizmetlerin ihracatının az olmasıdır. Teknoloji yoğun mal ve hizmetler ağırlık olarak düşük ancak fiyat olarak yüksektir. Bu sebeple teknoloji yoğun mal ve hizmetlerin üretimi ve ihraç edilmesi dış ticaret açıklarının kapatılması için önem arz etmektedir.

Türkiye'nin dış ticareti değerlendirildiğinde, geçmişten gelen ve yapısal durum arz eden tarım sektörünün ağırlığı sebebi ile ihracatın miktar olarak fazla ancak değer olarak düşük olduğu görülmektedir. Bu sebeple ihracat miktar olarak artış gösterse de, bu durum dış ticaret açıklarına yansımamaktadır. Çalışmada kamu ve özel sektör yatırımlarının ihracat miktar/değer endeksi ile ilişkileri incelenmiştir.

1982-2017 yılları arası ihracat değer endeksi ve yatırımların ilişkileri incelendiğinde; özel sektörün yapmış olduğu yatırımlar ile ihracat değer endeksi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Kamu yatırımları ile ihracat değer endeksi ve özel yatırımlar arasında ise herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca kurulan modelde değişkenlerin uzun dönemde de eşbütünleşik ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmadan çıkarılan sonuç; özel sektör yatırımlarının dış ticaret açısından daha etkin ve verimli olduğudur. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi için kronik sorun haline gelen dış ticaret açıklarının kapatılması için gerekli olan yatırımların özel sektör tarafından yapılmasının gerektiği düşünülmektedir. Özellikle ihracata dayalı sektörler için yapılan yatırımların ihracat değer endeksi üzerinde daha fazla etki oluşturacağı düşünülmektedir. İhracatta öncülük eden özel sektörler için yatırım teşvik uygulamaları, dış ticaret açıklarının kapatılmasında etkin olacağı düşünülmektedir.

Çalışmadan çıkarılan diğer sonuç ise kamu yatırımları ile ihracat değer endeksi ile nedensellik ilişkisinin olmamasıdır. Yani kamusal yatırımlar ihracatta değer artışına sebep olmadığı gibi, ihracatın değer artışının da kamusal yatırımlara sebep olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum da sosyal devlet olmanın getirdiği sonuçlardan biridir. Sosyal devlette kamu yatırımları genellikle eğitim, sağlık ve güvenlik alanlarına, vatandaşların sosyokültürel seviyelerinin artırılmasına yönelik yapılmaktadır. Çalışmadaki bulgular bir yönüyle de Türkiye'nin sosyal devlet olduğu hipotezini desteklemektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, M. (2016), “Doğrudan Yabancı Sermayenin Ekonomik Büyüme Etkisi: Türkiye Örneği”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13, 96-105
- ADALI, Z. ve YÜKSEL, S. (2017), “Gelişmekte Olan Ekonomilerde Doğrudan Yabancı Yatırım ve Ekonomik Gelişme Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, Marmara İktisat Dergisi, 1(2), 109-118

- AKTAŞ, C. (2009), “Türkiye’nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18, 35-47
- ALAGÖZ M. ERDOĞAN E. ve TOPALLI N. (2008), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 79-89
- AYTAÇ, A. (2017), “Ekonomik Büyüme-İhracat İlişkisi: 2001-2016 Türkiye Örneği”, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 6(4), 214-222
- AZAZİ, H. ve TOPKAYA, Ö. (2017), “Petrol Fiyatlarındaki Değişikliğin Türkiye İmalat Sanayi ve İstihdamı Üzerindeki Etkileri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 20(1), 14-26
- BAKKAL, H. (2016), “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi ve Yeni Kamu Mali Yönetiminin Rolü”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(10), 125-138
- BİLGİN, C. ve ŞAHBAZ, A. (2009), “Türkiye’de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 177-198
- BOZDAĞLIOĞLU, E. Y. ve ÖZPINAR, Ö. (2011), “Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye’nin İhracat Performansına Etkilerinin Var Yöntemi İle Tahmini”, Dokuzeül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(3), 39-63
- DICKEY, D. ve FULLER, W. (1979), “Distribution of The Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root”, Journal of The American Statistical Association, 74, 427 – 431.
- DICKEY, D. ve FULLER, W. (1981), “Likelihood Ratio Statistics For Autoregressive Time Series With A Unit Root”, Econometrica, 49(4), 1057-1072
- ENER, M. KILIÇ, C. ve ARICA, F. (2013), “The Effects of Public and Private Capital Investments on Sectoral Output: A Panel Approach For the Case of Turkey”, International Journal of Business and Social Science, 4(9), 170-178
- ENGLE, R. ve GRANGER, C. (1987), “Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing”, Journal of Econometrica, 251-276
- GENÇ, M. C., DEĞER M. K. ve BERBER, M. (2010), “Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Analizi”, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 5(1), 29-41
- JOHANSEN, S. (1988), “Statistical Analysis of Cointegration Vectors”, Journal of Economic Dynamics and Control, 12 (2-3), 231-254.
- KAYALIDERE K., KARGIN S. ve AKTAŞ H., (2009), “İMKB ve Seçilmiş Avrupa Hisse Senedi Piyasaları Arasındaki Uluslararası Çeşitlendirme Fırsatları”, MÖDAV 2009/4, 89-106
- KAYGISIZ, DURGUN, A., KAYA, GÖZE, D. ve KÖSEKAHYAOĞLU, L. (2016), “Türkiye’de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme: 1980-2014 Dönemi Üzerine Bir Nedensellik İlişkisi Analizi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 273-300
- KÖSE, N., AY, A. ve TOPALLI, N. (2008), “Döviz Kuru Oynaklığının İhracata Etkisi: Türkiye Örneği (1995-2008)”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 25-45
- MIZIRAK, Z. ve ÜÇLER, G. (2012). “Türkiye’de Kamu Harcamalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi (1970-2009)”. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11, 42, 179-202
- ÖZCAN, B. ve ÖZÇELEBİ, O. (2013), “İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi?”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 20(1), 1-14
- SUNGUR, YAMAN, D. (2017), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış Ticaret’in Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Üzerine Etkisi: Avrasya Ülkeleri Örneği”, Bulletin of Economic Theory and Analysis, 2(2), 117-133
- ŞAHBAZ, A. (2014), “Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi”, Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 1-12
- ŞAHBAZ, A. BULUŞ, A. ve KALECİ, F. (2016). “Dışa Açıklık, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye Örneği”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (4), 1106-1117
- ŞİMŞEK, M. ve KADILAR, C. (2006), “Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye’nin İhracatına Uzun Dönemli Etkisi”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(1), 45-68
- TARI, R. ve YILDIRIM, D. Ç. (2009), “Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 16(2), 95-105
- YÜCESAN, M. ve ÖKSÜZ, M. (2017). “The Place of Turkish Foreign Trade in The Global Economy”, Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business and Economics Journal, 11, 174-183

Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcılarının Fon Tutarını Belirlemeye Yönelik Bir Analiz

ÖZ

Günümüzde yaşam standartlarının yükselmesi, ortalama yaşam süresinin artması, genç emeklilerin sayısının artması gibi nedenlerle klasik sosyal güvenlik sistemi üzerindeki yükler artmaktadır. Bu nedenle ülke vatandaşlarına emeklilik döneminde belirli bir refah seviyesi sunmayı amaçlayan ülkeler klasik emeklilik sistemine destek olmak amacıyla bireysel emeklilik programlarını teşvik ettiği görülmektedir. Türkiye’de katılımcı fon tutarı, katılımcı katkı payı tutarı, devlet katkı payı tutarı arasındaki ilişki incelendiğinde; uzun dönemde katılımcıların fon tutarı, katılımcıların katkı payı tutarı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Katılımcıların katkı payında meydana gelen 1 birimlik artış katılımcıların fon tutarını 0.53 birim arttırmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların katkı payı tutarının katılımcıların fon tutarını desteklediğini söylemek mümkündür. Devlet katkısının sisteme dahil edildiği 2013’den itibaren bakıldığında ise, uzun dönemde katılımcıların fon tutarı ile devlet katkısı tutarı ve katılımcı katkı payı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Devlet katkı payında meydana gelen 1 birimlik artış katılımcıların fon tutarını 2.62 birim azaltmaktadır. Katılımcı katkı payı tutarında meydana gelen bir birimlik artış ise katılımcıların fon tutarını 0.26 birim azaltmaktadır. Ayrıca, katılımcıların fon tutarı üzerinde devlet katkı payının etkisi, katılımcı katkı payından fazla olmaktadır.

Çağla PINAR ÇENGELCİK¹

Hasan Alp ÖZEL²

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelimeler: Bireysel Emeklilik, Aktüerya, Sigortacılık.

Jel Kodları: G22, H55, H75, J32.

An Analysis Towards Understanding Fund Magnitude of Individual Retirement Scheme Participants in Turkey

ABSTARCT

Burden over traditional social security system is increasing due to higher standards of living, duration of life expectancy rates and early retirement schemes. Therefore several countries which target maintaining welfare standards for their citizens in their later life introduce contributive retirement schemes in addition to traditional retirement programmes. Analysis of participant fund rate, participant contribution share magnitude and state contribution rate reveals a positive long term relationship between participants fund magnitude and participants contribution share. 1 unit increase in the participants contribution share increases the participants fund magnitude as 0,53 unit. Therefore it is possible to stress that participants contribution share support the participants fund ratio. However, analysis of long term relationship starting from the date of 2013 when the state contribution started, it is seen that there is a negative relationship among the participants fund magnitude, state contribution magnitude and participant contribution share. 1 unit increase in the state contribution share decreases participant fund magnitude by 2.62 units. 1 unit increase in the participants contribution share magnitude decreases participants fund magnitude by 0,26 unit. Moreover, the effect of state contribution share is greater than the participants’ contribution share.

Keywords: Individual Retirement Scheme, Actuary, Insurance Industry.

Jel Codes: G22, H55, H75, J32.

¹Vakıfbank Bireysel Portföy Yöneticisi,
cagla.pinar@vakifbank.com.tr

² Doç. Dr. Karabük Üniversitesi
İşletme Fakültesi Aktüerya ve Risk
Yönetimi Bölümü,
alpalp78@hotmail.com

1. GİRİŞ

Genel bir tanım ile emeklilik sistemi, yaşın ilerlemesi gibi nedenler ile fiziki gücünü kaybeden, dolayısıyla geçmişe göre verimli çalışamayan ve sonuç olarak da gelir ve kazanç kaybına uğrama tehlikesi ile karşılaşan kişiler için bu riskleri karşılamak amacıyla emekli aylığına bağlandığı bir süreçtir (Taşcı, 2010: 183). Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), önceden belirlenen koşullar altında yapılan bir sözleşme ile kişilerin hesaplarına düzenli olarak yapılan katkının emeklilik dönemine kadar bir fon yönetimi ile değerlendirilmesine dayanmaktadır. Kişiler, çalışma dönemlerinde oluşturduğu gelirin bir kısmını tasarruf ederek, emeklilik döneminde yaşamlarını belli bir seviyede sürdürebilme olanağına sahip olmaktadır (Yanardağ, 2010: 90). Görüldüğü gibi BES'in temel amacı, bireylerin çalışma hayatı boyunca belirli bir birikim yaparak, emeklilik döneminde ekonomik refah seviyesini artırma çabasıdır (Gülay, 2017: 4).

Emeklilik Gözetim Merkezi'ne (EGM) göre BES, "kişilerin aktif çalışma yaşamları süresince yaptıkları tasarrufları uzun vadeli yatırıma yönlendirerek emeklilik dönemlerinde yaşam standartlarını koruyabilecekleri bir gelir elde etmelerini sağlayan özel emeklilik sistemidir." (EGM, www.egm.org.tr). Ülkelerin sosyo-ekonomik faktörleri farklılık göstermektedir. Ülkelerin yapısal farklılıklarından dolayı BES farklı ülkelerde çeşitli şekillerde uygulanmaktadır. BES, bazı ülkelerde sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı bir özellik gösterirken bazı ülkelerde de sosyal güvenlik sisteminin bir alternatifi konumundadır. BES uygulamalarına bakıldığında Şili, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere'de uygulanan sistemlerin BES'nin temelini oluşturduğu görülmektedir. Diğer ülkelerde uygulanan modeller ise bu üç sistemden türetilmiştir. Şili'de uygulanan BES'de emeklilik portföylü şirketlerin aktif rol oynadığı görülmektedir ve katılım zorunludur. İngiltere'de BES uygulaması gönüllülük esasına dayalı ve çalışanların gelirleriyle orantılı özel şirketlerin etkin olduğu bir sistemdir. ABD'de ise BES, mevcut sosyal güvenlik sistemi yanında, vergi istisnalarıyla desteklenmiş gönüllülük esasına dayalı tamamlayıcı bir özellik göstermektedir (Ergenekon, 2001: 117-118).

BES uygulamalarına bakıldığında, iki temel esasa dayandığı görülmektedir. Bunlardan birincisi BES'in gönüllülük esasına dayanmasıdır. Dünyada en yaygın BES, gönüllülük esasına dayanan sistemden oluşturmaktadır. İkinci sistem ise zorunluluk esasına dayanan sistemdir (Kara, 2016: 25). Gönüllülük esasına göre BES uygulamasında kişiler isterlerse BES'e dahil olmakta ve istedikleri zaman da sistemden çıkabilmektedir. Bu uygulamada sisteme girdikten sonra aylık, üç aylık ya da anlaşma hükümleri gereğince farklı zamanlarda ödeme yapılabilir. Kişilerin sistemden çıkmak istemeleri durumunda anlaşma şartlarına uygun olarak toplam fonlarından bir kesinti yapılmaktadır. Kamu otoritesi sadece sisteme giriş ve çıkış koşullarına dair yasal düzenlemeler yapmaktadır. Bu sistem genel yönleriyle Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde kullanılmaktadır. Zorunluluk esasına dayalı BES'de ise, daha önce sisteme dahil olmayan çalışanlar, sisteme zorunlu olarak girmektedir (Uluçay, 2018: 8-13).

2. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE İÇERİĞİ

Türkiye genç ve dinamik nüfusa sahip bir ülkedir. Dolayısıyla Türkiye'de yaşanan sorunlar gelişmiş ülkelerin aksine, demografik kaynaklı değildir. Sorunların temelini önemli ölçüde aktüeryal dengenin bozulması ve kurumsal yetersizlikler gibi nedenlere bağlı finansman problemleri oluşturmaktadır. (İşserveroğlu ve Hatunoğlu, 2012: 157). Türkiye'de BES'in de dahil olduğu reform çalışmaları 1999'dan itibaren başlamıştır. Bu kapsamda bir yandan mevcut kamu sosyal güvenlik sistemi yeniden gözden geçirilmiş, diğer yandan dünyadaki genel eğilimler değerlendirilerek kamunun sunduğu hizmetleri tamamlayıcı nitelikte ek bir takım programların sisteme entegre edilmesi amaçlanmıştır. BES alanında yapılan düzenlemeler de söz konusu reformların önemli bir parçasını oluşturmuştur (Oktayer ve Oktayer, 2007: 62). Türkiye'de Ağustos 1999'da sosyal güvenlik reformuna ilişkin temel düzenlemeler yapılmıştır. Bu amaçla BES yasa tasarısı oluşturulmuştur. "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu" ile bireylerin emekliliğe yönelik gönüllü tasarruflarını düzenleyen bireysel emeklilik hesaplarına dayalı fonlu bir sistem öngörülmüştür (Erdoğan, 2003: 13). 2000'de Bakanlar Kurulu'nca Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM), "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanun Tasarısı" sunulmuştur. Sözü edilen tasarının temelleri 1999'da kurulan "Bireysel Emeklilik Komisyonu" tarafından oluşturulmuştur. Kanun tasarısı 2001'de kabul edilmiştir. 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 7 Ekim 2001 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir (Öztürk, 2010: 34).

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun birinci maddesinde kanunun amacı tanımlanmıştır. Bu tanıma göre kanunun temel amacı kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olmaktır. Bu

kanun ile, bireysel tasarrufların yatırıma yönlendirilmesi sayesinde emeklilik döneminde bireylere ek gelir sağlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca adı geçen kanun ile birlikte gönüllü katılıma dayalı ve anlaşma dahilinde belirlenen katkı esasına dayanan BES düzenlemesi ve denetlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kanun kapsamında emeklilik şirketleri kuruluş ve çalışma yöntemleri, bireylerin BES’e katılma ve ayrılma koşulları, kamusal bilginin kapsamı gibi esas ve usuller düzenlenmiştir (Resmi Gazete kanun 4632, Sayı 24366).

Bu kanunla sağlanmak istenen sosyal ve ekonomik amaçları şu şekilde sıralamak mümkündür (Alper, 2002: 17):

- Mevcut sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı özellikte olan yeni bir kurumsal altyapı oluşturmak,
- Bireylerin emeklilik döneminde ekonomik refah seviyelerini yükseltmelerine yönelik olarak, çalışma dönemlerinde tasarrufa teşvik etmek,
- Tasarrufta bulunan kişilere alternatif yatırım seçenekleri sunmak,
- Ekonomiye uzun vadede finansal kaynak aktarımı yapmak.

Diğer ülkelere olduğu gibi Türkiye’de de, BES’e olan katılımın artırılmasına yönelik çeşitli vergi teşvik düzenlemeleri yapılmıştır. Bu kapsamdaki ilk düzenleme 28 Haziran 2001’de TBMM’de kabul edilmiştir. TBMM kabul edilen bu kanun tasarısı 10 Temmuz 2001’de 24458 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır (Akın, 2008: 100).

Türkiye’de uygulanan BES, katılımcılara toplu para veya maaş geri ödemesine dayanmaktadır. BES, sosyal güvenlik kurumunun sunduğu sağlık güvencesi gibi hizmetleri sunmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında BES, zorunlu sosyal güvenlik sisteminin bir alternatifi değil, zorunlu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı konumundadır. Sistemde katkı payının $\frac{1}{4}$ üne denk gelecek fon miktarı devlet katkısı olarak emeklilik hesabına yatırılmaktadır. Ancak devlet katkısı ödemelerinde belirlenen üst sınırlamalar bulunmaktadır. Katılımcı bir yılda toplam brüt asgari ücret tutarının $\frac{1}{4}$ ünü geçememektedir. BES içerisindeki finansal kuruluşlar potansiyel katılımcıya, sisteme girme kararı etkileyebilecek konularda bilgi vermek ile yükümlüdür. Ayrıca taraflar arasında uygun emeklilik planlarının belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla BES’de tek bir emeklilik planı yoktur. Emeklilik planları tarafların beklentilerine göre şekillenmektedir. Bu planlar paralelinde emeklilik şirketleri katılımcının bilgisi dahilinde, çeşitli parasal kesintiler yapma hakkına sahiptir. Katılımcı, tasarruflarının ne şekilde değerlendirileceğine kendisi karar vermektedir. Katılımcı herhangi bir fon tercihinde bulunmaz ise, katılımcının tasarrufları emeklilik planı kapsamında sunulan standart fonlarda yatırıma yönlendirilmektedir. BES’e katıldıktan sonra emeklilik planı, fonları ve katkı payı ödemeleri katılımcının isteği doğrultusunda ve mevzuata uygun bir şekilde değiştirilebilmektedir. Ayrıca katılımcının katkı payı ödemelerini dondurma veya sonlandırma hakkı da bulunmaktadır. BES’de emekliliğe hak kazanılmasının ön koşulu 10 yıl sistemde aktif olarak kalınması ve 56 yaşının doldurulmasıdır. BES’de emekliliğe hak kazandıktan sonra, bu hakkın kullanılıp kullanılmaması katılımcının inisiyatifine bırakılmıştır. Emekliliğe hak kazanan katılımcı, emekli olmak isterse üç farklı emeklilik geri ödeme planını seçebilmektedir. Bu modellerin birincisinde katılımcı toplam fon büyüklüğünün tamamını alabilmektedir. İkinci plan da katılımcı BES’e devam ederek toplam fon miktarını bir geri ödeme planına göre alabilmektedir. Üçüncü plan ise, birikimin belirlenen kısmının hemen alınması ve geri kalan bölümü için bir geri ödeme planının oluşturulmasını kapsamaktadır. Türkiye’de uygulanan BES’de istendiği zaman tasarrufların tamamının geri alınıp sistemden çıkılma şansı bulunmamaktadır. Katılımcının sistemde çıkmaya karar vermesi durumunda, emeklilik şirketlerince katılımcıya ödenecek toplam fon miktarı üzerinden gelir vergisi kesintisi uygulanmaktadır. Gelir vergisi kesinti oranı emeklilik hakkı kazananlar veya zorunlu nedenlerle sistemden çıkanlar için %5’dir. Katılımcı 10 yıl sistemde kalmış fakat emeklilik hakkı kazanamamış ise, katılımcıya uygulanacak gelir vergisi kesinti oranı %10’dur. Bu oran 10 yıldan az bir süre sistemde kalanlar için %15’dir (EGM, <https://www.egm.org.tr>).

Türkiye’de, BES’e otomatik katılım çalışmaları 2016’da başlamıştır. 2016’da 6740 sayılı kanun ile işverenlerin çalışanlarını otomatik olarak bir emeklilik planına dahil etmesine ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Aynı yıl Başbakanlık tarafından 2016/26 sayılı Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım Genelgesi yayımlanmıştır. Hazine Müsteşarlığı tarafından 2016/30 sayılı BES Otomatik Katılım Uygulama Esasları hakkında sektör duyurusu yapılmıştır. Aralık 2016’da BES mevzuatında değişikliğe gidilmiştir. 2 Ocak 2017 tarihinde 29936 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Çalışanların İşverenleri Aracılığıyla Otomatik Olarak Emeklilik Planına Dahil Edilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile, Otomatik Katılım Sistemi (OKS) kapsamında emeklilik planlarının düzenlemesi yapılmıştır (EGM, <https://www.egm.org.tr>)

Tablo 1. BES-OKS Karşılaştırması.

	BES	OKS
Sisteme katılım	İsteğe bağlı	Zorunlu
Emeklilik	Asgari 10 yıl ve 56 yaş	Asgari 10 yıl ve 56 yaş
Hedef kitle	İsteyen herkes	45 yaş altı çalışanlar
Emeklilik şirketinin Belirlenmesi	Katılımcı ve sertifika iletimi ile işveren	Sertifika iletimi ile işveren
Cayma hakkı	2 ay	2 ay
Devlet katkı tutarı	Katkı payının ¼'ü	Katkı payının ¼'ü ve bir kerelik 1000 TL
Devlet katkısı üst sınırı	2018 için 6.088,50 TL	2018 için 6.088,50 TL
Devlet katkısı ödenme şekli	Nakden ödeme	Kayden ödeme
Devlet katkısına hak kazanma şartları	Yıl>3 için %15, Yıl >6 için %35, Yıl>10 için %60, Emekliliğe hak kazanılması durumunda %100	Yıl>3 için %15, Yıl >6 için %35, Yıl>10 için %60, Emekliliğe hak kazanılması durumunda %100
Katkı payı tutarı	Sözleme planında belirtilen katkı payı	Prime konu olan kazancın %3'ü
İsteğe bağlı ek katkı payı	Var	Yok
İsteğe bağlı ara verme	Var	Var
Giriş aidatı	Olabilir	Yok
Emeklilik şirketinin yapabileceği kesintiler: Fon toplam gideri kesintisi	Var (fon varlık değerinin yıllık asgari %1,09'i; azami %2,29'u)	Var (fon varlık değerinin yıllık en fazla %1,09'u)
Plan değişikliği	Katılımcı	İşveren
Emeklilik şirketi değişikliği	Katılımcı	İşveren
Fonlar	Katılımcı	Çalışan
Çıkışta yapılacak stopaj	Yıl <10 %15 Yıl ≥10 %10 Emeklilik %5	Yıl <10 %15 Yıl ≥10 %10 Emeklilik %5
Emeklilik ödemesi	Toplu ve maaş	Toplu ve Maaş

Kaynak: EGM, <https://www.egm.org.tr/>

BES ile OKS temelde aynı mantıkla çalışmaktadır. Ayrıca OKS'nin alt yapısının BES'den faydalandığı görülmektedir. Ancak BES ile OKS arasında önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıkların başında, BES'e katılımın gönüllülük esasına dayanırken OKS'e katılımın zorunlu olması bulunmaktadır. BES'e fiili ehliyete sahip herkes isteğe bağlı katılabilirken, OKS'ye 45 yaşını doldurmamış çalışanların katılımı zorunlu olmaktadır. İsteyen yabancı uyruklular BES'e katılabilirken, isteseler bile OKS'ye katılamamaktadırlar. BES, dilendiği zaman istendiği miktarda ek katkı payı ödeme imkanı sunmaktadır. Ancak OKS'de böyle bir imkan söz konusu değildir.

3. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ KATILIMCILARININ FON TUTARINI BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ANALİZ

Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye'de de BES hızlı bir gelişim sürecindedir. BES katılımcıları kendi fon portföyünü kendisi belirleyebileceği gibi standart BES fonlarına da yönelebilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Katılımcıların Fon Tutarı (KFT) bağımlı değişkeni üzerinden Katılımcının Katkı Payı Tutarı (KPT) ve Devlet Katkı Payı Tutarı (DKT) bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada kullanılan veri seti EGM istatistiklerinden derlenmiştir. Türkiye'de BES uygulamasının temel yapısı 2013'de değiştirilmiştir ve bu tarihten itibaren BES'e devlet katkı payı eklemesi yapılmıştır. Dolayısıyla

oluşturulan model devlet katkı payı ödemelerinden öncesi ve sonrası olarak iki farklı tarih kesitinde uygulanmış ve devlet katkısının toplam fon tutarına etkisi incelenmiştir. Oluşturulan birinci modelde 16/10/2006-31/05/2013 tarih kesitindeki katılımcı fon tutarı bağımlı değişken, katılımcı katkı payı bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Belirtilen dönem içerisinde toplam 397 haftalık veri kullanılmıştır. Oluşturulan ikinci model de ise 07/06/2013-01/02/2019 dönemi haftalık verileri kullanılmıştır. Veri setinin 07/06/2013 tarihinde başlamasını nedeni, bu tarihten itibaren devlet katkısının BES sistemine dahil olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci modeldeki gözlem sayısı 348’dir. Oluşturulan ikinci modelde de, birinci modele benzer şekilde katılımcı fon tutarı bağımlı değişkeninin, katılımcı katkı payı tutarı ve devlet katkı payı tutarı bağımsız değişkenlerinden nasıl etkilendiği araştırılmıştır. Analize konu şirketler Tablo 4’de belirtilen Türkiye’de faaliyet gösteren 18 BES şirketinden oluşmaktadır.

Çalışmada aynı model içeriğine sahip iki zaman serisi kesiti kullanılmıştır. İlk zaman serisi kullanılarak oluşturulan model 16/10/2006-31/05/2013 dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde katılımcı katkı payları ve katılımcı fon tutarı arasındaki ilişki incelenmiştir. İkinci model ise 07/06/2013-01/02/2019 dönemini kapsamaktadır. Çalışmanın iki modelden oluşmasının nedeni BES’de yapılan yasal düzenlemeler ile birlikte 07/06/2013 tarihinden itibaren sisteme devlet katkı payının da dahil edilmesidir.

Değişkenlerin durağanlık testleri Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılarak ortaya konulmuştur. Testin uygulanmasından önce değişkenlerin trend ve mevsimsellik özellikleri analiz edilmiştir.

Tablo 2. ADF Test Sonuçları (Model 1).

Test Değişken	Düzy Seviyesi		Birinci Fark	
	ADF Test İstatistiği	Prob.Değeri*	ADF Test İstatistiği	Prob.Değeri*
KFT	18.43939	1.0000	-3.232353	0.0013
KPT	6.451503	1.0000	-4.275649	0.0038

Tablo 3. ADF Test Sonuçları (Model 2).

Test Değişken	Düzy Seviyesi		Birinci Fark	
	ADF Test İstatistiği	Prob.Değeri*	ADF Test İstatistiği	Prob.Değeri*
DKT	4.792192	1.0000	-18.63038	0.0000
KFT	-2.594748	0.2830	-20.80295	0.0000
KPT	-2.139915	0.5212	-5.026744	0.0002

Koentegrasyon analizinde temel amaç birinci modelde katılımcı katkı payı tutarının katılımcıların fon tutarı üzerine etkisinin incelenmesidir. Devlet katkısının modele girdiği ikinci model de ise temel amaç devlet katkı payı ve katılımcı katkı payının, katılımcı fon tutarı üzerine etkisinin incelenmesidir. Analiz yapılırken modellerdeki gecikme uzunluğunun doğru belirlenmesi, model sonuçlarının güvenilirliği için oldukça önemlidir. Bu nedenle Tablo 4 ve Tablo 5’de sırasıyla birinci ve ikinci model ekseninde farklı kriterler için uygun gecikme uzunlukları verilmiştir.

Tablo 4. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi Kriterleri Sonuç Tablosu (Model 1).

VAR Lag Order Selection Criteria						
Endogenous variables: FARKKFT FARKKPT						
Exogenous variables: C						
Included observations: 397						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-15064.28	NA	3.15e+30	75.90066	75.92073	75.90861
1	-15011.22	105.3259	2.46e+30	75.65349	75.71370	75.67734
2	-14990.63	40.65554	2.26e+30	75.56993	75.67028	75.60968
3	-14983.05	14.89867	2.22e+30	75.55188	75.69237	75.60753
4	-14970.61	24.31337	2.13e+30	75.50937	75.69000	75.58092
5	-14944.76	50.26153*	1.91e+30*	75.39931*	75.62008*	75.48676*

* indicates lag order selected by the criterion
 LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
 FPE: Final prediction error
 AIC: Akaike information criterion
 SC: Schwarz information criterion
 HQ: Hannan-Quinn information criterion

Tablo 5. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi Kriterleri Sonuç Tablosu (Model 2).

VAR Lag Order Selection Criteria						
Endogenous variables: FARKKFT FARKDKT FARKKPT						
Exogenous variables: C						
Included observations: 348						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-21056.96	NA	7.36e+48	121.0342	121.0674*	121.0475
1	-21037.68	38.11525	6.94e+48	120.9752	121.1080	121.0280
2	-21027.97	19.02764	6.91e+48	120.9711	121.2035	121.0636
3	-21013.95	27.22316	6.72e+48	120.9423	121.2743	121.0745
4	-20993.87	38.66639	6.30e+48	120.8786	121.3103	121.0504
5	-20962.02	60.77321*	5.53e+48*	120.7472*	121.2786	120.9588*

* indicates lag order selected by the criterion
 LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
 FPE: Final prediction error
 AIC: Akaike information criterion
 SC: Schwarz information criterion
 HQ: Hannan-Quinn information criterion

Tablo 4’de birinci model için gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Birinci model için bütün kriterler beş gecikme için uygunluk göstermiştir. Tablo 5’ ikinci model için gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Tablo 5’den de görüldüğü gibi HQ ve üç kriter daha beşinci gecikme uzunluğunu belirtmektedir.

Tablo 6. KFT ve KPT İçin Johansen Koentegrasyon Test Sonucu (Model 1).

Sample (adjusted): 11/30/2006 5/31/2013				
Included observations: 396 after adjustments				
Trend assumption: Linear deterministic trend (restricted)				
Series: FARKKFT FARKKPT				
Lags interval (in first differences): 1 to 5				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.132908	73.78589	25.87211	0.0000
At most 1 *	0.042776	17.31235	12.51798	0.0073
Trace test indicates 2 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized		Max-Eigen	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.132908	56.47354	19.38704	0.0000
At most 1 *	0.042776	17.31235	12.51798	0.0073
Max-eigenvalue test indicates 2 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				

Tablo 6’da katılımcıların katkı payı tutarı ve katılımcıların fon tutarı için test sonucuna bakıldığında; değişkenler arasında uzun dönem koentegrasyon ilişkisinin olduğu görülmektedir. Ayrıca bu ilişkiyi sağlayan iki koentegrasyon vektörü olduğu görülmektedir. Tablo 13’de elde edilen bu uzun dönemli ilişkinin yönüne yönelik çıkarımlar yer almaktadır.

Tablo 7. KPT ve KFT İçin Koentegrasyon Denklemi Sonucu (Model 1).

1 Cointegrating Equation(s):		Log likelihood	-14898.67
Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)			
FARKKFT	FARKKPT		
1.000000	-0.535066		
	(0.30166)		

Tablo 7’den de görüldüğü gibi uzun dönemde katılımcıların fon tutarı, katılımcıların katkı payı tutarı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Bu durumda katılımcıların katkı payında meydana gelen 1 birimlik artış katılımcıların fon tutarını 0.53 birim arttırmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların katkı payı tutarının katılımcıların fon tutarını desteklediğini söylemek mümkündür.

Tablo 8. KFT, KPT ve DKT İçin Johansen Koentegrasyon Test Sonucu (Model 2).

Date: 03/01/19 Time: 18:02				
Sample (adjusted): 7/19/2013 2/01/2019				
Included observations: 347 after adjustments				
Trend assumption: Linear deterministic trend				
Series: FARKKFT FARKDKT FARKKPT				
Lags interval (in first differences): 1 to 5				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.164751	120.1474	29.79707	0.0000
At most 1 *	0.108858	57.67859	15.49471	0.0000
At most 2 *	0.049693	17.68649	3.841466	0.0000
Trace test indicates 3 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized		Max-Eigen	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.164751	62.46884	21.13162	0.0000
At most 1 *	0.108858	39.99210	14.26460	0.0000
At most 2 *	0.049693	17.68649	3.841466	0.0000
Max-eigenvalue test indicates 3 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				

Tablo 8’den de görüldüğü gibi üç Koentegrasyon vektörü ile uzun dönem ilişkisi bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında Tablo 9’da ilişkinin yönü gösterilmektedir.

Tablo 9. KFT, KPT ve DKT İçin Koentegrasyon Denklemi Sonucu (Model 2).

1 Cointegrating Equation(s):			Log likelihood	-20920.60
Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)				
FARKKFT	FARKDKT	FARKKPT		
1.000000	2.625735	0.262667		
	(0.54966)	(0.69541)		

Tablo 9’den de görüldüğü gibi uzun dönemde katılımcıların fon tutarı ile devlet katkısı tutarı ve katılımcı katkı payı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Devlet katkı payında meydana gelen 1 birimlik artış katılımcıların fon tutarını 2.62 birim azaltmaktadır. Katılımcı katkı payı tutarında meydana gelen bir birimlik artış ise katılımcıların fon tutarını 0.26 birim azaltmaktadır. Tablo 9’den de anlaşıldığı gibi katılımcıların fon tutarı üzerinde devlet katkı payının katılımcı katkı payından fazla olmaktadır.

Tablo 10. Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test Sonucu (Model 1).

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests				
Date: 03/01/19 Time: 17:07				
Sample: 10/16/2006 5/31/2013				
Included observations: 397				
Dependent variable: FARKKFT				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
FARKKPT	27.00525	5	0.0001	
All	27.00525	5	0.0001	
Dependent variable: FARKKFT				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
FARKKFT	11.32636	5	0.0453	
All	11.32636	5	0.0453	

Test sonuçları değerlendirildiğinde; katılımcıların fon tutarı için katılımcıların katkı payı tutarı bir granger nedenidir. Katılımcıların katkı payı tutarı için katılımcıların fon tutarı da bir granger nedenidir. Dolayısıyla değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Tablo 11. Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test Sonucu (Model 2).

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests				
Included observations: 348				
Dependent variable: FARKKFT				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
FARKDKT	27.80493	5	0.0000	
FARKKPT	5.053194	5	0.4094	
All	38.27083	10	0.0000	
Dependent variable: FARKDKT				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
FARKKFT	15.18518	5	0.0096	
FARKKPT	17.58251	5	0.0035	
All	28.91982	10	0.0013	
Dependent variable: FARKKPT				
Excluded	Chi-sq	df	Prob.	
FARKKFT	12.43840	5	0.0293	
FARKDKT	23.67740	5	0.0003	
All	40.07129	10	0.0000	

Tablo 11’de bulunan veriler ışığında, katılımcıların fon tutarı için devlet katkısı tutarı granger nedenidir. Ancak katılımcıların fon tutarı için katılımcıların katkı payı tutarı granger nedeni değildir. Devlet katkı payı tutarı için hem katılımcı fon tutarı hem de katılımcı katkı payı tutarı granger nedenidir. Katılımcı katkı payı tutarı için, katılımcı fon tutarı ve devlet katkısı tutarı granger nedenidir.

SONUÇ

Günümüzde, giderek artan yaşlanan nüfus emeklilik sistemleri üzerinde finansal bir baskı yaratmaktadır. Bu nedenle emeklilik döneminde daha iyi bir gelire sahip olmak isteyen çalışanlar, BES'i de tercih etmektedir. BES'de temel amaç, kişilerin çalışma dönemlerindeki tasarrufların değerlendirilerek emeklilik dönemlerinde ek bir gelir elde etmelerinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla BES, kişilerin emeklilik dönemlerinde ekonomik refahın artırılmasına yönelik bir uygulamadır. Ayrıca BES, emeklilik fonları aracılığıyla sermaye piyasasının gelişimine de katkı sağlamaktadır. Her ülkenin sosyal ve ekonomik yapısı farklılık göstermektedir. Dolayısıyla uygulanan BES'de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkelerde uygulanan BES çeşitli farklılıklar gösterse de gönüllülük esası ve zorunluluk esasına dayalı olarak iki temelden oluşmaktadır.

Türkiye'de BES konusunda ki ilk çalışmalar 1999'da yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında bir yandan mevcut sosyal güvenlik sisteminde iyileştirmeler yapılmış, diğer yandan da dünya ekonomilerindeki eğilimlere paralel olarak kamunun sunduğu hizmetleri tamamlayıcı nitelikte ek programların sisteme entegre edilmesi amaçlanmıştır. BES'in temelini 2001'de çıkartılan 4632 sayılı kanun oluşturmaktadır. Bu kanunda BES, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de uygulanan BES, katılımcılara emeklilik döneminde toplu para veya maaş geri ödemesine dayanmaktadır. Uygulanan sistem sosyal güvenlik sisteminin sunduğu sağlık güvencesi gibi diğer hizmetleri sunmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de uygulanan BES, sosyal güvenlik sisteminin alternatifi değildir. Sunduğu geri ödeme planıyla emeklilik döneminde ekonomik refah artışını destekleyen ve sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı bir rol üstlenen bir sistemdir. Türkiye'de BES, devlet katkısı avantajıyla desteklenmektedir. Ancak kişilere yapılacak devlet katkısı miktarlarında sınırlamalar mevcuttur.

Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye'de de BES hızlı bir gelişim sürecindedir. BES katılımcıları kendi fon portföyünü kendisi belirleyebileceği gibi standart BES fonlarına da yönelebilmektedir. Türkiye'de katılımcı fon tutarı, katılımcı katkı payı tutarı, devlet katkı payı tutarı arasındaki ilişki incelendiğinde; uzun dönemde katılımcıların fon tutarı, katılımcıların katkı payı tutarı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Katılımcıların katkı payında meydana gelen 1 birimlik artış katılımcıların fon tutarını 0.53 birim arttırmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların katkı payı tutarının katılımcıların fon tutarını desteklediğini söylemek mümkündür. Devlet katkısının sisteme dahil edildiği 2013'den itibaren bakıldığında ise, uzun dönemde katılımcıların fon tutarı ile devlet katkısı tutarı ve katılımcı katkı payı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Devlet katkı payında meydana gelen 1 birimlik artış katılımcıların fon tutarını 2.62 birim azaltmaktadır. Katılımcı katkı payı tutarında meydana gelen bir birimlik artış ise katılımcıların fon tutarını 0.26 birim azaltmaktadır. Ayrıca, katılımcıların fon tutarı üzerinde devlet katkı payının etkisi, katılımcı katkı payından fazla olmaktadır.

Devlet katkısının BES'e girdiği 2013'den önceki döneme bakıldığında katılımcıların fon tutarı için katılımcıların katkı payı tutarı bir granger nedenidir. Katılımcıların katkı payı tutarı için katılımcıların fon tutarı da bir granger nedenidir. Dolayısıyla değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Devlet katkısının sisteme dahil olduğu 2013'den sonraki döneme bakıldığında ise, katılımcıların fon tutarı için devlet katkısı tutarı granger nedenidir. Ancak katılımcıların fon tutarı için katılımcıların katkı payı tutarı granger nedeni değildir. Devlet katkı payı tutarı için hem katılımcı fon tutarı hem de katılımcı katkı payı tutarı granger nedenidir. Katılımcı katkı payı tutarı için, katılımcı fon tutarı ve devlet katkısı tutarı granger nedenidir.

KAYNAKÇA

- AKIN, F. (2008). Özel Emeklilik Fonları ve Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Bir Araştırma, T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans ve Bankacılık ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ALPER, Y. (2002). Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel emeklilik. Çimento İşveren Dergisi, Mart, Sayı 2 Cilt 16, ss. 11-32.
- ERDOĞAN N. K. (2003). Farklı Meslek Gruplarının Hayat Sigortasına Bakışı ve Bireysel Emeklilik Sigortasının Geleceği, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2 Sayı 8, ss. 1-15.
- EGM, <https://www.egm.org.tr>
- ERGENEKON, Ç. (2001). Emekliliğin Finansmanı: Global Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları Işığında Ülkemiz İçin Öneriler, Emin Matbaacılık, İstanbul.

- GÜLAY, T. (2017). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Akademisyenlerin Sisteme Otomatik Katılıma Bakış Açılına İlişkin Bir Analiz: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta.
- İŞSERVEROĞLU, G., HATUNOĞLU, Z. (2012). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamikler Etkisi Kapsamında SWOT Analizi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim, ss.155-174.
- KARA, S. (2016). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: 2012 Sonrası Yapılan Reformlar ve Beklentiler, İşletme ve İktisat Çalışmaları dergisi, Cilt 4, Sayı 1, ss. 23-45.
- OKTAYER, N., OKTAYER, A. (2007). Özel Emeklilik Fonlarının Finansal Piyasaların Gelişimine Etkileri, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt IX, Sayı 2, ss. 55-80.
- ÖZTÜRK, Y. (2010). Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye Performansı Üzerine Değerlendirmeler, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.
- TAŞCI, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. Çalışma ve Toplum, 2010/1, ss. 175-202.
- ULUÇAY, H. (2018). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Ekonometri Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- YANARDAĞ, M. Ö. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme. T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi.

Endüstri 4.0 Farkındalığının Belirlenmesi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği

ÖZ

Nazan YELKİKALAN¹

Sedef ÖZCAN²

Kemal TEMEL³

Endüstri 4.0 kavramı son sanayi devrimi olarak kabul edilen, teknolojik sistemlerle yeni üretim modelleri geliştirmekle beraber hem toplumlar hem de bireyler üzerinde etkili olmaktadır. Bu durum küreselleşen dünyada değişimin daha hızlı ve etkili olacağına habercisi niteliğindedir. Eğitim süreçlerinin ve geleneksel öğrenme metotlarının hızla değişeceği beklenmektedir. Çalışma üniversite öğrencilerinin Endüstri 4.0 algıları ve bakış açılarını belirlemeye yönelik yapılmıştır. Çalışma kapsamında iktisadi ve idari bilimler fakültesi (İ.İ.B.F.) ile sosyal bilimler meslek yüksekokulunda eğitim gören toplam 1.062 öğrenciyeye 15 ifade ve 4 boyuttan oluşan Teknoloji Kabul Modeli anketi uygulanmıştır. Veriler, fakülte ve meslek yüksekokulda eğitim gören öğrencilerin arasında algı farkı açısından değerlendirilmeye alınmıştır. Çalışma sonuçlarına göre demografik özellikler tanımlayıcı istatistik ile değerlendirilmiş, ölçeğe yönelik faktör analizi uygulanmıştır. Farklılıkların tespiti için t-testi, ANOVA testi uygulanmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulgular ile ilgili yorumlamalara çalışmada yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Teknoloji, Sanayi Dönemleri, Eğitim.

JEL Kodları: M15, O33, 123.

Determination of the Industrial Awareness: The Case of Çanakkale Onsekiz Mart University

ABSTRACT

Industry 4.0, which is regarded as the last industrial revolution, develops new production models with technological systems and has an effect on both societies and individuals. This situation is a sign that change will be faster and more effective in the globalized world. It is expected that educational processes and traditional learning methods will change rapidly. The study was conducted to determine the perceptions and perspectives of university students on industry 4.0. Within the scope of the study, Technology Acceptance Model questionnaire consisting of 15 expressions and 4 dimensions was applied to 1.062 students studying in the Faculty of Economics and Administrative Sciences (İ.İ.B.F.) and Social Sciences Vocational School. The data were evaluated in terms of the difference in perception between the students studying in faculties and vocational school. According to the results of the study, demographic characteristics were evaluated with descriptive statistics and factor analysis was applied to the scale. In order to determine the differences, t-test, ANOVA test was applied. The results of the analyzes and the interpretations related to these findings are included in the study.

Keywords: Industry 4.0, Technology, Industrial Revolutions, Education.

JEL Codes: M15, O33, 123.

¹ Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Fakültesi nyelkikalan@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi ozcansedef2@gmail.com

³ Öğretim Görevlisi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Piri Reis Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon kemaltemel@comu.edu.tr

1. GİRİŞ

Gelişen teknoloji, dijital sistemler ve internet gibi faktörlerin etkisiyle sanayi, üretim ve tüketim üzerinde değişikliklere ve yeniliklere sahne olmaktadır. Birinci sanayi devrimi ile başlayan süreç daha etkili ve hızlı değişimler ile kendini gösteren Endüstri 4.0 kavramı yeni başlangıçların habercisi konumundadır. Almanya’da yeni bir kavram olarak ortaya çıkan Endüstri 4.0 aslında teknolojik altyapı ve siber sistemlerin gelişmesi ile dinamik yapıdaki endüstriyel alanlara etki etmektedir. Yeni endüstriyel devrim olarak karşımıza çıkan ve kısaca “Endüstri 4.0” olarak anılan bu yeni kavram teknolojik ilerlemeler ile insan ve toplum hayatı üzerinde önemli değişimlere neden olmaktadır. Bu değişimler hayatın her alanında ve yönetim sistemlerinde ortaya çıkmaktadır. Toplumların, buharlı makinelerin icadı ile tarım toplumundan endüstri toplumuna, elektrik sistemlerinin kullanılması ve teknolojik ilerlemeler neticesinde enformasyon toplumundan bilgi toplumuna dönüşmesi yalnızca üretim sistemlerinde değil bunun yanında hizmet sunumu faaliyetlerinde de görülmektedir. (Öztemel, 2018). Endüstriyel alanların farklı olması yeni sanayi devrimi için geçerli bir unsur taşımamakla beraber teknolojik yenilikler ile daha fazla bilginin kullanılması sonucu ortaya çıkan yenilikçi siber sistemler, şirketlerin ve şirketlerdeki tüm süreçlerin geleceği için bir tercihten çok zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Schwab, 2016).

Endüstri 4.0 ile sanayi alanında yaşanacak değişiklikler ile birlikte toplumsal ve eğitim alanlarında değişikliklerin yaşanacağı beklenilmektedir. Yakın zamanda yaşanacak gelişmelere ayak uydurabilmek, teknolojik ve teknik sistemlerin gerisinde kalmamak için iş gücünün bilinçlendirilmesi, eğitim süreçlerinin yeni sanayi devrimi ile bağdaştırılarak toplumun değişime adaptasyonunun sağlanması gerekmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda eğitim sistemlerinde Endüstri 4.0 kavramının etkilerinin ne olacağı, nasıl algılandığı, konu hakkındaki bilinç durumunun bilinmesi gerekmektedir. Yapılan çalışma ile iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde ve meslek yüksekokullarda öğrenim gören öğrencilerin Endüstri 4.0 ile ilgili bakış açılarını karşılaştırmalı olarak belirlenerek yeni sanayi devrimi hakkında öğrencilerin algıları, farkındalıkları ve kullanım eğilimlerinin ölçülmesi hedeflenmiştir.

2. ENDÜSTRİ 4.0

İnsanlık tarihinde üretim ve ticaret her zaman işlevsel, dinamik ve gelişen bir yapı olmasının yanında, teknolojik ilerlemeler, yeni buluşlar ile üretim süreçlerinde yaşanan değişimler sanayileşme ve sanayi devrimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Mekanik sistemlerin icadı ile başlayan süreç yeni gelişmelerin etkisiyle dört endüstriyel devrim başlığı altında toplanmıştır. Birinci sanayi devrimi, 18 yüzyılda James Watt’ın buhar ile çalışan ilk makineyi icat etmesiyle başlamıştır. Daha sonra Edmund Cartwright tarafından mekanik dokuma tezgâhı yeni sisteme uyarlanarak makineleşme üretim sistemlerinin yapı taşı haline gelmiştir. Bu süreç daha sonra tüm dünyaya yayılarak kullanılmaya başlanmıştır (Çelikleş vd., 2015). İkinci sanayi devrimi, 19. yüzyılda elektriğin üretim sistemlerinde kullanılması ve montaj hattının üretime katılması ile gerçekleşmiştir (Schwab, 2016). Bu gelişmelerin ardından bilgisayar ve dijital teknoloji üretim araçlarında kullanılmaya başlanmış, bilgisayar sistemlerinin makinelerle uyarlanması yeni bir endüstriyel devrime sebep olmuştur.

Üçüncü sanayi devrimi, 1969’da Modicon’un, programlanabilir mantık denetleyicisinin otomasyon sistemlerine uygulanması ile başlamıştır. Bu süreç günümüzün modern otomasyon sistemlerinde halen kullanılmakta olup daha esnek ve verimli otomasyon sistemlerinin önünü açmaktadır (Drath ve Horch, 2014: 56). Üretim sistemlerindeki otomasyon ve dijitalleşme bilgisayar teknolojilerinin hızla gelişmesini sağlamış, üretim robotları ile yeni bir süreç aşlamış ve internet altyapısının da yaygınlaşması ile odak noktası teknoloji olan dördüncü endüstri devrimi başlamıştır (Vacek, 2017: 43). Sanayi devrimleri, birbirlerinin devamı niteliğindeki teknolojik gelişmelere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Kabul görmüş sanayi devrimleri aşağıda Şekil 1.’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Sanayi 4.0 Devrimine Giden Tarihi Süreç (Fırat ve Fırat, 2017:11).

Endüstri 4.0 kavramı ilk defa 2011 yılında Hannover Fuarı'nda kullanılmıştır. Endüstri 4.0 kavramı ile bilişim sistemlerinin üretim süreçlerini yeniden şekillendirdiği ve yeni sanayi devriminin başladığı ifade edilmiştir. Böylece Endüstri 4.0 kavramı resmi bir nitelik kazanmıştır. Endüstri 4.0 kavramının resmi nitelik kazanmasının ardından bir çalışma grubu kurulmuş ve endüstri 4.0 uygulamaları hakkında bir rapor hazırlanarak Almanya Hükümeti'ne sunulmuştur. Bu çalışma grubunun başkanlığını Siegfried Dias ve Hennig Kagermann üstlenmiştir (EBSO, 2015: 7).

Dördüncü sanayi devrimi olarak isimlendirilen Endüstri 4.0 kavramı; daha hızlı, verimli, maliyet ve yeniliği temel alan üretim ve pazarlama yaklaşımları ile yeni bir kavramı temsil etmektedir (Soylu, 2017: 44). Bilgi toplumunun temelini oluşturan bilgisayar sistemleri ve sunduğu ileri teknolojik imkânlar günümüzde hızla gelişerek makinelerin öğrenebilmelerini, problem çözebilmelerini, ilişki kurabilmelerini ve bunların yanında fiziksel işlemleri kendi başlarına yapabilmelerini sağlamaktadır (Öztemel, 2018). Endüstri 4.0 devrimini üçüncü devrimin devamı olarak kabul eden görüşlerin yanında, yeni bir devrim olarak da ele alan yaklaşımlar mevcuttur (Verl, 2017). Bu farklılıklar Endüstri 4.0'ın şu özellikleri ile açıklanmaktadır.

Hız: Bu devrim öncekilerin aksine doğrusal olmayıp, üstel bir hızla oluşmaktadır. Çok yönlü küreselleşen dünyanın, yeni teknolojik sistemlerin devamlı olarak daha yeni ve daha nitelikli teknolojileri üretmesine bağlıdır.

Genişlik ve Derinlik: Dijital teknolojilerin temelinde gelişen bu sistem, işletmeler, toplum ve bireylerde kendine has değişimler ile ilerleme sağlarken, kuşaklar arası farkın bu güne kadar ki olanlardan daha büyük olmasına neden olmaktadır.

Sistem Etkisi: Birbirlerine bağlı bir entegrasyon ile ağ sistemleri üzerinde bütünleşik bir yönetsel süreci kapsayan dönüşümü içermektedir.

Endüstri 4.0 yalnızca makinelerin birbirleri ile olan iletişiminden oluşmayıp; daha geniş kapsamlı bir alanda değerlendirilmekte ve birçok bilimsel alana etki etmektedir. Endüstri 4.0 kavramının öncekilerden farkı, teknolojik ilerlemelerin birbirini harekete geçirerek bağlantı kurması, eşgüdümlü hareket etmesi ile tüm sistemlerin diğerlerinden etkilenerek gelişmesidir (Bulut ve Akçacı, 2017: 54).

Endüstri 4.0 işletmelerde yeni iş modelleri ile birlikte performans, güvenlik gibi kavramları etkilemesinin yanında hizmet sektörü ve sosyo-ekonomik sistemler üzerinde de etkili olacağı düşünülmektedir. Endüstri 4.0 genel olarak, bireysel ihtiyaçları karşılama, esneklik sağlama, sağlıklı karar verme, kaynakların etkili ve verimli kullanılması, değer yaratma, değişim yönetimi ve iş yaşam kalitesi oluşturmayı hedeflemektedir (Kagermann vd., 2013: 15- 16). Özellikle insan kaynakları planlamasında üst düzey beceri ve yeteneklerin değer kazanacağı öngörülmektedir (Bonekamp ve Sure, 2015: 33). Endüstriyel gelişmelerde yaşanan bu hızlı değişim ve ilerlemeler, bireylerin ve toplumların değişmesine yol açmaktadır (Özsoylu, 2017: 46).

İnsanın tarafından yapılan işlerin, makine ve robotik sistemler ile daha etkin ve hatasız biçimde yapılabilmesi, eğitim alanında da üretim sistemlerine benzer sistemlerin uygulanabileceği düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentleşme ile birlikte eğitime olan talepte artış olmuştur. Sanayi devrimleri ile belli bir kesimin ulaşabildiği eğitim imkânları, kademeli bir şekilde toplumun diğer kesimlerine de ulaştırılmaya başlanmıştır (Bitesize, 2014).

Özellikle iş gücü piyasası için gerekli olan emek altyapısının belirlendiği üniversite eğitimleri de dijital sistemlerden etkilenmektedir. Bilgisayar sistemlerinin kullanılmasıyla birlikte gelişen bilgi ağı üniversitelerde verilen eğitimin altyapılarını ve yaklaşımlarını da etkilemektedir. 1. sanayi devriminin üniversite eğitiminde meydana getirdiği değişimlerden en önemlisi eğitimin kitleleştirilmesidir (Altbach, Gumport and Berdahl, 2011). Bilinçli çalışanlar yetiştirme temeline dayalı olan üniversite eğitimleri, sanayi devrimi ile kent nüfusunun üniversite eğitimi görme ihtiyacını karşılayamamış ve kitlesel bir yapıya dönüşmüştür (Tilling, 2002). Toplumun tamamına ulaştırılan üniversite eğitimleri, sosyo-kültürel ve ekonomik değişimleri beraberinde getirmiştir (Trow, 1973). Latham (2001)'a göre üniversite eğitimlerinin yaygınlaştırılması bireylerin ekonomik ayrımlarını değiştirerek bilginin temel alındığı bir temel oluşmasına yol açmıştır.

Yükseköğretimin bilgisayar destekli online sistemler kullanılarak gelişmesi, eğitimde Üniversite 4.0 kavramının tartışılmasına da neden olmaktadır. Dewar (2017) Üniversite 4.0 kavramını üniversite eğitim sisteminde bir yenilik olarak açıklamaktadır. Üniversite 4.0 kavramı ile geleneksel eğitim sisteminden bilgisayar tabanlı çeşitli sistemler kullanan yeni eğitim modellerine geçiş olarak görülmektedir. Yeni sistem, sürekli ve kesintisiz öğrenme sistemleri ile bireysel gelişim fırsatları sunmaktadır. Bilgi teknolojilerinin ve bilgisayar sistemlerinin eğitim sistemine dâhil edilmesi sonucu üniversite eğitimlerinin değişim gösterdiği söylenebilir. Housewright ve Schonfeld (2008) gelişen teknolojik yapının üniversite eğitimlerinde çalışma metotları, akademisyenlerin iletişim yöntemleri, kullanılan materyal gibi konularda etkili olmaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Endüstri 4.0, bilişim sistemleri aracılığıyla üretim sistemlerinin yönetildiği bir süreçtir. Gelecekte birçok alanı etkileyecek olan Endüstri 4.0 uygulamalarının birçok farklı alanda değişimler yaratacağı düşünülmektedir. Bu değişimlerin sadece teknolojik açıdan değil aynı zamanda toplumsal hayatla ve işletmelerin organizasyon yapıları ile de ilgili olacağı söz konusudur. Bu değişimlerin gerçekleşmesi ve bireyler açısından kabulü ile ilgili farklı akademik çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmı Endüstri 4.0 ile ilgili kavramsal çerçeveden oluşurken (Lasi vd., 2014; Lee vd., 2015; Roblek vd., 2016; Lu, 2017); bir kısmı da toplumsal açıdan ve işletmelerde çalışanlar açısından Endüstri 4.0 ile ilgili farkındalık ve tutumları ölçmektedir (Moniz ve Krings, 2016; Sackey ve Bester, 2016; Basl, 2017; Motly vd., 2017; Nagy vd., 2018; Oliveira ve Sommer, 2017; Butter vd., 2018; Ślusarczyk, 2018; Torun ve Cengiz, 2019).

Lasi vd. (2014) ve Roblek vd. (2016) tarafından yapılan çalışmalarda, öncelikle Endüstri 4.0 kavramının ortaya çıkış nedenleri ve Endüstri 4.0'ın ana unsurları üzerinde durulmuştur. Daha sonra Endüstri 4.0 araçlarının işletmelerde hangi alanlarda kullanılacağı ve bu teknoloji ile hangi değişikliklerin yaşanacağı ile ilgili durumlardan bahsedilmiştir. Bu çalışmalar ile benzerlik gösteren bir diğer çalışma da Lee vd. (2015), tarafından gerçekleştirilmiştir. Lee vd. (2015), Endüstri 4.0'ın temel unsurlarından biri olan siber-fiziksel sistemlerin işletmelerde uygulanması ile ilgili bir kavramsal çalışma gerçekleştirmişlerdir. Lu (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Endüstri 4.0 ile ilgili yapılan 88 adet kavramsal çalışma, beş kategoriye ayrılarak bu çalışmalar incelenmiştir.

Moniz ve Krings (2016), çalışmada imalat endüstrisinde sosyal boyut açısından yeni robotik sistemlerin bireyler tarafından kullanımına ve bireylerin robotlar ile ilgili tutumlarına odaklanmıştır. Basl (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise Çek Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren işletmelerin Endüstri 4.0 ilkelerini uygulamaya hazır olma durumlarının araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde işletmelerin Endüstri 4.0 ile ilgili temel bilgi seviyeleri, işletmelerdeki uygun stratejilerin varlığı, sorumlu kişileri ve çalışanlar arasındaki genel farkındalığı belirlenmeye çalışılmıştır. Nagy vd. (2018), yaptığı çalışmada Macaristan'da faaliyet gösteren işletmelerin Endüstri 4.0 kavramını nasıl yorumladıklarını, süreçleri desteklemek için hangi Endüstri 4.0 araçlarını kullandıklarını ve adaptasyon sırasında hangi kritik sorunlar ile karşıladıklarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Nagy vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışma ile benzerlik gösteren bir diğer çalışmada Ślusarczyk, (2018) tarafından yapılmıştır. Ślusarczyk (2018), çalışmada; girişimcilerin Endüstri 4.0'a karşı tutumlarını, işletmelerin Endüstri 4.0 ile ilgili uygulamaların uygulamaya hazır olup olmadıklarını ve uygulamaların gerçekleştirilmesinde ortaya çıkabilecek sorunları belirlemeyi amaçlamıştır.

Endüstri 4.0'ın üretim alanında yaratacağı değişikliklere ayak uydurulması açısından ülkelerin eğitim alanlarında da köklü değişiklikler yapmaları gerekmektedir. Bu durumu dikkate alarak gerçekleştirdikleri çalışmada Sackey ve Bester (2016); Endüstri 4.0'ın endüstri mühendisliği fonksiyonu üzerindeki olası etkilerini incelemek ve Güney Afrika üniversitelerinde Endüstri 4.0 gereksinimlerini karşılamak için gerekli müfredat geliştirmelerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Sackey ve Bester (2016)'ın çalışması ile benzerlik gösteren diğer bir çalışma Butter vd. (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Butter vd. (2018); Endüstri 4.0 uygulamalarının gerçekleştirilmesi için yazılım mühendisliği öğrencilerinin karşılaştıkları zorlukları ve beklentilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Motyl vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada ise Brescia, Udine ve Cassino olmak üzere üç üniversitede mühendislik fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin Endüstri 4.0 uygulamaları ile ilgi bilgi düzeylerini belirlemeyi amaçlamışlardır.

Kaygısız ve Sipahi (2018) yükseköğretim kurumlarındaki Y kuşağı öğrencilerinin Endüstri 4.0 bilgi düzeyleri üzerine belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmada; öğrencilerin Endüstri 4.0 kavramını ders aşaması ya da internet yoluyla öğrendiği sonucuna ulaşmışlardır. Oliveira ve Sommer (2017); çalışmalarında işletmelerin küreselleşme ve dijitalleşme süreçlerinin Almanya ve Brezilya'da üniversitelerde teknik ve sosyal bilimler alanlarında öğrenim gören öğrencilerin gelecekteki kariyerleri ile ilgili zorlukları ve farkındalıklarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada öğrencilerin küreselleşme ve dijitalleşme ile ilgili farkındalıklarının ülkelerine, sınıflarına ve öğrenim gördükleri alanlara göre farklılık gösterip göstermediklerini analiz etmişlerdir. Torun ve Cengiz (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise iktisadi ve idari bilimler fakültesindeki öğrencilerin Endüstri 4.0 ile ilgili bakış açılarının teknoloji kabul modeli aracılığıyla belirlenmesi amaçlanmıştır. İlgili literatür dikkate alınarak yapılan bu çalışmanın temel amacı ise yükseköğretim kurumlarının iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde ve meslek yüksekokullarda öğrenim gören öğrencilerin Endüstri 4.0 ile ilgili bakış açılarını karşılaştırmalı olarak belirlenmesidir. Ayrıca öğrencilerin demografik özelliklere göre Endüstri 4.0 farkındalık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği de araştırmanın bir diğer amacıdır. İncelenen ilgili literatür ve bu amaçlar kapsamında araştırma hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur;

H₁: Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerinden algıladıkları fayda düzeyi demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, fakülte, bölüm, sınıf) göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₂: Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanıma yönelik niyetleri demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, fakülte, bölüm, sınıf) göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₃: Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları kullanım kolaylığı demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, fakülte, bölüm, sınıf) göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₄: Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili kullanım davranışı kolaylığı demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, fakülte, bölüm, sınıf) göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₅: Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerinden algıladıkları fayda düzeyi kullanıma yönelik niyetlerini pozitif yönde etkilemektedir.

H₆: Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları kullanım kolaylığı kullanıma yönelik niyetlerini pozitif yönde etkilemektedir.

H₇: Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerinden algıladıkları fayda düzeyi kullanım davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir.

H₈: Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları kullanım kolaylığı kullanıma yönelik niyetlerini pozitif yönde etkilemektedir.

4. YÖNTEM

Öğrencilerin öğrenim gördükleri alanlara göre Endüstri 4.0 ile ilgili farkındalıklarını belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada verilerin elde edilmesinde anket tekniği kullanılmıştır. Kullanılan anket formu Torun ve Cengiz (2019) tarafından geliştirilmiştir ve anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde; öğrencilerin Endüstri 4.0 ile ilgili farkındalıklarını teknoloji kabul modeli ile ölçen (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklindeki 5'li Likert tipi ölçek yer almaktadır. İkinci bölümünde ise öğrencilerin demografik özelliklerini ölçen 5 ifade yer almaktadır.

Çalışma evrenini, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim öğrencileri oluşturmaktadır. Anket formu, kolayda örnekleme yöntemi ile 1.090 öğrenciye uygulanmış ancak 28 katılımcıdan elde edilen veriler eksik veya hatalı olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. Bu sebeple verilerin analizi; 1.062 katılımcıdan elde edilen veriler ile yapılmıştır. Anket tekniği kullanılarak yapılan çalışmalarda 0,05 hata payı göz önünde bulundurularak sonsuz evrendeki örneklem sayısının 384 olması gerekmektedir (Çoşkun vd., 2015: 137). Buna göre çalışmadaki örneklem sayısının verilerin analizi için uygun olduğu söylenebilir.

5. BULGULAR

Öğrencilerin Endüstri 4.0 farkındalığını belirlemek amacıyla toplanan veriler üzerinde gerçekleştirilen analizlere ve bu analizlerden elde edilen bilgilere bu bölümde yer verilecektir. Çalışmaya katılan öğrenciler ile ilgili demografik özellikler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler.

Demografik Özellikler	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	664	62,5
	Erkek	398	37,5
	Toplam	1.062	100
Yaş	18-24 yaş	1.022	96,2
	25-34 yaş	38	3,6
	35-44 yaş	-	-
	45-54 yaş	1	0,1
	55 yaş ve üstü	1	0,1
	Toplam	1.062	100
Fakülte / Meslek Yüksekokul	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi	530	49,9
	Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu	532	50,1
	Toplam	1.062	100
Bölüm / Program	Uluslararası İlişkiler	76	7,2
	Maliye	67	6,3
	Kamu Yönetimi	56	5,3
	İşletme	133	12,5
	İktisat	72	6,8
	Ekonometri	52	4,9
	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	73	6,9
	Çocuk Gelişimi	122	11,5
	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	59	5,6
	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	73	6,9
	Yerel Yönetimler	116	10,9
İşletme Yönetimi	80	7,5	
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	83	7,8	
	Toplam	1.062	100
Sınıf	1. Sınıf	436	41,1
	2. Sınıf	350	33,0
	3. Sınıf	156	14,7
	4. Sınıf	120	11,3
	Toplam	1.062	100

Tablo 1. İncelendiğinde; öğrencilerin %62,5'inin kız, %37,5'inin erkek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yaş dağılımının en çok 18-24 yaş (%96,2) aralığında olduğu; fakülte veya meslek yüksekokula göre dağılımın ise birbirine yakın olduğu belirlenmiştir (%49,9 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, %50,1 Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu). Öğrencilerin okuduğu bölüm veya programa göre dağılımlarına bakıldığında; çalışmaya katılan öğrencilerin en çok İşletme Bölümü'nde (%12,5), en az ise Ekonometri Bölümü'nde (%4,9) öğrenim gördüğü görülmektedir. Sınıflara göre dağılımları incelendiğinde ise çalışmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun 1. Ve 2. Sınıfta öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin Endüstri 4.0 farkındalıkları ile ilgili ölçüğe yönelik açıklayıcı faktör analizi uygulanmış ve faktör analizi sonuçlarına Tablo 2.'de yer verilmiştir. Faktör analizi sonuçları içerisinde faktör yükleri, faktörlerin öz değerleri, açıklanan varyans oranları, Alpha değerleri ve ortalamaları bulunmaktadır.

Tablo 2. Endüstri 4.0 Farkındalık Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi.

İfadeler	Faktör Yükü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Alpha Değeri	Ortalama
Faktör 1: Algılanan Fayda		3,264	21,760	,888	3,94
A2. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmak üretkenliğimi artırır.	,848				
A3. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmak etkinliğimi artırır.	,833				
A1. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmak derslerdeki performansımı geliştirir.	,788				
A4. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmayı yararlı buluyorum.	,774				
Faktör 2: Kullanıma Yönelik Niyet		3,037	20,247	,872	3,81
C10. Endüstri 4.0 teknolojilerini gelecekte kullanmayı planlıyorum.	,828				
C11. Endüstri 4.0 teknolojilerini gelecekte kullanacağımı tahmin ediyorum.	,812				
C9. Endüstri 4.0 teknolojilerini gelecekte kullanmaya niyetliyim.	,757				
D12. Endüstri 4.0 teknolojilerini sık sık kullanabilirim.	,671				
Faktör 3: Algılanan Kullanım Kolaylığı		2,017	13,444	,690	3,58
B7. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmak kolaydır.	,825				
B6. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmak fazla zihinsel çaba gerektirmemektedir.	,724				
B8. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanarak istediğim şeyi yapmak kolaydır.	,578				
B5. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmak açık ve anlaşılırdır.	,519				
Faktör 4: Kullanım Davranışı		1,680	11,203	,553	2,88
D14. Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanmam.	,811				
D15. Endüstri 4.0 teknolojilerini seyrek kullanırım.	,807				
D13. Endüstri 4.0 teknolojileri olmadan verimli çalışmam.	,513				
Toplam Açıklanan Varyans			66,653		
KMO Örneklem Yeterliliği			,892		
	Ki-Kare			7148,786	
Bartlett Küresellik Testi	Df.			105	
	Sig			,000	

Tablo 2.'de görüleceği üzere faktör analizi için örneklem yeterliliğinin uygun olup olmadığını gösteren Kaiser-Meyer-Olkin değeri, 0,892 olarak belirlenmiştir. Genel olarak bu değer 0,50 ve üzeri olması istenmektedir (Çoşkun, Altunışık, Bayraktaroğlu, Yıldırım, 2015, 268). Ayrıca Bartlett Küresellik testi sonuçları da anlamlı olarak bulunmuştur (χ^2 : 7148,786; $p < 0,000$). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda; KMO ve Bartlett Küresellik testi sonuçları açısından örneklemin faktör analizi için uygun ve yeterli olduğu söylenebilir.

Endüstri 4.0 farkındalıkları ile ilgili 15 ifadeden oluşan ölçek açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuş ve bu ölçekle ilgili en uygun faktör yapısına Varimax dönüşüm yöntemi ile ulaşılmıştır. Faktör analizine tabi tutulan 15 ifadenin faktör yükleri 0,40'tan büyüktür ve bu ifadeler dört boyut altında yer almaktadır. Ortaya çıkan dört boyut sırasıyla “Algılanan Fayda”, “Kullanıma Yönelik Niyet”, “Algılanan Kullanım Kolaylığı”, “Kullanım Davranışı” olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca Öğrencilerin Endüstri 4.0 farkındalığını ölçmeye yönelik 15 ifade, toplam varyansın %66,653’ünü açıklamaktadır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine ve öğrenim gördükleri fakülte/meslek yüksekokula göre Endüstri 4.0 ile ilgili algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı, kullanıma yönelik niyet ve kullanım davranışı ile ilgili farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla t Testi analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bilgiler Tablo 3.’te ve Tablo 4.’te yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin Cinsiyetine Göre t-Testi Sonuçları.

Değişken	Cinsiyet	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Fayda	Kız	3,9032	,629	,001
	Erkek	3,0911		
Değişken	Cinsiyet	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kullanıma Yönelik Niyet	Kız	3,6615	,417	,003
	Erkek	3,8291		
Değişken	Cinsiyet	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Kullanım Kolaylığı	Kız	3,4537	,576	,014
	Erkek	3,5666		
Değişken	Cinsiyet	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kullanım Davranışı	Kız	2,6285	23,951	,379
	Erkek	2,6750		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre t Testi sonuçlarını gösteren Tablo 3. incelendiğinde; öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları fayda düzeylerinin, algılanan kullanım kolaylığının ve bu teknolojileri kullanıma yönelik niyetlerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterdiği; kullanım davranışlarının ise cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Ayrıca kız öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerinden algıladıkları fayda düzeyleri ile ilgili ortalamalarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu; Endüstri 4.0 teknolojilerinin kullanım kolaylığı ve kullanıma yönelik niyet düzeyleri ile ilgili ortalamaların ise erkek öğrencilere göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Fakültelerine veya Meslek Yüksekokullarına Göre t-Testi Sonuçları.

Değişken	Fakülte	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Fayda	İ.İ.B.F.	4,0981	,038	,000
	S.B.M.Y.O.	4,8496		
Değişken	Fakülte	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kullanıma Yönelik Niyet	İ.İ.B.F.	3,8184	,195	,000
	S.B.M.Y.O.	3,6306		
Değişken	Fakülte	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Kullanım Kolaylığı	İ.İ.B.F.	3,5292	1,011	0,134
	S.B.M.Y.O.	3,4629		
Değişken	Fakülte	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kullanım Davranışı	İ.İ.B.F.	2,5994	8,691	,069
	S.B.M.Y.O.	2,6924		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülte veya meslek yüksekokula göre t Testi sonuçlarını gösteren Tablo 4. incelendiğinde; öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları fayda düzeylerinin ve bu teknolojileri kullanıma yönelik niyetlerinin öğrenim gördükleri fakülte veya meslek yüksekokula göre farklılık gösterdiği; algılanan kullanım kolaylığının ve kullanım davranışlarının ise anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Sosyal bilimler meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerinden algıladıkları fayda düzeyleri ile ilgili ortalamalarının iktisadi ve idari bilimler fakültesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca iktisadi ve idari bilimler fakültesinde öğrenim gören öğrenciler Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanıma yönelik niyet düzeyleri ile ilgili ortalamalarının sosyal bilimler meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu da Tablo 4.'te görülmektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm/programa ve sınıflarına göre Endüstri 4.0 ile ilgili algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı, kullanıma yönelik niyet ve kullanım davranışı ile ilgili farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bilgiler Tablo 5.'te ve Tablo 6.'da yer almaktadır.

Tablo 5. Öğrencilerin Bölümlerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.

Değişken	Bölüm	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Fayda	Uluslararası İlişkiler	4,2171	6,990	,000
	Maliye	3,8657		
	Kamu Yönetimi	4,1161		
	İşletme	4,2406		
	İktisat	4,0069		
	Ekonometri	3,9712		
	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	4,1199		
	Çocuk Gelişimi	3,4078		
	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	3,9788		
	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	3,8082		
	Yerel Yönetimler	4,0841		
	İşletme Yönetimi	3,9906		
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	3,9665			
Değişken	Bölüm	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kullanıma Yönelik Niyet	Uluslararası İlişkiler	4,0000	5,944	,000
	Maliye	3,5597		
	Kamu Yönetimi	3,7455		
	İşletme	3,9925		
	İktisat	3,7014		
	Ekonometri	3,6683		
	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	3,8459		
	Çocuk Gelişimi	3,2234		
	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	3,6992		
	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	3,6096		
	Yerel Yönetimler	3,8082		
	İşletme Yönetimi	3,7375		
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	3,8445			

Değişken	Bölüm	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Kullanım Kolaylığı	Uluslararası İlişkiler	3,4868	3,244	,000
	Maliye	3,4664		
	Kamu Yönetimi	3,5313		
	İşletme	3,6748		
	İktisat	3,4132		
	Ekonometri	3,4519		
	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	3,5479		
	Çocuk Gelişimi	3,2316		
	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	3,3136		
	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	3,5000		
	Yerel Yönetimler	3,5280		
	İşletme Yönetimi	3,5438		
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	3,7104			

Değişken	Bölüm	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kullanım Davranışı	Uluslararası İlişkiler	2,5307	1,752	,052
	Maliye	2,6468		
	Kamu Yönetimi	2,7202		
	İşletme	2,6717		
	İktisat	2,3426		
	Ekonometri	2,6090		
	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2,6438		
	Çocuk Gelişimi	2,7541		
	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	2,5650		
	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	2,7306		
	Yerel Yönetimler	2,5690		
	İşletme Yönetimi	2,6875		
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	2,8455			

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Tablo 5'te Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarını gösteren bulgular incelendiğinde; çalışmaya katılan öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerinden algıladıkları fayda düzeylerinin, kullanım kolaylıklarının ve kullanıma yönelik niyetlerinin öğrenim gördükleri bölüm veya programa göre anlamlı bir farklılık gösterdiği; kullanım davranışlarının ise öğrenim gördükleri bölüm veya programa göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Bölümler ile ilgili ortalamalara bakıldığında; Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algılanan fayda düzeyinin en yüksek olduğu bölüm, İşletme Bölümü iken; en düşük olduğu bölüm Çocuk Gelişimi Bölümü'dür. Ayrıca Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü öğrencilerinin algıladıkları kullanım kolaylığı en yüksek, Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin en düşük iken; Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencilerinin kullanıma yönelik niyetleri en yüksek, Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin en düşüktür.

Tablo 6. Öğrencilerin Sınıflarına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.

Değişken	Sınıf	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Fayda	1. Sınıf	3,9094	3,030	,029
	2. Sınıf	3,9536		
	3. Sınıf	4,0625		
	4. Sınıf	4,1500		
Değişken	Sınıf	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kullanıma Yönelik Niyet	1. Sınıf	3,6927	,580	,628
	2. Sınıf	3,7400		
	3. Sınıf	3,7147		
	4. Sınıf	3,8063		
Değişken	Sınıf	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Algılanan Kullanım Kolaylığı	1. Sınıf	3,5155	,863	,460
	2. Sınıf	3,5157		
	3. Sınıf	3,4631		
	4. Sınıf	3,4104		
Değişken	Sınıf	Ortalama	F	Anlamlılık (P)
Kullanım Davranışı	1. Sınıf	2,6491	5,696	,001
	2. Sınıf	2,7533		
	3. Sınıf	2,5833		
	4. Sınıf	2,4028		

Anlamlılık Düzeyi: *p<.05 **p<.01

Öğrencilerin sınıflarına göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçlarını gösteren Tablo 6. incelendiğinde; öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları fayda düzeylerinin ve kullanım davranışlarının öğrenim gördükleri sınıfa göre anlamlı bir farklılık gösterdiği; algılanan kullanım kolaylıklarının ve kullanıma yönelik niyetlerinin öğrenim gördükleri sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili 1. sınıf öğrencilerinin algıladıkları fayda düzeyi en yüksek iken; 4. sınıf öğrencilerinin ise en düşüktür. Ayrıca endüstri 4.0 teknolojilerini kullanım davranışlarının 2. sınıf öğrencilerinde en yüksek olduğu, 4. sınıf öğrencilerinde ise en düşük olduğu da Tablo 6.'da gösterilmektedir.

Endüstri 4.0 ölçeğinde yer alan alt boyutların kendi aralarındaki ilişkinin yönünün belirlemek amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Korelasyon analiz sonucu elde edilen bulgulara Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Endüstri 4.0 İle İlgili Ölçeğin Alt Boyutlarının Korelasyon İlişkisi.

Ölçek/Alt Boyutlar	1	2	3	4
1. Algılanan Fayda	1	,619**	,444**	-,076**
2. Kullanıma Yönelik Niyet	,619**	1	,496**	-,049**
3. Algılanan Kullanım Kolaylığı	,444**	,496**	1	,107
4. Kullanım Davranışı	-,076**	-,049**	,107	1

** 0,01 düzeyinde anlamlı ilişki.

Tablo 7 incelendiğinde; Endüstri 4.0 ölçeğinde yer alan algılanan fayda, kullanıma yönelik niyet ve algılanan kullanım kolaylığı alt boyutları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kullanım davranışı ile algılanan fayda ve kullanıma yönelik niyet alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki varken; kullanım davranışı ve algılanan kullanım kolaylığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Endüstri 4.0 ile ilgili ölçeğin alt boyutlarının kendi aralarındaki ilişkileri -,076 ve ,619 arasında gerçekleşmektedir.

Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algılanan fayda düzeyinin ve algılanan kullanım kolaylığının kullanıma yönelik niyetine ve kullanım davranışına etkilerini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Regresyon analizi sonucu elde edilen bilgilere Tablo 8. 'de yer verilmiştir.

Tablo 8. Algılanan Fayda Düzeyinin ve Algılanan Kullanım Kolaylığının Kullanıma Yönelik Niyetine ve Kullanım Davranışına Etkisi İle İlgili Regresyon Analizi.

İlişki		Beta	t Değeri	Sig.	VİF
Sabit			5,031	,000	
Algılanan Fayda	Kullanıma Yönelik Niyet	,497	19,434	,000	1,245
Algılanan Kullanım Kolaylığı		,275	10,,773	,000	1,245
R: ,666 R²: ,443 F: 423,022 p: ,000					
İlişki		Beta	t Değeri	Sig.	VİF
Sabit			17,746	,000	
Algılanan Fayda	Kullanım Davranışı	-,154	-4,561	,000	1,245
Algılanan Kullanım Kolaylığı		,176	5,199	,000	1,245
R: ,175 R²: ,0,29 F: 16,679 p: ,000					

Tablo 8. incelendiğinde; Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algılanan faydanın ($\beta = ,497$; $p < ,01$) ve kullanım kolaylığının ($\beta = ,275$; $p < ,01$) kullanıma yönelik niyet üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algılanan faydanın ($\beta = -,154$; $p < ,01$) ve kullanım kolaylığının ($\beta = ,176$; $p < ,01$) kullanım davranışı üzerinde etkisi olduğu da Tablo 8.'den anlaşılmaktadır.

6. SONUÇ

Giderek gelişen ve dijitalleşen dünyada insan; teknolojik değişimin ana unsuru olarak nitelendirilmektedir. Çünkü teknolojik gelişmeler ile ilgili yeni değişikliklerin oluşturulabilmesi için bireylerin yaratıcı düşünce faaliyetleri oldukça önemlidir. Endüstri 4.0'ın temel taşının da yaratıcılık olduğu var sayıldığında; bu yeni devrim ile ilgili hedeflerin gerçekleştirilmesinde bireylerin yaratıcı düşüncelerini ortaya çıkarmalarını ve bunları geliştirmelerini esas alan eğitim faaliyetlerine ihtiyaç vardır. Bu eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yerlerden biri de yükseköğretim olduğu göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen çalışmada; iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde ve meslek yüksekokullarda öğrenim gören öğrencilerin Endüstri 4.0 ile ilgili farkındalıklarını karşılaştırmalı olarak belirlenmek amaçlanmıştır. Çalışmanın bu açıdan önem arz ettiği düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı kapsamında elde edilen veriler üzerinde faktör analizi gerçekleştirilmiş ve faktör analizi sonucunda ölçekte yer alan 15 ifade Torun ve Cengiz (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada olduğu gibi 4 boyut altında toplanmıştır. Ancak bu çalışmada "Kullanıma Yönelik Niyet" boyutunda yer alan "D12. Endüstri 4.0 teknolojilerini sık sık kullanabilirim." ifadesi Torun ve Cengiz (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada "Kullanım Davranışı" boyutunda yer almaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları fayda düzeylerinin, algılanan kullanım kolaylığının ve bu teknolojileri kullanıma yönelik niyetlerinin cinsiyetlerine anlamlı bir farklılık gösterdiği; kullanım davranışlarının ise cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülte/meslek yüksekokula göre Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları fayda düzeylerinin ve bu teknolojileri kullanıma yönelik niyetlerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği; algılanan kullanım kolaylığının ve kullanım davranışlarının ise anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu kapsamda H_1 ve H_2 hipotezleri kısmen kabul edilmiştir. Torun ve Cengiz (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise öğrencilerin algıladıkları fayda düzeylerinin, algılanan kullanım kolaylığının ve bu teknolojileri kullanıma yönelik niyetlerinin cinsiyetlerine göre farklılık göstermediği ancak öğrenim görülen bölüm ve programa göre farklılık gösterdiği tespit edilmiş. Ayrıca sosyal bilimler meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerinden algıladıkları fayda düzeyleri ile ilgili ortalamalarının iktisadi ve idari bilimler fakültesinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek iken; iktisadi ve idari bilimler fakültesinde öğrenim gören öğrenciler Endüstri 4.0 teknolojilerini kullanıma yönelik niyet düzeyleri ile ilgili ortalamalarının sosyal bilimler meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojilerinden algıladıkları fayda düzeylerinin, kullanım kolaylıklarının ve kullanıma yönelik niyetlerinin öğrenim gördükleri bölüm veya programa göre anlamlı bir farklılık gösterdiği; kullanım davranışlarının ise öğrenim gördükleri bölüm veya programa göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Çocuk Gelişimi Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilerin diğer bölümlere göre Endüstri 4.0 ile ilgili farkındalıklarının daha düşük olduğu sonuçlar arasında yer almaktadır. Ayrıca öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara göre Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algıladıkları fayda düzeylerinin ve kullanım davranışlarının anlamlı bir farklılık gösterdiği; algılanan kullanım kolaylıklarının ve kullanıma yönelik niyetlerinin ise öğrenim gördükleri sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu bağlamda H_3 , ve H_4 hipotezleri kısmen kabul edilmiştir. Öğrencilerin Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algılanan fayda düzeyinin ve algılanan kullanım kolaylıklarının kullanımlarına yönelik niyetlerine ve kullanım davranışlarına etkilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen regresyon analizi sonucunda; Endüstri 4.0 teknolojileri ile ilgili algılanan faydanın ve kullanım kolaylığının kullanıma yönelik niyet üzerinde ve kullanım davranışı üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ancak algılanan faydanın kullanım davranışı üzerinde etkisinin negatif yönde olduğu saptanmıştır. Bu açıdan H_5 , H_6 , ve H_8 hipotezleri kabul edilirken; H_7 hipotezi reddedilmiştir. Elde edilen bulgular dâhilinde ve yukarıda belirtilen sonuçlar çerçevesinde ilgili taraflara yönelik şu öneriler yapılabilir:

Öğrencilerin Endüstri 4.0 farkındalıklarının artırılması ile ilgili öncelikli olarak yüksek öğretim kurumlarında bulunan akademik personele uzman kişiler tarafından Endüstri 4.0 uygulamaları konusunda eğitim verilmesi ile sürecin daha verimli olacağı düşünülmektedir.

Endüstri 4.0 ile ilgili uygulamaların okul öncesi dönemlerde eğitime dahil edilmesi ile sürecin daha verimli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bölümler arasında farkındalığın en düşük olduğu bölümün Çocuk Gelişimi olduğu göz önünde bulundurulursa bu bölümle ilgili müfredat veya öğretim programlarında önemli değişikliklerin gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Öğrencilerin Endüstri 4.0 ile ilgili farkındalık düzeylerini arttırmak ve öğrencileri bu konu hakkında bilgilendirmek amacıyla orta öğretim ve yükseköğretim kurumlarındaki uygulanan müfredatlar incelenerek Endüstri 4.0 ile ilgili ders ve içerikler müfredata eklenmelidir.

Endüstri 4.0 ile ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde yükseköğretim kurumları ve endüstrideki işletmelerin bir arada projeler yürüterek hem eğitim kurumlarının hem de sektörde faaliyet gösteren işletmelerin kazançlı çıkacağı düşünülmektedir.

Endüstri 4.0 ile ilgili gelecekte gerçekleştirilen çalışmalara öğretici grupların (akademik personel ve öğretmenler) ve ortaöğretim düzeyinde eğitim gören öğrencilerin dahil edilmesinin ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALTBACH, P. G., GUMPORT, P. J. ve BERDAHL, R. O. (Eds.). (2011). American higher education in the twenty-first century: Social, political, and economic challenges. JHU Press.
- BASL, J. (2017). Pilot Study of Readiness of Czech Companies to Implement the Principles of Industry 4.0. Management and Production Engineering Review, 8 (2), 3-8.
- BONEKAMP, L., SURE, M. (2015). Consequences of Industry 4.0 on human labour and work organisation. Journal of Business and Media Psychology, 6(1), 33-40.
- BULUT, E., AKÇACI, T. (2017). Endüstri 4.0 Ve Inovasyon Göstergeleri Kapsamında Türkiye Analizi. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD), 7, ss.50-72.
- BUTTING, A., KONAR, S., RUMPE, B. ve WORTMANN, A. (2018). Teaching Model-Based Systems Engineering for Industry 4.0: Student Challenges and Expectations. the 21st ACM/IEEE International Conference, 14–19 October 2018, Copenhagen, Denmark, 74-81.
- ÇELİKTAŞ, M.S., SONLU, G., ÖZGEL, S. ve ATALAY, Y. (2015). Endüstriyel Devrimin Son Sürümünde Mühendisliğin Yol Haritası, TMMOB Makina Mühendisleri Odası Mühendis ve Makine Dergisi, Cilt. 56(662), ss.24-34.
- ÇOŞKUN, R., ALTUNIŞIK, R., BAYRAKTAROĞLU, S., ve YILDIRIM, E. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

- DEWAR, J. (2017). Call for tertiary sector to gear toward University 4.0. <https://www.ceda.com.au/News-and-analysis/CEDA-Events/Call-for-tertiary-sector-to-gear-toward-University-4-0>. Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- DRATH, R., HORCH, A. (2014). Industrie 4.0: Hit or Hype. *IEEE Industrial Electronics Magazine*, 8(2), 2014, ss.56-58.
- FIRAT, S. Ü., FIRAT, O. Z. (2017). Sanayi 4.0 devrimi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme: Kavramlar, küresel gelişmeler ve Türkiye. *Toprak İşveren Dergisi*, 114(2017), 10-23.
- HOUSEWRIGHT, R., SCHONFELD, R. C. (2008). Ithaka's 2006 studies of key stakeholders in the digital transformation in higher education (Vol. 6).
- KAGERMANN, H., WAHLSTER, W. ve HELBIG, J. (Eds.). (2013). Recommendations for implementing the strategic initiative Industrie 4.0: Final report of the Industrie 4.0 Working Group, Frankfurt, April.
- LASI, HEINER., KEMPER, H.G., FETTKE, P., FELD, T. and HOFFMANN, M. (2014). Industry 4.0. *Journal of Business & Information Systems Engineering*, 6 (4), 239-242.
- LATHAM, M. (2001). The network university. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 23(1), ss.7-17.
- LEE, J., BAGHERI, B. ve KAO, H.A. (2015). A Cyber-Physical Systems Architecture For Industry 4.0-Based Manufacturing Systems. *Manufacturing Letters*, 3, 18-23.
- LU, Y. (2017). Industry 4.0: A Survey On Technologies, Applications and Open Research Issues. *Journal of Industrial Information Integration*, 6, 1-10.
- MONIZ, A. B., KRINGS, B. J. (2016). Robots Working with Humans or Humans Working with Robots? Searching for Social Dimensions in New Human-Robot Interaction in Industry. *Societies*, 6 (23), 1-21.
- MOTYLA, B., BARONIÖB, G., UBERTIB, S., SPERANZAC, D. ve FILIPPI, S. (2017). How Will Change the Future Engineers' Skills in the Industry 4.0 Framework? A Questionnaire Survey. 27th International Conference on Flexible Automation and Intelligent Manufacturing, 27-30 June 2017, Modena, Italy, 1501-1509.
- NAGY, J., OLÁH, J., ERDEI, E., MÁTÉ, D.ve POPP, J. (2018). The Role and Impact of Industry 4.0 and the Internet of Things on the Business Strategy of the Value Chain: The Case of Hungary. *Sustainability*, 10 (3491), 1-25.
- OLIVEIRA, P. SOUZA DE ve SOMMER, L. (2017). Globalization and Digitalization as Challenges for A Professional Career in Manufacturing Industries—Differences in Awareness and Knowledge of Students from Brazil and Germany. *Journal of Education Sciences*, 7 (55), 1-13.
- ÖZSOYLU, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(1), ss.41-64.
- ÖZTEMEL, E. (2018). Eğitimde Yeni Yönelimlerin Değerlendirilmesi ve Eğitim 4.0, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss. 25-30.
- ROBLEK, V., MEŠKO, M. AND KRAPEŽ, A. (2016). A Complex View of Industry 4.0. *Journal of SAGE Open*, 1-11.
- SACKEY, S. M., BESTER, A. (2016). Industrial Engineering Curriculum in Industry 4.0 in A South African Context. *South African Journal of Industrial Engineering*, 27 (4) 101-114.
- SCHWAB, K. (2016). Dördüncü Sanayi Devrimi, Çev. Zülfü Dicleli, Optimist Yayınları, İstanbul.
- ŚLUSARCZYK, B. (2018). Industry 4.0 – Are We Ready?. *Polish Journal of Management Studies*, 17 (1), 232-248.
- TILLING, M. V. (2002). The Dialectic of the University in Times of Revolution Echoes of the Industrial Revolution?. *Critical Perspectives on Accounting*, 13(5), ss.555-574.
- TORUN, N. K., CENGİZ, E. (2019). Endüstri 4.0 Bakış Açısının Öğrenciler Gözünden Teknoloji Kabul Modeli (TKM) İle Ölçümü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 22, 235-250.
- TROW, M. (1973). Problems in the Transition from Elite to Mass Higher Education. Vassiliou, A., & McAleese, M. (2014). Report to the European Commission on New Modes of Learning and Teaching in Higher Education. Publications Office of the European Union, Luxembourg
- VACEK, J. (2017). On The Road: From Industry 4.0 to Society 4.0. *Trendy v Podnikání*, 7(4), ss.43-49
- VERL, A. (2017). Robotics & Industrie 4.0. IFR- International Federation of Robotics.

Kırsal Alandaki Mikro Kadın Girişimcilerin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları: Agro-Turizm Kadın Kooperatifleri*

ÖZ

Türkiye’de, tarım sektöründe çalışan nüfusun yaklaşık yarısını kadınlar oluşturmakta ve tarımsal üretimin tüm faaliyetlerinde aktif olarak çalışmaktadırlar. Agro-turizm, tarımsal üretimin tüm faaliyetlerinde aktif olarak çalışan ancak, emeğinin karşılığını alamayan kadınlara istihdam olanağı yaratması ve kadın girişimciliğini güçlendirmesi açısından oldukça önemlidir.

Nilüfer SERİNİKLİ

Araştırma kırsal alanda yaşayan mikro girişimci kadınların mevcut girişimcilik faaliyetlerini tespit etmek ve kadınların kooperatifleşmeye karşı tutumlarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Edirne ilindeki 21 köy’de yaşayan 364 kadın oluşturmaktadır.

Elde edilen verilere göre; kadın girişimcilerin %87,4’ü tarımsal faaliyetlere aktif olarak katıldıkları, %47,8’in kendisine ait gelir elde ettikleri, %64,3’ü ev içerisinde ve %50’si tarımsal faaliyetlerde alınan kararlarda eşleri ile birlikte karar verdikleri ve %7,1’i kooperatife ortak oldukları tespit edilmiştir. Bunun yanında kadınların kooperatiflere karşı olumlu tutumlar içerisinde oldukları ve kooperatif kurma konusunda istekli olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal alan, agro-turizm, kadın kooperatif, mikro girişimcilik.

JEL Kodları: Q13, J160, Q16.

The Attitudes of The Micro Female Entrepreneurs in The Rural Area Towards Becoming A Cooperative: Agro-Tourism Woman Cooperative

ABSTRACT

Women are about half of the population working in agricultural sector in Turkey and take part actively in all the part of the sector. Agro tourism is very important for the women, who work in all the part of the agricultural production but do not get in return for their work, to provide employment and to strengthen women entrepreneurship.

The research has been carried out to ascertain the current entrepreneurial activities of the female entrepreneurs who live in the rural area and to reveal the attitudes of the women towards becoming a cooperative. The sample of the research consists of 37 micro female entrepreneurs who live in 21 Village, province of Edirne.

The research has been carried out to ascertain the current entrepreneurial activities of the female entrepreneurs who live in the rural area and to reveal the attitudes of the women towards becoming a cooperative. The sample of the research consists of 364 female who live in 21 Village, province of Edirne.

According to the obtained data; it is ascertained that %87,4 of the female entrepreneurs participate actively in agricultural activities, %47,8 of them earn their own income, them take decisions with their husbands %64,3 of within home and %50 of during the agricultural activities and %7,1 of them has become a shareholder of the cooperative. Furthermore, it is also ascertained that women have a positive attitude towards cooperatives and they are willing to establish a cooperative.

Keywords: Rural Area, Agro tourism, Woman Cooperative, Female, Entrepreneurship.

JEL Codes: Q13, J160, Q16.

Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi
Uzunköprü Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu İşletme Bilgi Yönetimi
Bölümü

nserinikli@hotmail.com

* Bu araştırma Trakya Üniversitesi BAP projesi “Agro-Turizm Kadın Kooperatiflerinin Kırsal Kadın Emeğinin Değerlendirilmesindeki Rolü: Edirne İli Kırsalındaki Kadınların Kooperatif Kurma Potansiyelleri” adlı 2015/231 nolu Kapsamlı Araştırma Projesinden geliştirilmiştir.

1.GİRİŞ

Agro-turizm ziraatla gelişen bir turizm modeli olup, tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı yerlerde gerçekleştirilmektedir. Bu özelliğinden dolayı çiftçi üreticilere ek gelir sağlaması, çiftliklere gelen turistlere doğal yaşam koşullarında tarımsal faaliyetlere doğrudan katılma ve buralarda konaklama imkanı vermesi, çevrenin korunması, tarımsal işlerin tüm bir yıla yayılarak mevsimsel işsizliğin ortadan kaldırılması gibi bir çok avantajı bulunmaktadır (Yılmaz, Doğru ve Yurdanur, 2014: 29). Ayrıca, agro-turizm tarımsal faaliyetlere aktif olarak katılan, ancak tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlara da istihdam sağlaması ve onlara gelir yaratması açısından da oldukça önemlidir (Gökalp ve Yazgan, 2013: 26).

Kadın, agro-turizminin önemli bir yapı taşıdır. Çünkü agro-turizm doğası gereği kadına ihtiyaç duyar. Agro-turizmin ev uzantılı olması ve kadının tarımsal üretimin tüm faaliyetlerinde aktif olarak çalışması, agro-turizm de kadının önemini arttırmaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar agro-turizm sayesinde ev pansiyonculuğu yapmakta, yerel ürünlerin üretilmesini ve pazarlanmasını (pazarlarda, yol kenarındaki stantlarda ve ev eksenli olarak) gerçekleştirmektedir (Fidan ve Nam, 2012: 54). Bu durumda kırsal alanda yaşayan kadınlar, içinde buldukları şartlara göre aracılık yaparak ve/veya kendi ürettiklerini satarak basit bir şekilde ticaretle veya mikro girişimcilikle uğraşmaktadırlar (Kantar, 1999: 34). Ancak, mikro girişimci kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması, ürünlerin satışında aracı kullanması, kırsal alandaki ataerkil yapının olması, gelirlerinin düşük olması gibi bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle, kırsaldaki kadınların kendi haklarını koruyabilmeleri, toplumda değer görebilmeleri, kaynakları etkin bir şekilde kullanabilmeleri, elde ettikleri ürünlerin satışını ve gelirlerinin sürekliliğini sağlayabilmeleri açısından kooperatif girişimler oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, araştırmanın amacı; Edirne ili kırsalında yaşayan mikro girişimci kadınların mevcut girişimcilik faaliyetlerini tespit etmek ve kırsal alandaki kadınların el emeklerini değerlendirmek, pazarda yaşadıkları sorunları ortadan kaldırmak ve kadın girişimciliğini güçlendirmek için agro-turizm kadın kooperatifi kurma potansiyellerini ortaya koymaktır.

Literatür taramasında kırsal kadınların girişimcilikleri ile ilgili çalışmalara (Ambiga ve Ramasamy, 2015; Boyacıoğlu, 2014; Gülçubuk, Savcı, Özer ve Demiryürek, 2011; *İplik*, 2011; Soysal, 2013; Ülker, 2013) ve kırsal alandaki kadınların kooperatifleşmeleri ile ilgili çalışmalara (Avşar, 2017; Barut, 2017; Hazneci, Hazneci, Kılıç, ve Ceyhan, 2012; Olawale, 2012; Rad, 2011; Sönmez, 2011; Woldu, Tadesse ve Waller, 2015) rastlanmıştır. Araştırma, kadınların emeklerinin değerlendirilmesi ve girişimciliklerinin ortaya çıkarılması açısından özgün bir çalışmadır.

2. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

Günümüzde kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaları, erkeklere oranla daha hızlı artış göstermektedir. Çoğu kadın, kendi işinin patronu olmak, bağımsız çalışmak, risk almaya yatkınlık, yenilik ve değişiklik arzusunu tatmin etmek vb. nedenlerden dolayı girişimciliği meslek olarak tercih etmektedirler. Girişimcilik, ekonomik ve toplumsal bağımlılıktan kurtulmak isteyen kadınlar için alternatif bir yol olarak görülmektedir. Kadınlar, sahip oldukları yeteneklerini ve becerilerini kullanabilmek, çalışma saatlerini belirleyebilmek, ailesine ve çocuklarına daha fazla zaman ayırabilmek, bağımsız olabilmek gibi nedenlerden dolayı başkasının kurduğu işletmelerde ücret veya maaşla çalışmak yerine genel olarak kişisel birikimlerini bir araya getirerek, kendi işlerini kurmayı tercih etmektedirler (Gedik ve Gürbüz, 2017: 426). Çalışma yaşamına giren kadınlar ekonomik bağımsızlıklarını kazanarak daha güçlü, bilinçli ve özgür bireyler olma yolunda epey yol kat etmişlerdir. Bunun sonucunda, kendi işinin sahibi olmayı isteyen kadın girişimciler ortaya çıkmaya başlamıştır (Bedük, 2005: 106).

Girişimci kadın, kendi işinin sahibi olan, piyasa ekonomisi içerisinde faaliyet gösteren, kredi kaynaklarını araştırarak, tüketicinin ihtiyacı olan mal ve hizmet üretilen, iş ya da işyeri ile ilgili sorunların üstesinden gelebilen, yeni koşullara adapte olabilen, işyerinde ya tek başına çalışan ya da yanında işçi çalıştıran ve alanında deneyim sahibi olmaya çalışan kadındır (Onay, 2013: 101). Kadın girişimciliği ise, bizzat kadınlar tarafından kurularak işletilen ve yönetilen işyeri veya işletmelerde yapılan girişimcilik faaliyetleri kadın girişimciliği olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2006: 35).

Kadın girişimciler, erkek girişimcilere göre yönettiği işletmelerinde oransal olarak daha fazla kadın istihdam etme eğilimi göstermektedirler (Ökten, 2013, 5). Böylece, kadın girişimciler bir yandan kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazanırken, diğer yandan da yanında çalıştırdıkları kadınların da ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olurlar (Keskin, 2014, 73).

Kadın girişimciler, girişimcilik faaliyetlerine mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde başlamaktadırlar. Ancak, genellikle faaliyetlerini mikro işletmeler olarak tanımlanan çok küçük işletmelerde yürütmektedirler. Mikro işletmeler, sahibi ve yöneticisi aynı kişi olan ve genellikle beş kişiden az çalışanı olan sabit işyerleridir. Kadın girişimciler mikro işletmelerde risk ve gelirle ilgili karar verme yetkisine sahiptirler. Kadın girişimciler mikro işletmelerin dışında girişimcilik faaliyetlerini ev eksenli bir konutta da gerçekleştirmektedirler. Genelde kadınların faaliyette bulunduğu bu işyerlerinde, çalışan sayısı daha az ve satış hacimleri de daha düşüktür (Tekin, 2005: 318).

3. KIRSAL ALANDA KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

Kırsal girişimcilik, kırsal alanda yaşayan bireyler tarafından yapılan ve kırsal alanda gerçekleşen girişimcilik faaliyetleridir. Kırsal girişimcilik beş kişiden daha az olan mikro işletmecilikten, elli kişiden daha çok çalışanı olan büyük işletmeye kadar geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Kırsal girişimcilik, özellikle kadınlara istihdam yaratması, gelir sağlaması ve kayıtlı iş gücü olarak çalışmadan elde edilen avantajları sağlaması açısından oldukça önemlidir (İrmiş, Çoban ve Başol, 2016: 171).

Gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) çalışan nüfusun yaklaşık yarısı tarım sektöründe istihdam edilirken, tarımda çalışan nüfusun yarısından fazlasını da kadınlar oluşturmaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar, günlük ev işlerinin (ev temizliği, çocuk bakımı, ekmek yapımı, çamaşır yıkama ve beslenme gibi) yanı sıra el sanatları, bitkisel ve hayvansal üretim ve gelir getirici faaliyetlerde (mal üretimi, tarım dışı ücretli işçilik, pazarlama faaliyetlerine katılım gibi) de aktif olarak çalışmaktadırlar. Ancak, tarımsal üretimin her aşamasına aktif olarak katılan kadınlar, emeğinin karşılığını alamamakta ve onları ücretsiz aile işçisi konumuna getirmektedir. Diğer taraftan modern teknolojinin kullanıldığı büyük tarım işletmelerinde ise, kadınlar tarımsal üretime katılmayıp “ev kadını” statüsüne girmektedirler. Bu da üretken olan çiftçi kadının pasif hale gelmesine neden olmaktadır (Ülker, 2013: 40). Hâlbuki kırsal alanda yaşayan kadınlar tarımsal üretimin her aşamasına aktif olarak katılmakta, hemen hemen tarımla ilgili tüm konularda bağımsız bir şekilde karar almakta ve evde ürettikleri ürünlerini (salça, bazlama, yoğurt, ekmek vb) il, ilçe ve köy pazarında satmaktadırlar. Bu durum, kırsal alanda yaşayan kadınların bilinçsiz bir şekilde “mikro girişimcilik” faaliyeti yaptığını göstermektedir (Sönmez, 2011: 7). Dolayısıyla, kırsal alanda yaşayan üretici kadınların “girişimci” olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

3.1. Kırsal Alanda Kadın Girişimcilerin Sorunları

Kırsal alanda yaşayan kadınların girişimcilikle ilgili yaşadığı sorunlar, kentlerde yaşayan kadınların girişimcilik ile ilgili yaşadığı sorunlarla nispeten benzerlik göstermektedir. Ancak, kırsal alanların coğrafi yapısı itibarıyla diğer alanlardan izole olması, nispeten daha kapalı bir sistem özelliği gösteren kültür yapısına sahip olması ve kırsal alandaki yaşam tarzının daha çok ataerkil olması kırsaldaki kadın girişimcilerin yaşadığı sorunlar, kentlerdeki kadın girişimcilerin yaşadığı sorunlardan farklılaştırmaktadır (İrmiş, Çoban ve Başol, 2016: 173).

Kırsaldaki kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar; kadınların eğitim ve deneyim yetersizliği, risk alma korkusu, sermaye yetersizliği, satış ve pazarlama konusunda altyapı eksikliği, kredi olanaklarının yetersizliği, pazara ulaşamama, aracı kurumlara bağlı kalma, toplumun kabul gören önyargıları, psikolojik olarak kendini girişimci olarak görmeme gibi sorunlardır (İrmiş, Çoban ve Başol, 2016: 173; Soysal, 2013: 171). Kırsal alandaki mikro girişimci kadınların karşı karşıya kaldıkları bu sorunları en aza indirebilmeleri için, kendi aralarında bir araya gelerek kooperatifleşme yoluna gitmeleri gerekmektedir. Kooperatifler sayesinde mikro kadın girişimciler hammadde ve pazara erişimde, kalite standartlarına uyumda, kredi kaynaklarına erişimde, satış ve pazarlama konusunda avantajlar elde etmiş olacaklardır.

4. KADIN KOOPERATİFLERİ

Kooperatifler, adil bir gelir dağılımının sağlanması, yoksulluğa çözüm olması ve istihdamı artırması açısından önemli ekonomik kalkınma araçlarıdır. Özellikle dezavantajlı grubu oluşturan kadınların ekonomik ve sosyal açıdan ihtiyaçlarını karşılayabilecek oldukça önemli girişimlerdir. Kadın kooperatifleri, başka bir işte çalışma olanağı olmayan ve eğitim düzeyi düşük olan kadınlar için ideal girişimlerdir. Kadınlar, yönetimine ve denetimine sahip oldukları kooperatiflerde çalışma, üretime ve para kazanma olanağı bulmaktadırlar (Özdemir, 2010: 334).

Kadın Kooperatifleri Birliği (Simurg) kadın kooperatiflerini “ihtiyaçları ve öncelikleri temelinde hizmet geliştirmek üzere yerel kadın grupları tarafından oluşturulan yapılardır” olarak tanımlamıştır (Digid, Durutaş ve Wodzicki, 2015: 20).

Tüm dünyada kadının ekonomik ve sosyal yaşamda daha etkin olmasını sağlayacak en önemli yöntemin kooperatifçilik olduğu kabul edilmekte olup (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017: 22), Hindistan, Yunanistan, Fas, Yugoslavya, Bolivya, İran, Nijerya, İspanya, Filistin, Mali, Mısır gibi ülkelerde kadın kooperatifleri kurulmuştur. Kurulan bu kooperatifler çeşitli sektörlerde faaliyet göstermektedir (www.isyandan.org, E.T.: 31.07.2018).

Ülkemizde kadın kooperatifleri kadın işgücünün ekonomiye kazandırılması, kadınların sosyal ve kültürel faaliyetlerinin geliştirilmesi, korunması, desteklenmesi, kadın sorunları ve kadın hakları konusunda farkındalık oluşturulması, sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarının sağlanması gibi amaçlarla kurulmaya başlanmıştır. Kurulan kadın kooperatiflerinin çalışanları, ortakları ve yöneticileri %80-100 kadınlardan oluşmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012: 2).

Ülkemizde kurulan kadın kooperatifleri küçük sanat, tüketim, yayıncılık, tarımsal, agro-turizm gibi konularda faaliyet göstermektedirler. Kurulan bu kooperatiflerin önemli bir kısmı İstanbul, İzmir ve Çanakkale illerinde bulunmaktadır. Ülkemizde genelde dar gelirlili ev hanımları tarafından kurulmuş olan kadın kooperatif ortakları genelde evli, 40-60 yaş aralığında, 1-3 çocuğu olan ve farklı eğitim düzeyine sahip olan kadınlardan oluşmaktadır. Kadın kooperatifleri küçük ölçekli olup, ortak sayıları çoğunlukla 7 ile 25 arasında bulunmaktadır (Diguid vd., 2015: 22).

Ülkemizde kurulmuş ve faaliyetlerini sürdüren kadın kooperatifleri; kadınlara iş sahası sağlayarak hem ürettikleri ürünlerin değerlendirilmesini hem de aile bütçesine katkıda bulunmasını ve demokratik kurallar çerçevesinde kadın ortaklara kendi kendilerini yönetme yeteneğinin kazandırılmasını sağlamaktadır. Bunun yanında, kadınların sosyalleşmelerini, kendi haklarını bilen bireyler haline gelmelerini, çocuk bakımı ve çocuk yetiştirmede bilinçli anneler olmalarını ve kendi ayakları üzerinde durabilen bireyler olmalarını sağlamaktadır (Diguid vd., 2015: 22).

Tarım sektöründe faaliyet gösteren tarımsal ve agro-turizm amaçlı kadın kooperatifleri diğer kooperatiflerden farklı olarak kadınlara ilave avantajlar da sağlamaktadır. Bunlar; kırsal kesimdeki kadınların mikro girişimcilik faaliyetlerini geliştirmesi, sosyal baskıların ortadan kalkması, agro-turizmin kadın işgücüsüyle gelişmesi, tarımsal artık ürünlerin kadın el sanatlarında değerlendirilmesi, çevrenin korunması, sürdürülebilir tarım faaliyetlerinin desteklenmesi, kırdan kente göçün önlenmesi ve ekolojik turizmin başlatılması gibi bir çok katkı sağlamaktadır (Sönmez, 2011: 10).

4.1. Agro-Turizm Kadın Kooperatif Örnekleri

Agro-turizm ile ilgili ilk kooperatif 1983 yılında Yunanistan'ın Petra köyünde "Kadın Agro-Turizm Kooperatifi" adıyla kurulmuştur. Bu kooperatif, çoğu eğitimsiz ve geliri olmayan kadınların bir araya geldiği ve kadınların kendi yöresel kültürlerini, gelenek ve göreneklerini tanıtmaya amacında olduğu bir kuruluştur (Türkben, Gül ve Uzar, 2012: 48).

Agro-turizm kadın kooperatifleri, Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde kurulmuştur. Bu kooperatifler, köylere gelen misafirlere agro-turizm faaliyetlerini yaşatmaktadır. Ayrıca, bu kooperatifler büyük işletmelerin girmediği niş pazar alanlarına girerek bu alanlarda ayakta kalmayı başarmaktadırlar. Agro-turizm kadın kooperatifleri kırsal alandaki yoksulluğun azaltılmasına, kültürel mirasın korunmasına, turizmin geliştirilmesine ve kırsal kesimdeki yaşam kalitesinin iyileştirilmesine önemli katkı sağlamaktadır (Stavroulakis, Karagiannis, Mitoula ve Papagrigo-riou, 2013: 132). Yunanistan'da agro-turizm kadın kooperatifleri, ev kadınlarının kırsal alandaki geleneksel becerilerini geliştirme ve kendilerine gelir kaynağı yaratma amacına dayanmaktadır. Bu tip kooperatiflerde geleneksel olarak döşenmiş standart odalarda konaklanmakta, yerel ürünlere dayalı bir kahvaltı sunulmakta, geleneksel gıdaların üretilmesine ve gelen konukların üretime katılmasına, geleneksel gıda ürünlerinin satılmasına, rekreasyon ve kültürel aktivitelerin organize edilmesine, gelen ziyaretçilerin tarım ve ekolojik faaliyetlere katılmasına olanak sağlamaktadır (Iakovidou, 2010: 49).

Ülkemizde agro-turizm konusunda kurulan iki kooperatif bulunmaktadır. Bunlardan biri 1997 yılında İzmir'in Karaburun ilçesine bağlı Küçük Bahçe, Sarpıncık ve Parlak köylerinde yaşayan kadınlar tarafından "Karaburun Agro-Turizm Kadın Kooperatifi" adıyla kurulan kadın kooperatifi, bir diğeri de Mersin'in Erdemli ilçesine bağlı Kösbucağı köyünde 2003 yılında "Kösbucağı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi" adıyla kurulan kadın kooperatidir.

Karaburun agro-turizm kadın kooperatifi Küçük Bahçe, Sarpıncık ve Parlak köylerinde ki kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve sosyal açıdan güçlenebilmeleri amacıyla proje kapsamında kurulmuştur. Bu köylerde yaşayan kadınlar köy evlerini pansiyon haline getirerek ev ekonomilerine katkı sağlamışlardır. Ayrıca, buraya gelen konuklar, ekmeq pişirme, geleneksel yemek yapımı, halı dokuma, at biniciliği, orman gezintisi, reçel yapımı,

zeytin toplama gibi faaliyetlere katılmaktadırlar (<http://arsiv.sabah.com.tr-101.html>, E.T. 29-07-2018). Ancak, reklam yetersizliği nedeniyle bu kooperatif kapanma noktasına gelmiştir.

Ülkemizde agro-turizm konusunda faaliyet gösteren diğer bir kadın kooperatif olan Küsbucağı tarımsal kalkınma kooperatifi de agro-turizm projesi kapsamında kurulmuştur. Bu kooperatifin kurulma amacı, köyde yaşanan göçün engellenmesi ve yoksulluğun azaltılabilmesidir. Kooperatifin, kendisine ait “Nar Çiçeği Kır Pansiyonu” adıyla kurulan bir pansiyonu bulunmaktadır. Köye gelen konuklar bu pansiyonda kalmaktadırlar. Ayrıca, kooperatifte hafta sonları gelen misafirlere uygun fiyatlı kahvaltı olanağı sunulmakta ve yöreye özgü ürünlerden reçel yapımı ve pazarlaması da yapılmaktadır. Kooperatif sayesinde ortak olan kadınlar hem ailelerine hem de ülke ekonomisine katkı sağlayabilmektedir (<http://www.yeniufuknet.com>, E.T. 29-07-2018).

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. Araştırma Örnekleme

Araştırma, Trakya bölgesinde yer alan Edirne ili sınırları içerisinde seçilen 21 köy üzerinden gerçekleştirilmiştir. Özellikle bu köylerin seçilmesinin nedenleri; yapıları itibarıyla agro-turizme uygun olması ve mikro olarak girişimcilik yapan kadınların bulunmasıdır.

Ankete Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre araştırmaya dahil olan 21 köyde kadınların toplam nüfusu 4.766 olup, % 95 güven aralığı ile örneklem büyüklüğü 354 kadın olarak bulunmuştur (Gürbüz ve Şahin, 2014: 128). Köylerin nüfus büyüklükleri birbirlerinden farklı olması nedeniyle “tabakalı örnekleme” kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme sonucunda bazı köylerde 7 kişinin altında kadın ile anket yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Ancak, bir kooperatifin kurulabilmesi için en az 7 kişinin olması nedeniyle bu köylerde en az 7 kişi ile anket yapılmış ve toplam örneklem büyüklüğü 364 olarak belirlenmiştir. Kadınların seçiminde kolayda örneklem yöntemi kullanılmış olup, evinde ürettikleri ürünleri pazarda satan, kendilerine ait veya muhtarlıktan kira ile tuttıkları küçük satış yerleri olan ve bu satış yerlerinde evinde, bağında, bahçesinde ürettiği ürünlerini satan mikro girişimci kadınlar tercih edilmiştir.

5.2. Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Araştırmanın Analizi

Araştırmada kullanılan veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Anket formu iki bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde kadınların demografik özelliklerini ortaya koyacak sorular ve çoktan seçmeli sorular bulunmaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde likert tipi sorular yer almaktadır.

Elde edilen veriler Spss 15.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen verilere tanımlayıcı istatistik ve ki-kare testi yapılmıştır. Elde edilen istatistiksel bilgiler tablolar aracılığıyla ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H0: Ailedeki bireylerin kooperatif ortağı olmaları ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Ailedeki bireylerin kooperatif ortağı olmaları ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kırsal alandaki kadınların gelir elde etmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kırsal alandaki kadınların gelir elde etmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kırsal alandaki kadınların kooperatifçiliği bilmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kırsal alandaki kadınların kooperatifçiliği bilmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

6. ARAŞTIRMA BULGULARI

6.1. Demografik Özellikler

Araştırmaya katılan kadınların demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların yaklaşık yarısından fazlası (%57,4) 41-60 yaş aralığında, %23,6’sı 61 ve üzeri yaş aralığında, %14,3’ü 31-40 yaş aralığında ve %4,7’si 20-30 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu durum anket yapılan kadınların orta yaşlı ve yaşlı olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni, genel olarak köylerdeki genç nüfusun ilçe ve il merkezlerine doğru göç etmesi ve bu genç nüfusun sadece tatil zamanlarında köye gelmesi, üretim ve pazarlama faaliyetlerine çok fazla katılmamalarına neden olmaktadır.

Tablo 1. Kırsal Kadınların Demografik Özelliklerinin Dağılımı (%)

Değişken Adı	Frekans	Yüzde (%)
Yaş	20-30	4,7
	31-40	14,3
	41-50	29,7
	51-60	27,7
	61 ve üzeri	23,6
Eğitim Durumu	Okuma yazma yok	1,6
	İlköğretim	82,1
	Ortaöğretim	9,9
	Lise	4,9
	Üniversite	1,6
Medeni Durum	Bekar	2,7
	Evli	91,5
	Dul	5,8
Ailenin Toplam Aylık Gelir	1000-2000	53,6
	2001-3000	36,8
	3001-4000	7,7
	4001-ve üzeri	1,9
	Kendim	4,7
Geliri Sağlayanlar	Eşim	30,2
	Eşim ve ben	60,7
	Çocuklar	1,1
	Aile büyükleri	3,3
	Bitkisel Üretim	93,4
Ailenin Geçim Kaynağı	Hayvan. Üretim	64,3
	Esnaf	5,8

Ankete katılan kadınların %82,1’nin ilköğretim mezunu, %9,9’nun ortaöğretim mezunu, %1,6’nın üniversite mezunu ve okuma yazma bilmeyen kadınlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Okuma yazma bilmeyen kadınlar, doğu illerinden 10-15 yıl önce Edirne’nin köylerine aileleri ile gelip yerleşmiş ve Edirne’de ki girişimci kadınların yanlarında tarım işçisi olarak çalışan kadınlardır. Üniversite mezunu 2 kadın yirmili yaşlarda, bekar ve ailesine yardım eden, geriye kalan 4 kadın ise iş bulamadıkları için köyde eşlerine yardım eden kadınlardan oluşmaktadır. Ankete katılan kadınların %91,5’nin evli, %5,8’nin eşi ölmüş ve %2,7’nin bekar olduğu görülmektedir.

Görüşülen kadınların %53,6’sı ailenin toplam aylık gelirinin 1000-2000 TL aralığında olduğunu, %36,8’i ailenin toplam aylık gelirinin 2001-3000 TL aralığında olduğunu, %7,7’si ailenin toplam aylık gelirinin 3001-4000 TL aralığında olduğunu ve %1,9’u ailenin toplam aylık gelirinin 4001 ve üzeri olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların yarısından fazlasının ailenin toplam aylık gelirlerinin 1000-2000 TL aralığında olması bu kadınların ailelerinin gelirlerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu rakam hasat sonrası dönemlerde artış göstermektedir. Her ne kadar gelirlerinde hasat sonrasında bir artış gösterse de tüm yıl olarak değerlendirildiğinde, kırsal alanda yaşayanların aylık gelirlerinin düşük olduğu söylenebilir.

Ankete katılan kadınlar ailenin gelirini; %60,7'si eşi ile birlikte, %30,2'si sadece eşinin, %4,7'si kendisinin, %3,3'ü aile büyüklerinin ve %1,1'i çocuklarının sağladıklarını belirtmişlerdir. Kadınların yarısından fazlası, tarımsal faaliyetlere katılımlarından dolayı kendilerinin de eşleri ile birlikte gelir sağladıklarını belirtmesi bu kadınların bilinçli bireyler olduklarını göstermektedir. Ankete katılan kırsal kadınların %93,4'ü ailenin geçim kaynağının bitkisel üretim (tarla, meyvecilik, bağcılık ve sebzeçilik), %64,3'ü ailenin geçim kaynağının hayvansal üretim (süt ve süt ürünleri, yumurta, keçi sütü, balıkçılık) ve %5,8'i ailenin geçim kaynağının esnaflık (bakkal, lokanta ve pansiyon) olduğunu belirtmiştir.

6.2. Kırsal Alandaki Kadınların Girişimcilikle İlgili Tutumları

Ankete katılan kırsal alanda yaşayan kadınların tarımsal faaliyetlere katılma durumları Tablo 2'de verilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi, kadınların %87,4'ü tarımsal faaliyetlere katılırken, %12,6'sı tarımsal faaliyetlere katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tarımsal faaliyetlere katılmayan kadınlar evlerinde el işi, evsel ürünler (makarna, kuskus, kesme, salça, ekmek gibi) üretmektedirler.

Tablo 2. Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılma Durumuna Göre Dağılımı (%).

Değişken Adı		Frekans	Yüzde (%)
Tarımsal Faaliyetlere Katılma Durumu	Evet	318	87,4
	Hayır	46	12,6
Toplam		364	100,0

Kırsal alanda yaşayan kadınların yaklaşık yarısı (%47,8) tarımsal faaliyetlerden gelir elde ettiklerini belirtmişlerdir (Tablo 3). Kadınların yarısından fazlasının kendisine ait bir gelirinin olması kadın girişimciliği ve kadınların emeklerinin değer görmesi açısından oldukça önemlidir.

Tablo 3. Kadınların Kendine Ait Gelir Elde Etme Durumuna Göre Dağılımı (%).

Değişken Adı		Frekans	Yüzde (%)
Kendine Ait Gelir Elde Etme Durumu	Evet	174	47,8
	Hayır	190	52,2
Toplam		364	100,0

Ankete katılan 364 kadından tarımsal faaliyetlerden kendine ait geliri elde ettiklerini ifade eden 174 kadından, %69'u elde ettiği geliri eve katkı sağlamak için, %23,6'sı çocuklarının eğitimi için ve %7,4'ü kendi ihtiyaçlarını karşılamak için harcadığını belirtmişlerdir (Tablo 4).

Tablo 4. Kadınların Kazançlarını Değerlendirme Biçimine Göre Dağılımı (%).

Değişken Adı		Frekans	Yüzde (%)
Kazançlarını Değerlendirme Biçimleri	Kendim için	13	7,4
	Çocuklar için	41	23,6
	Ev ihtiyaçları için	120	69,0
Toplam		174	100,0

Görüşülen kadınların, ailede kararların kimin tarafından alındığına dair durumlarına bakıldığında, kadınların yaklaşık yarısından fazlası (%64,3) ev içerisinde alınan kararlarda eşleri ile birlikte karar verdikleri, %23,1'i eşinin, %7,1'i kendisinin, %4,9'u aile büyüklerinin ve %0,5'i çocuklarının karar verdiklerini belirtmişlerdir (Tablo 5). Kadınların aile içerisinde alınan kararlara katılıyor olması, ankete katılan kırsal alandaki kadınların kendi ayakları üzerinde duran bireyler olduklarını göstermektedir.

Tablo 5. Aile İçerisinde Karara Katılma Durumuna Göre Dağılım (%).

Değişken Adı	Frekans	Yüzde (%)	
Ailede Kararları Veren Bireyler	Eşim	84	23,1
	Kendim	26	7,1
	Eşimle Birlikte	234	64,3
	Aile Büyükleri	18	4,9
	Çocuklar	2	0,5
Toplam	364	100,0	

Ankete katılan kırsal alanda yaşayan kadınların tarımsal faaliyetlerde karar verme durumları Tablo 6’da verilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi, tarımsal faaliyetlerde kadınların %50’si eşleri ile birlikte, %37,6’sı eşinin, %6’sı kendisinin, %5,2’si aile büyüklerinin ve %1,1’i çocuklarının karar verdikleri tespit edilmiştir. Tarımsal faaliyetlere aktif olarak katılan kadınların, yarısının tarımsal faaliyetlerde eşleri ile birlikte karar veriyor olmaları girişimcilik açısından olumlu bir sonuçtur.

Tablo 6. Tarımsal Faaliyetlerde Karar Verme Durumuna Göre Dağılım (%).

Değişken Adı	Frekans	Yüzde (%)	
Tarımsal Faaliyetlerde Karar Verme	Eşim	137	37,6
	Kendim	22	6,0
	Eşimle Birlikte	182	50,0
	Aile Büyükleri	19	5,2
	Çocuklar	4	1,1
Toplam	364	100,0	

6.3. Kırsal Alandaki Kadınların Örgütlenme Bilinci İle İlgili Tutumları

Kadınlara komşuları ile hangi sıklıklarda bir araya geldikleri sorulmuştur. Kadınlar kış aylarında haftada iki yada üç kez bir araya geldiklerini, yaz aylarında ise her gün bir araya geldiklerini belirtmişlerdir. Özellikle kesme, yufka, tarhana, turşu gibi evsel ürünler yaparken, düğün ve Mevlit gibi faaliyetlerde birbirlerine yardım ettiklerini belirtmişlerdir. Böylece, kırsalda alandaki kadınlar arasında hala dayanışma ve yardımlaşmanın devam ettiği söylenebilir. Bu durum kadınların kooperatifleşmesi açısından oldukça önemlidir.

Ankete katılan kadınların aileleri ve kendilerinin kooperatife ortak olma durumları Tablo 7’de verilmiştir. Ankete katılan kadınların %74,2’si kooperatife ortak olan aile bireylerinin olduğunu ve %25,8’inin ise kooperatife ortak olan aile bireylerinin olmadığını belirtmişlerdir. Ortak olunan kooperatifler yağlı tohumlar tarım satış kooperatifi, tarımsal kalkınma ve sulama kooperatiflerinin olduğu tespit edilmiştir. Diğer ortak olunan kooperatifler; tarım kredi, su ürünleri, pancar ekicileri ve esnaf sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleridir.

Katılımcı kadınların %92,9’unun (338 kadın) herhangi bir kooperatife ortak olmadıkları ve %7,1’nin (26 kadın) kooperatife ortak oldukları saptanmıştır (Tablo 7). Bu durum, araştırma yapılan köylerdeki kadın çiftçilerin büyük oranda kooperatifleşme sürecine dahil olmadığını göstermektedir. Kooperatife ortak olmayan kadınların kooperatife ortak olmama nedenleri sorgulandığında, eşlerinin kooperatife ortak olmasından dolayı kooperatife ortak olmaya gerek duymadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 7. Kooperatife Ortaklık Durumuna Göre Dağılımı (%).

Değişken Adı	Frekans	Yüzde (%)	
Aile Bireylerinin Kooperatife Ortak Olma Durumu	Evet	270	74,2
	Hayır	94	25,8
Kadınların Kendilerinin Kooperatife Ortak Olma Durumu	Evet	26	7,1
	Hayır	338	92,9

Kırsal alandaki kadınların kooperatif hakkında bilgi sahibi olup olmadığı sorgulanmıştır. Kadınların %53,3'ü kooperatif hakkında bilgisinin olduğu ve %48,7'sinin kooperatif hakkında bilgi sahibi olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 8). Kadınların çoğunluğu kooperatif hakkında bilgi sahibi ve kooperatifleşmeye karşı olumlu tutumlara sahiptirler.

Tablo 8. Kooperatif Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumuna Göre Dağılımı (%).

Değişken Adı	Frekans	Yüzde (%)
Kooperatif Hakkında Bilgi Sahibi Olma	Evet	194
	Hayır	170
	Toplam	364

Ankete katılan kırsal alanda yaşayan kadınların kooperatif denildiğinde ne olarak algıladıkları sorgulanmıştır. Tablo 9'da da görüldüğü gibi kadınların %53,8'i kooperatifi "bireylerin kurduğu ve yönettiği bir kuruluş", %42,9'u kooperatif hakkında fikirlerinin olmadığını ve %3,3'ünün kooperatifi "devletin kurduğu ve yönettiği" olarak tanımlamışlardır. Kooperatifi, "devletin kurduğu ve yönettiği" olarak tanımlayan kadınların ailelerindeki bireyler yağlı tohumlar tarım satış kooperatifine ortak oldukları tespit edilmiştir. Kadınların bu cevabı vermelerindeki neden; tarım satış kooperatiflerinin 2000 yılına kadar devlet tarafından kurulup işletilmeleridir. Diğer taraftan Tablo 8'de kooperatif hakkında bilgi sahibi olmadığını belirten 170 kadından 2'sinin aslında kooperatifin ne olduğunu bildikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla Tablo 10'dan da görüldüğü gibi, toplamda 196 kadın, kooperatif hakkında bilgi sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kooperatif hakkında bilgi sahibi olmayan kadınlara kooperatif hakkında bilgi verilmiş ve tekrar kooperatifin ne olduğu sorulduğunda kooperatifleşmenin iyi bir fikir olduğunu ve kendileri için faydalı olacağını belirtmişlerdir. Bu nedenle kırsal alandaki kadınlara kooperatifçilik konusunda eğitimler verilmelidir. Bu eğitimler sonucunda, kooperatifçiliğin ne olduğunu bilmeyen kadın çiftçilerin de kooperatifleşmeye karşı tutumları olumlu yönde değişebilir.

Tablo 9. Kooperatifin Tanımını Bilme Durumuna Göre Dağılımı (%).

Değişken Adı	Frekans	Yüzde (%)
Kooperatif tanımı bilme	Bireylerin kurduğu ve yönettiği bir kuruluş	196
	Devletin kurduğu ve yönettiği bir kuruluş	12
	Fikrim Yok	156
	Toplam	364

Katılımcılar, "arkadaşlarımla/komşularımla kooperatif kurmalıyım" ifadesine %80,5'i tamamen katıldıklarını, %6,9'u katıldıklarını, %7,4'ü kararsız olduklarını ve %5,2'sinin yaşlandıklarını ve kooperatifin faaliyetlerine katılamayacaklarını ifade ederek kooperatif kurma fikrine hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 10).

Ankete katılan 19 kadının kooperatif kurma konusuna kesinlikle katılmıyorum cevabı vermesi nedeniyle "kooperatif kurarken eşimde/ailemden izin almalıyım" ifadesi kadınlara yöneltilmemiştir. Geriye kalan 345 kadının "kooperatif kurarken eşimde/ailemden izin almalıyım" ifadesine %77,5'i kesinlikle katıldıklarını, %6,3'ü katıldıklarını ve %5,2'si kararsız olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 10). Diğer taraftan katılımcı kadınlar kendi kararlarını kendileri verebileceğini izin almalarına gerek olmadığını belirterek "kooperatif kurarken eşimde/ailemden izin almalıyım" ifadesine kadınların %1,9'u katılmadıklarını ve %3,8'i hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 10).

Ankete katılan 19 kadının kooperatif kurma konusuna kesinlikle katılmıyorum cevabı vermesi nedeniyle "kooperatif kurmaya karar verdiğimde eşim/ailem beni destekler" ifadesi kadınlara yöneltilmemiştir. Geriye kalan 345 kadına "kooperatif kurmaya karar verdiğimde eşim/ailem beni destekler" ifadesine %78,6 tamamen katıldıklarını ve %7,7'i katıldıklarını, yani eşlerinin/ailelerinin onları kooperatif kurma kararlarından dolayı destekleyeceklerini belirtmişlerdir. %6,9'u ise kooperatif kurmaya karar verdiklerinde onları destekleyip desteklemeyecekleri konusunda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan katılımcı kadınların %1,6'sı eğer kooperatif kurmaya karar verilerse eşinin/ailesinin kendilerini desteklemeyeceğini belirtmişlerdir.

Tablo 10. Kadınların Kooperatif Çatısı Altında Örgütlenme Bilinci Durumuna Göre Dağılımı (%).

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Arkadaşlarımla/komşularımla kooperatif kurmalıyım	293 (%80,5)	25 (%6,9)	27 (%7,4)	-	19 (%5,2)
Kooperatif kurarken eşimden/ailemden izin almalıyım	282 (%77,5)	23 (%6,3)	19 (%5,2)	7 (%1,9)	14 (%3,8)
Kooperatif kurmaya karar verdiğimde eşim/ailem beni destekler	286 (%78,6)	28 (%7,7)	25 (%6,9)	-	6 (%1,6)

6.4. Çeşitli Değişiklerle Kadınların Kooperatif Kurma Fikirleri Arasındaki İlişki

Ailedeki bireylerin kooperatife ortak olmaları ile kooperatif kurmaları arasında bir ilişki olup olmadığını sınamak amacıyla Ki-kare analiz yapılmıştır.

H0: Ailedeki bireylerin kooperatif ortağı olmaları ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Ailedeki bireylerin kooperatif ortağı olmaları ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yapılan Ki-kare analiz sonuçları Tablo 11’de verilmiştir. Tabloya göre, ailedeki bireylerin herhangi bir kooperatife ortak olmalarıyla kadınların kooperatif kurma fikrine katılmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur [$X^2(3)=2,678$; $P>0,05$]. Sonuç olarak H1 hipotezi desteklenmemiştir. Buna göre, kırsal alanda yaşayan kadınların aile fertlerinin kooperatife ortak olup olmaması kadınların kooperatif kurma fikrini değiştirmemekte ve kadınların yarısından fazlasının kooperatif kurma fikrine katıldıklarını göstermektedir.

Tablo 11. Aile Bireylerinin Kooperatife Ortak Olmaları İle Kadın Kooperatifi Kurma Fikrine Katılma Durumuna Göre Dağılımları (%).

	Kooperatif Kurma Fikrine Katılım				Toplam	df	Ki- Kare (X^2)	p
	Hiç Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum				
Kooperatife Ortak	12	21	21	216	270			
Yüzde (%)	%4,4	%7,8	%7,8	%80	%100			
Kooperatife Ortak Değil	7	6	4	77	94	3	2,678	0,444
Yüzde (%)	%7,4	%7	%6,5	%75,7	%100			
Toplam	19	27	25	293	364			

H0: Kırsal aladaki kadınların gelir elde etmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kırsal aladaki kadınların gelir elde etmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ankete katılan kadınların, yaptıkları tarımsal faaliyetlerden kendilerine ait gelir elde etmeleri ile kooperatif kurmaları arasında bir ilişki olup olmadığını sınamak amacıyla yapılan Ki-Kare analiz sonuçları Tablo 12’de verilmiştir. Tabloya göre, katılımcı kadınların gelir elde etmeleri ile kadınların kooperatif kurma fikrine katılmaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki yoktur [$X^2(3)=2,837$; $P>0,05$]. Sonuç olarak H1 hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 12. Kırsal Alandaki Kadınların Gelir Elde Etmeleri İle Kadın Kooperatifi Kurma Fikrine Katılma Durumuna Göre Dağılımları (%).

	Kooperatif Kurma Fikrine Katılım				Toplam	df	Ki-Kare (X ²)	p
	Hiç Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum				
Gelir Var	11	15	9	139	174			
Yüzde (%)	%6,3	%8,6	%12	%73,1	%100			
Geliri Yok	8	12	16	154	190			
Yüzde (%)	%4,2	%14,1	%13	%68,7	%100	3	2,837	0,417
Toplam	19	27	25	293	364			

H0: Kırsal alandaki kadınların kooperatifçiliği bilmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kırsal alandaki kadınların kooperatifçiliği bilmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ankete katılan kadınların kooperatifçilik konusunda bilgi sahibi olmaları ile kooperatif kurmaları arasında bir ilişki olup olmadığını sınamak amacıyla yapılan Ki-kare analiz sonuçları Tablo 13’de verilmiştir. Tabloya göre, katılımcı kadınların kooperatifçiliği bilmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki yoktur [$X^2(3)=4,131$; $P>0,05$]. Sonuç olarak H1 hipotezi desteklenmemiştir. Buna göre, kadınların kooperatifçilik konusunda hem bilgi sahibi olan kadınların hem de bilgi sahibi olmayan kadınların yaklaşık yarısından fazlası kadın kooperatifi kurma konusuna tamamen katılmaktadırlar.

Tablo 13. Kırsal Alandaki Kadınların Kooperatifçilik Hakkında Bilgi Sahibi Olmaları İle Kadın Kooperatifi Kurma Fikrine Katılma Durumuna Göre Dağılımları (%).

	Kooperatif Kurma Fikrine Katılım				Toplam	df	Ki-Kare (X ²)	p
	Hiç Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum				
Kooperatif Hakkında Bilgi Sahibi	10	11	10	163	194			
Yüzde (%)	%5,2	%5,7	%5,2	%84	%100			
Kooperatif Hakkında Bilgi Sahibi Değil	9	16	15	130	170			
Yüzde (%)	%5,3	%9,4	%8,8	%76,5	%100	3	4,131	0,248
Toplam	19	27	25	293	364			

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, Edirne ili kırsalında yaşayan mikro girişimci kadınların mevcut girişimcilik faaliyetlerini tespit etmek ve kırsal alandaki kadınların el emeklerini değerlendirmek ve kadın girişimciliğini güçlendirmek amacıyla yapılan çalışmanın sonucunda, araştırmaya katılan kadınların yarısından fazlasının orta yaşlı olduğu tespit edilmiştir. Köylerde bulunan genç nüfus daha iyi yaşam koşulları, eğitim ve tarım dışı sektörlerde çalışmak amacıyla ilçe merkezlere, Edirne ili merkeze ve Çorlu ve Çerkezköy gibi sanayisi gelişmiş ilçelere göç etmektedirler. Böylece, Edirne köylerindeki genç nüfus üretim ve pazarlama faaliyetlerine çok fazla katılım göstermemektedir.

Araştırmaya katılan mikro girişimci kadınlar bitkisel ve hayvansal üretim ve geleneksel ev ürünleri üretimi gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Görüşülen kadınların hepsi tarımsal faaliyetlere aktif olarak katılmakta ve büyük

bir çoğunluğu kendisine ait gelir elde etmektedirler. Ancak, Samsun’da kırsal alanda yapılan benzer bir çalışmaya göre kadınların sadece %33’ü kendilerine ait gelir elde etmektedirler (Hazneci vd., 2012). Türkiye genelinde yapılan başka bir çalışmaya göre kırsaldaki kadınların sadece %41,3’ünün kendilerine ait bir gelir elde ettiği tespit edilmiştir (Gülçubuk vd., 2011). Bu durum Edirne kırsalındaki kadınların el emeklerinin karşılığını aldıkları ve ücretsiz aile işçisi konumundan bir nebze olsun kurtulduğunu göstermektedir.

Araştırma sonucunda kırsal alanda yaşayan kadın girişimcilerin en büyük sorunlarından biri mevsimsel olarak girişimcilik faaliyeti yapmalarıdır. Özellikle yaz aylarında satışların olduğu kış aylarında ürettikleri ürünleri sata- madıkları tespit edilmiştir. Bu nedenle ürün satışının sürekliliğinin sağlanması için kooperatifleşme yoluna gidil- melidir. Ankete katılan kadınlar özel günlerde imece usulü ile birbirlerine yardım etmektedirler. Bu durum, koo- peratifleşmenin karşılıklı yardım ve dayanışma ruhuna uygun olup, kırsal alandaki kadınların kooperatifleşmesi açısından oldukça önemlidir.

Kırsal alandaki kadın girişimcilerin büyük bir çoğunluğu kooperatif hakkında bilgi sahibi ve kooperatifleşme- ye karşı olumlu tutum içindedirler. Kadın girişimcilerin kooperatifleşmeye karşı olumlu tutum içinde olmaları kooperatif kurma isteklerini artırmaktadır. Kadınların kooperatif kurmalarına olumlu tepki vermeleri, kadınların araştırma sırasında kooperatifçilik konusunda bilgilendirilmelerinden kaynaklanmaktadır. Pilot olarak başlatılan bu çalışma hem araştırma alanındaki kadınlara hem de ilin diğer kırsal kesimlerindeki kadınlara kooperatifçilik eğitimi verilerek kadınları kooperatifleşmeye teşvik edilebilir. Kadınlar, kooperatif kurma aşamasına geldiklerinde valilik, ticaret il müdürlüğü ve kaymakamlıklar tarafından mali destek projeleri ile desteklenmeleri gerekmektedir. Kooperatif kurulduktan sonra da kadınlara proje yazma, e-ticaret, pazarlama, yöneticilik vb. konularda eğitimler verilmeli ve üst örgütlenmesi sağlanmalıdır. Ancak o zaman, kooperatifçilikten beklenen tüm yararlar ortakları olan kadınlara sağlanabilir.

Bu araştırma, kadınların daha bilinçli çiftçi olmalarına katkı sağlaması açısından büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca, kadınlarda örgütlenme bilincinin oluşması ve araştırma sonucunda elde edilecek bulgular ile kadınların ilerde koo- peratif kurmalarında, yardımcı bir kaynak olması açısından da önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın diğer bir katkısı da çalışmanın ileriki yıllarda daha geniş kapsamlı araştırma yapan birçok akademisyen ve araştırmacıya faydalı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- AMBİGA, S. ve RAMASAMY, M. (2015). “Rural Women Entrepreneurship - A Managerial Perspective”, Middle-East Journal of Scientific Research, 23(3): 479-484.
- AVŞAR, G. (2017). “Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Eskişehir İlçe ve Mahallelerinde Kadın Kooperatifi Potansiyeli”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- BARUT, Y. (2017). “Women’s Cooperatives Contributions to Local Region Economy: Seferihisar Agricultural Cooperative De- velopment Model-Turkey”, Management Studies, 5(2): 120-127.
- BEDÜK, A. (1999). “Türkiye’de Çalışan Kadın Ve Kadın Girişimciliği”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3: 106-117.
- BOYACIOĞLU, E. Z. (2014) “Kırsal Turizmde Kadın Girişimciliği: Edirne Örneği”, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 4 (2): 82-90.
- DİĞİD, F., DURUTAŞ, G. ve WODZICKI, M. (2015). “Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu”, Dünya Bankası Projesi, Türkiye’de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi (2012-2017).
- DÖM, S. (2012). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği. Detay Yayıncılık, Ankara.
- FİDAN, F. ve NAM, D. (2012). “Kırsal Turizmde Yeni Dinamikler: Kadın Girişimciler-Taraklı Örneği”, KMÜ Sosyal ve Ekono- mik Araştırmalar Dergisi, 14 (23): 51-57.
- GEDİK, H. ve GÜRBÜZER, G. B. (2017). “Girişimcilik ve Pazarlamada Kadın İş Gücünün Artan Önemi”. The Journal of Aca- demic Social Science Studies, 63: 421-434.
- GÖKALP, D. E. ve YAZGAN, M. (2015). “Kırsal Peyzaj Planlamada Agroturizm ve Agriturizm”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013(1): 25-29.
- GÜLÇUBUK, B., SAVCI, İ., ÖZER, D. ve DEMİRYÜREK, K. (2011). Türkiye’de Kırsal Alanda Kadının Girişimciliğini Etki- leyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Kadınların Bu Konuda Güçlendirilmesine Yönelik Politika Önerilerinin Geliştirilmesi. Tübitak Proje No: 108K523, Ankara.

- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (2012). Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- GÜRBÜZ, S. ve ŞAHİN, F. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- HAZNECİ, E., HAZNECİ, K., KILIÇ, B. ve CEYHAN, C. (2012). “Samsun İlinde Kadın Çiftçilerin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları”. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya.
- IAKOVIDOU, O., (2010). “Agro-Tourism In Greece: The Case of Women Agro-Tourism Co-operatives of Ambelakia, Medit W 1(97).
- İPLİK, E. (2012). “Osmaniye İli Kırsalında Kadın Girişimciliği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Adana.
- İRMIŞ, A., ÇOBAN, H. ve BAŞOL, S. (2016). “Kırsal Girişimcilik: Tarihten Günümüze Yatağan Örneği”, International Conference On Eurasian Economies.
- KANTAR, M. (1999). “Girişimcilik ve Kırsal Kadınlar”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 4: 29-42.
- KESKİN, S. (2014). “Türkiye’de Kadın Girişimcilerin Durumu”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 9(1): 71-94.
- MARANGOZ, M. (2012). Girişimcilik. Beta Yayınevi, İstanbul.
- WOLDU, T., TADESSE, F. ve WALLER, M. K. (2013) “Women’s Participation in Agricultural Cooperatives in Ethiopia”, Essp Working Paper, 1-31.
- ONAY, G. Ü., (2013). “Kadın Girişimciliğini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler: Isparta Kosgeb Girişimcilik Destekleri Üzerine Bir Araştırma”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- ÖKTEN, Ç., “Türkiye’de Kadın Girişimciliği: Paternler, Özellikler ve Eğilimler”, Proje No. 102013-TR, 2013.
- ÖZDEMİR, G. (2010) “Yoksullukla Mücadelede Kadın Kooperatifleri Deneyimi”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, İstanbul.
- OLAWALE, A. D. (2012). “Assessment of Women’s Participation in Cooperative Societies and its Determinants in Yewa North Local Government Area of Ogun State, Nigeria”, Asian Economic and Social Society, 2(3): 344-350
- RAD, S. T. (2011). “An Application of A Women-Oriented Agro-Tourism Rural Development Model İn Improving Local Economy”, African Journal of Business Management, 5(22): 9714-9723.
- SOYSAL, A. (2013). “Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği: Türkiye İçin Durum Değerlendirmesi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(1): 163-189.
- SÖNMEZ, N. İ. (2011). “Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesinde Kooperatifçiliğin Rolü (Amasya-Çorum İlleri Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tokat.
- STAVROULAKİS, D., KARAGİANNİS, S., MİTOULA, R. ve PAPAGRİGORİOU, A., (2013). “Female Entrepreneurship and Agritourism Cooperatives in the Greek Periphery: An Overview”. American Journal of Economics and Business Administration, 5 (4): 129-138.
- ŞAHİN, E., (2006). “Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama”. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, Konya.
- ŞEKER, A. DOĞAN, M. ve ELITAŞ, B. L. (2016). “KOBİ’lerde Girişimcilik Değerleri ve Dış Ticaret Faaliyetleri Arasındaki İlişki: Sanayi İşletmeleri Örneği”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 8(2), 198-223.
- TEKİN, M. (2005). Hayallerin Gerçeğe Dönüşümü Girişimcilik. Günay Ofset Matbaacılık, Konya.
- TÜRKBEN, C., GÜL, F. ve UZAR, Y., (2012). “Türkiye’de Bağcılığın Tarım Turizmi İçinde Yeri ve Önemi”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14: 47-50.
- ÜLKER, E. U. (2013). “Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğine Etki Eden Faktörler ve Tekirdağ İlinde Mevcut Durumun Belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ.
- YILMAZ, B. S., DOĞRU, H. ve YUMUK, Y. (2014). “Bir Kırsal Turizm Çeşidi Olarak Tarım Turizminin Ayvalık’ta Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma”, Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi, 7 (2): 28-32.
- <http://arsiv.sabah.com.tr-101.html>, 29.07.2018.
- <http://www.yeniufuknet.com=agroturizm-projesi-brezilya-yolunda=388783>, 29.07.2018.
- <http://isyandan.org/makaleler/bir-mucadele-alani-olarak-kadin-kooperatifleri-ii/>, 31.07.2018.

Avrupa Birliği ile Mali İşbirliği ve Kırsal Girişimcilik Projeleri: Çanakkale İli IPARD Örneği

ÖZ

Türkiye'nin uzun vadeli gelişme perspektifine paralel olarak kırsal kalkınma vizyonu 10. Kalkınma Planında; "Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak, yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır" şeklinde belirlenmiştir. (Benzer ifade 10. Planın "Kırsal Kalkınma" bölümünde de bulunmaktadır. İfade güncellenebilir). Diğer taraftan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik sürecinde AB mali yardım mekanizması yeniden tanımlanmış, AB mali yardımları "Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession-IPA)" ile tek çatı altında ve tek bir hukuki çerçevede toplanmıştır. Beş bileşene sahip olan IPA'nın Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) çerçevesinde küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin çeşitli fonlarla desteklenerek güçlendirilmesi ve rekabet şanslarının artırılması hedeflenmiştir. Bu işletmelerin desteklenmesinde kurumsal olarak 4 Mayıs 2007 tarih ve 5648 sayılı kanun ile "Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumlarının (TKDK)" kurulmasına karar verilmiştir.

Bu çalışmada kırsal alanda özellikle küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmelerin desteklenmesi ve girişimcilik kabiliyetlerinin teşvik edilmesi amacıyla uygulanan projeler, Türkiye ve Çanakkale özelinde incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Çanakkale ilinde bazı ilçelerde bölgesel üretim potansiyelinin yeterince değerlendirilemediği tespit edilmiştir. Bu ilçelerde tarıma dayalı ekonomik yatırım potansiyelinin geliştirilmesine dönük öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Girişimcilik, IPARD, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Çanakkale, Türkiye.

Financial Cooperation with the European Union and Rural Entrepreneurship Projects: The Case of IPARD in Çanakkale Province

ABSTRACT

Turkey's rural development vision in parallel with its long-run development perspective in the 10th Development Plan is defined as "developing and ensuring the sustainability of rural society's working and living conditions in the region in accordance with the urban areas based on basically the local potential and evaluation of resources and the conservation of natural and cultural assets". On the other hand, the EU financial aid mechanism was redefined in the Turkey's full membership process to the European Union (EU) and EU financial aid and "Instrument for Pre-Accession-IPA" were gathered under a single roof and in a single legal framework. In the context of IPA Rural Development component (IPARD) having five components, it is aimed at strengthening by several funds and increasing the competitive power of small and medium-sized agricultural holdings. Agriculture and Rural Development Support Institution (ARDSI) was decided to establish by the Law of 5648 dated 04 May 2007 to support institutionally these holdings.

In this study, the projects implemented to support small and medium-sized agricultural holdings, in particular and to encourage the entrepreneurial capabilities of these holdings were examined specific to Turkey and Çanakkale. According to the results of the study, it is determined that the regional production potential in some towns in Çanakkale is not utilized sufficiently. Suggestions towards the development of economic investment potential based on agriculture in these towns are presented.

Keywords: Rural entrepreneurship, IPARD, Rural Development Support Institution, Çanakkale, Turkey.

Sibel TAN^{1*}
Sabri Sami TAN²

¹ Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

² Dr. Öğr. Üyesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

*Sorumlu Yazar
sibeltan@comu.edu.tr

1.GİRİŞ

Avrupa Birliği II. Dünya Savaşından sonra yıkılan Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi amacıyla kurulmuş bir ekonomik iş birliği topluluğudur. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) adıyla 1958 yılında kurulan bu oluşumla ilk amaçlanan Avrupa'daki kıtlıkla savaştır. Dolayısıyla Topluluğun ilk politikalarından birisi Ortak Tarım Politikasıdır (OTP). İlk yıllarda OTP'nin amaçları tarımda verimliliği, üretici gelir ve refah düzeyini artırmaktır. Ancak bu dönemde uygulanan politikalar aşırı ürün artışına sebep olmuş ve 1980'li yıllardan itibaren OTP reform arayışlarına girmiştir. O yıllarda itibaren tarımda destekleme politikaları yerine, kırsal kalkınma politikaları ağırlık kazanmıştır (Ayyıldız ve ark., 1997:39).

Dolayısıyla AB genişlerken genişleme politikası çerçevesinde mali yardımları yapmakta, aday ve potansiyel ülkeler Birliğe mensup olabilmek için bu mali yardımlardan faydalanmaktadırlar. Bu mali destekler genellikle hibe projeleri kapsamında ülkelere aktarılırken, bu projelerin amacı söz konusu ülkelerin uluslararası pazarda rekabet gücünü arttırması ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlayarak, siyasi, idari ve ekonomik açıdan AB standartlarına uyum sağlamasıdır. (Ceyhan ve Özcan, 2016:385-406).

Türkiye ile Avrupa Birliği'nin mali iş birliği sürecinin başlangıcı 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması olarak kabul edilmektedir. Mali iş birliğinde diğer önemli bir adım da 10-11 Aralıkta Helsinki'de gerçekleştirilen AB zirvesidir. Bu zirvede Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmıştır. Bu zirve ile Türkiye'nin adaylık sürecinde daha olumlu bir süreç başlamış olup, AB-Türkiye mali ilişkileri tekrar gözden geçirilmiştir. Helsinki Zirvesini takiben 3 Ekim 2005 tarihinde AB Türkiye arasında tam üyelik müzakereleri başlamıştır (DB, 2019). Türkiye 2005 yılında katılım müzakerelerine başlamasından sonra yardım olanakları hem yapı hem de miktar olarak değişmiş ve giderek de artmıştır (Yeğen, 2009).

Kuruluş yıllarından itibaren üye ülkelerini, aday ve potansiyel aday ülkelerini ekonomik uyum amacıyla çeşitli finansal fonlarla destekleyen AB, 1 Ocak 2007 tarihinde 2007-2013 bütçe döneminde aday ülkelere sağladığı mali yardım mekanizmasında değişiklik yapmıştır. Bu tarihten itibaren aday ve potansiyel aday ülkelere yapılacak mali yardımlar Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance-IPA) adı altında birleştirilmiştir (Aytuğ, H. K., 2016). Söz konusu dönemde (2007-2013 IPA-I) Birlik bütçesinden 11.5 milyon Avro aktarılmıştır, 2014-2020 yıllarını kapsayan IPA-II döneminde ise 11.7 milyon Avro aktarılacağı ifade edilmiştir (EC, 2019a).

Avrupa Birliği'nin aday ve potansiyel üyelere ekonomik uyum amacıyla yaptığı finansal destekler (ISPA, SAPARD, PHARE, CARDS .vb) 2006 yılından itibaren tek çatı altında toplanması amacıyla oluşturulan mali mekanizma IPA beş bileşenden oluşmaktadır. Bölgesel ve sınır ötesi iş birliği, kurumsal kapasite geliştirme, insan kaynaklarını geliştirme, bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma bu bileşenlerdir (EC, 2019b). Kırsal Kalkınma Bileşeni olarak ifade edilen IPARD kırsalda yer alan küçük ve orta ölçekli tarıma dayalı sanayi işletmelerinin kurulması, var olanların geliştirilmesi ve yenilenmesiyle bu işletmelerin güçlendirilmesini hedeflenmektedir. Bu işletmelerde bölgesel üretim potansiyelinin değerlendirilmesi, istihdama katkı, dezavantajlı grupların desteklenmesi ve kırsal girişimciliğin artırılması bu projelerin diğer amaçlarıdır.

Kırsal ekonomiyi sürekli olarak destekleyen ülkelerde işlevsel bir finansman mekanizması oluşturmak, tüm kırsal paydaşların organizasyonu açısından önemlidir (Vasile and Radulescu, 2018). Bu bağlamda ilgili projeler yürütülürken IPARD destek mekanizmasında mali bütçenin kontrolü tamamen aday ülkeye devredilmiştir. Bu nedenle fonların kullanılabilmesi için, öncelikle AB tarafından onaylanması gereken bir kırsal kalkınma programının hazırlanması ve fonların kullanımında aracı olacak kurumların oluşturulması zorunluluk haline gelmiştir. Programın hazırlanması aşaması, öncelikle Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin hazırlanmasıdır. İdari yapılanma kapsamında ise, yönetim otoritesinin belirlenmesi, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) kurulması ve çeşitli komitelerin oluşturulmasını kapsamaktadır (Bakırcı, 2009:53-78). Stratejik hedefleri arasında, köyde girişimcilik ortamının genişlemesinin ve tarımsal hizmet kooperatiflerinin faaliyetlerinin gelişmesinin öngörülmesi önerilmiştir.

Bu bağlamda %50 hibe, %50 öz kaynak kullanımıyla yürütülecek yatırım projeleri ile tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi, tarımdan elde edilen katma değerinin üretim bölgesinde kalması ve üretim bölgesinde istihdama katkı sağlanması mümkün olabilecektir. Kırsal kesimde girişimcilik ortamının genişlemesi ve tarımsal amaçlı kooperatiflerin bu konuda etkin çalışması kırsal kalkınma açısından önemli bir stratejidir (Maslak vd., 2018). Bu projelere fon sağlamak amacıyla Avrupa Birliği ile akredite olmuş fon kuruluşlarına ihtiyaç doğmuştur. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumları (TKDK) 5648 Sayılı Kanun ile 04.05.2007 tarihinde bu ihtiyacı gidermek amacıyla kurulmuştur (TKDK, 2016).

Günümüzde 42 ilde faaliyet gösteren bu kurumlar aracılığı ile yapılan desteklerin proje konularına göre dağılımı, Çanakkale'nin bu dağılım içerisindeki yerinin belirlenmesi, ilçeler itibariyle ve üretim değerleri dikkate alınarak uygulanan projelerin etkinliğini anlamak bu çalışmada temel amaçtır. Çalışmada uygulama süresi (2011-2016) tamamlanmış olan ve 15 çağrı döneminde teklif edilmiş olan IPARD I. kapsamındaki projeler Türkiye ve Çanakkale'de ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2. TÜRKİYE'DE TKDK PROJELERİNİN KONULARINA GÖRE DAĞILIMLARI (IPARD I.)

Verilen desteklerin amaçları küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretimden pazarlamaya kadar her aşamada desteklenip işletmelerin modernize edilmesi ve rekabet gücünün artırılmasıdır. Türkiye'de 42 ilde bulunan TKDK'ların IPARD I. kapsamında sözleşme imzaladıkları proje sayıları, bu projelerin toplam yatırım miktarları, aktarılan fon miktarları ve bunların oransal dağılımları Çizelge 1.'de verilmiştir. Türkiye'de IPARD I. kapsamında 1 Temmuz 2011 tarihi ile 8 Ekim 2015 tarihleri arasında 15 çağrı döneminde toplam 16.594 proje başvurusu yapılmıştır. Bu projelerden 10.693 proje için sözleşme imzalanmış olup, 6.876 Milyon TL tutarındaki ekonomik yatırımların 3.420 Milyon TL'si yatırımcılara hibe olarak verilmiştir. Türkiye'de IPARD I. Projeleri için 31 Aralık 2016 tarihinde kapanış yapılmıştır. En fazla fon kullanan yatırımlar sırasıyla süt toplama, işleme ve pazarlama (%46), beyaz et işleme ve pazarlama (%16,8), kırmızı et işleme ve pazarlamadır (%13,8). Bunları çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi (%8,2), kırsal turizm (%5,4), meyve, sebze işleme ve pazarlama (%5,2) yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi takip etmektedir (%3,9). Diğer taraftan su ürünleri işleme ve pazarlama, kültür balıkçılığı ve teknik destekler çok az sayıda sözleşme imzalanan ve fon kullanan proje konularıdır.

Tablo 1. Türkiye'de IPARD I. Projelerinin Konulara Göre Dağılımı.

Proje Konuları	Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı	%	Toplam Yatırım (Milyon TL)	Destek Miktarı (Milyon TL)	%	
Süt toplama, işleme ve Pazarlama	1.278	12,0	2.976	43,3	1.566	46,0
Beyaz et işleme ve pazarlama	748	7,0	1057,47	15,4	575,56	16,8
Kırmızı et işleme ve pazarlama	477	4,5	1000,49	14,6	471,84	13,8
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	7.263	67,9	604,53	8,8	281,36	8,2
Kırsal Turizm	383	3,6	439,41	6,4	184,31	5,4
Meyve, Sebze İşlenme ve Pazarlama	145	1,4	404,46	5,9	176,05	5,2
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	337	3,2	316,28	4,6	132,73	3,9
Su Ürünlerinin İşlenme ve Pazarlama	20	0,2	59,69	0,9	25,15	0,7
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	24	0,2	16,93	0,2	6,99	0,2
Teknik Destek	18	0,2	0,74	0,0	0,74	0,0
TOPLAM	10.693	100,0	6.876	100,0	3.420	100

Kaynak: Tarımı ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (2016).

3. ÇANAKKALE'DE TKDK PROJELERİNİN KONULARINA GÖRE DAĞILIMI (IPARD I.)

Çanakkale'de IPARD I. projelerinin alt tedbirlere göre dağılımı Çizelge 2.'de gösterilmiştir. İlde 15 çağrı döneminde 305 adet tarıma dayalı ekonomik yatırım projesi teklif edilmiş bunların 205'i ile sözleşme imzalanmıştır. Bu projelerin toplam yatırım tutarı 88,5 Milyon TL.'dir. Sözleşme imzalanan projeler için yatırımcılara 39,0 Milyon TL miktarında hibe desteği verilmiştir. Sözleşme imzalanan projelerde fon kullanım oranlarını inceleyecek olursak sırasıyla süt üretim, toplama, işleme ve pazarlama (30,8), çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi (%17), kırsal turizm (%15,1), meyve sebze işleme ve pazarlama (%13,4), kanatlı eti işleme ve pazarlama (%13) en fazla hibe alan proje konularıdır. Diğer taraftan yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi (%5,5), su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması (%3,4), kırmızı et üretim işleme ve pazarlama (%1,3) ve kültür balıkçılığının geliştirilmesi (%0,5) konuları daha az fon kullanan yatırım konularıdır.

Tablo 2. Çanakkale’de IPARD I. Projelerinin Konulara Göre Dağılımı.

Proje Konuları	Sözleşme		Toplam Yatırım		Destek	
	İmzalanılan Proje Sayısı	%	(Milyon TL)	(Milyon TL)	Miktarı (Milyon TL)	%
Süt Üretim, Toplama, İşleme ve Pazarlama	14	6,1	26,7	30,5	12,0	30,8
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	177	77,6	13,6	15,5	6,7	17,0
Kırsal Turizm	12	5,3	14,9	17,0	5,9	15,1
Meyve sebze İşleme ve pazarlama	5	2,2	11,1	12,7	5,2	13,4
Kanatlı eti, üretim işleme ve pazarlama	10	4,4	11,6	13,3	5,1	13,0
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	7	3,1	4,8	5,5	2,2	5,5
Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	1	0,4	3,2	3,6	1,3	3,4
Kırmızı Et, Üretim İşleme ve Pazarlama	1	0,4	1,2	1,3	0,5	1,3
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	1	0,4	0,4	0,4	0,2	0,5
TOPLAM	228	100,0	87,5	100,0	39,0	100,0

Kaynak: Tarımı ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (2016).

4. ÇANAKKALE’DE İLÇELER BAZINDA BİTKİSEL VE HAYVANSAL ÜRETİM DEĞERLERİNİN İNCELENMESİ

Çanakkale bitkisel ve hayvansal üretim çeşitliliği açısından çok zengin bir potansiyele sahiptir. İlde üretilen birçok tarımsal ürün Türkiye’de toplam üretim miktarı açısından ilk on sırada yer almaktadır. Üretim açısından sahip olunan bu avantajlar kırsal kalkınma projeleri ile tarıma dayalı sanayinin gelişmesi, bölgesel üretim potansiyelinin değerlendirilerek ilde katma değer artışı sağlanması ve ilin istihdam olanaklarının geliştirilmesi açısından önemli olacaktır. Bu kapsamda hangi ilçelerde hangi alt tedbirler kapsamında proje yürütme potansiyelinin olduğunu belirlemek açısından ilçeler itibariyle ürün grupları bazında bitkisel ve hayvansal üretim değerleri Çizelge 3. ve Çizelge 4.’de verilmiştir.

Tablo 3. İlçeler İtibariyle Ürün Gruplarına Göre Bitkisel Üretim Değerleri (Bin TL).

İlçeler	Tarla Ürünleri	(%)	Sebze	(%)	Zeytin	(%)	Bağ ve Meyve	(%)	Toplam	(%)
Biga	446.849	38,7	180.081	25,2	6.422	1,6	29.409	4	662.760	21,9
Bayramiç	84.861	7,4	56.061	7,8	37.484	9,1	223.553	30,1	401.959	13,3
Merkez	92.682	8	100.100	14	23.817	5,8	105.129	14,2	321.728	10,6
Lapseki	50.210	4,4	37.590	5,3	9.181	2,2	199.676	26,9	296.657	9,8
Yenice	101.808	8,8	137.105	19,2	0	0	46.166	6,2	285.078	9,4
Ezine	64.603	5,6	79.029	11	120.485	29,3	14.254	1,9	278.371	9,2
Ayvacık	31.336	2,7	44.966	6,3	146.306	35,6	28.505	3,8	251.113	8,3
Gelibolu	158.228	13,7	43.093	6	8.773	2,1	36.727	5	246.820	8,2
Eceabat	42.307	3,7	19.626	2,7	41.059	10	16.707	2,3	119.699	4,0
Çan	72.522	6,3	14.873	2,1	0	0	16.576	2,2	103.972	3,4
Gökçeada	8.451	0,7	2.853	0,4	14.781	3,6	6.117	0,8	32.203	1,1
B.Ada	325	0	288	0	2.962	0,7	19.013	2,6	22.587	0,7
TOPLAM	1.154.182	100	715.665	100	411.268	100	741.832	100	3.022.947	100

Kaynak: Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Brifing Raporu (2017).

Toplam bitkisel üretim değeri açısından bakıldığında sırasıyla Biga (%21,9), Bayramiç (%13,3), Merkez (%10,6), Lapseki (%9,8), Yenice (%9,4), Ezine (%9,2), Ayvacık (%8,3) ve Gelibolu (%8,2) ilçeleri il ekonomisine bitkisel üretim değeri açısından önemli katkı sağlayan ilçelerdir. Diğer taraftan tarla ürünlerinde Biga, sebze, Biga ve Yenice, zeytinde Ayvacık ve Ezine, bağcılıkta ve meyvecilikte Bayramiç ve Lapseki özellikle meyve ve sebze işlenmesi ve pazarlanmasına dönük projelerin teklifi için önemli potansiyel arz etmektedir.

Tablo 4. İlçeler İtibariyle Ürün Gruplarına Göre Hayvansal Üretim Değerleri (Bin TL).

İlçeler	Süt	%	Kırmızı Et	%	Yumurta	%	Piliç Eti	%	Bal	%	Toplam	%
Biga	206.009	28,1	123.962	64,4	5.173	30,0	36.138	82,9	4.067	17,6	375.348	37,2
Yenice	139.701	19,0	8.997	4,7	1.414	8,2	0	0,0	2.037	8,8	152.149	15,1
Çan	96.465	13,1	26.496	13,8	1.864	10,8	135	0,3	3.350	14,5	128.310	12,7
Ezine	54.659	7,4	28.254	14,7	840	4,9	1.318	3,0	1.525	6,6	86.596	8,6
Bayramiç	59.323	8,1	1.750	0,9	1.218	7,1	648	1,5	1.644	7,1	64.583	6,4
Lapseki	41.611	5,7	2.390	1,2	1.391	8,1	1.843	4,2	1.019	4,4	48.254	4,8
Ayvacık	41.481	5,7	679	0,4	903	5,2	0	0,0	1.861	8,1	44.924	4,4
Merkez	35.535	4,8	0	0,0	1.682	9,8	3.527	8,1	3.905	16,9	44.648	4,4
Gelibolu	38.934	5,3	0	0,0	1.822	10,6	0	0,0	1.298	5,6	42.054	4,2
Gökçeada	14.254	1,9	0	0,0	264	1,5	0	0,0	1.191	5,2	15.710	1,6
Eceabat	5.572	0,8	0	0,0	619	3,6	0	0,0	1.014	4,4	7.204	0,7
Bozcaada	170	0,0	0	0,0	32	0,2	0	0,0	173	0,8	375	0,0
TOPLAM	733.714	100,0	192.528	100,0	17.222	100,0	43.608	100,0	23.085	100,0	1.010.156	100,0

Kaynak: Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Brifing Raporu (2017).

Hayvansal üretim değerleri itibariyle incelediğimizde yine Biga (%37,2), Çan (%15,1) ve Yenice (%12,7), Ezine (%8,6) ön plana çıkan ilçelerdir. Süt üretiminde Biga, Yenice ve Çan, kırmızı et, piliç eti ve yumurta üretiminde Biga, bal üretiminde ise, Biga, Merkez ve Çan ilçeleri üretim potansiyelinin değerlendirilmesi açısından avantajlı ilçelerdir. Konuyu proje alt tedbirleri açısından irdeleyecek olursak süt, kırmızı et, beyaz et üreten işletmeler ve bu ürünlerin işlenmesi ve pazarlamasını yapan işletmeler potansiyel yatırımcı niteliği taşımaktadır.

5. ÇANAKKALE'DE İLÇELER BAZINDA TKDK PROJELERİNİN KONULARINA GÖRE DAĞILIMI (IPARD I.)

Temel amacı bölgesel üretim potansiyelinin bulunduğu bölgede değerlendirilmesi ve bu üretimden sağlanan katma değerin mevcut bölgede kalması olan bu projeler için kullanılan fonların ilçelere göre dağılımı amaca ulaşıp ulaşılmadığını konusunda bilgi verecektir. Çanakkale'de ilçeler itibariyle sözleşme imzalan proje sayıları, toplam yatırım miktarları ve sağlanan destek miktarları çizelge 5. de verilmiştir. İmzalanan sözleşmeler kapsamında sağlanan hibe desteklerinden ilçelerin aldığı payları sıralayacak olursak Biga (%23,4), Yenice (%18,2), Merkez (%15,8) ve Lapseki (%9,3) en fazla fon kullanan ilçelerdir. Orta grupta Bayramiç (8,6), Gökçeada (%6,9), Ayvacık (%6,1), Ezine (%5,4), Eceabat (%4,3) gelmektedir. Diğer taraftan Çan (%1,7) ve Gelibolu (%0,1) sağlanan hibelerden çok az pay alırken, Bozcaada da fonlanan bir proje mevcut değildir.

Tablo 5. Çanakkale’de İlçeler Bazında IPARD I. Projelerinin Konulara Göre Dağılımı.

İlçe	Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı	%	Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Destek Miktarı (Milyon TL)	%	
Biga	72	31,6	19,4	22,1	9,1	23,4
Yenice	23	10,1	17,0	19,4	7,1	18,2
Merkez	35	15,4	14,8	16,9	6,2	15,8
Lapseki	6	2,6	7,6	8,7	3,6	9,3
Bayramiç	33	14,5	7,7	8,9	3,4	8,6
Gökçeada	9	3,9	6,0	6,8	2,7	6,9
Ayvacık	11	4,8	5,1	5,8	2,4	6,1
Ezine	15	6,6	4,8	5,5	2,1	5,4
Eceabat	5	2,2	3,6	4,1	1,7	4,3
Çan	17	7,5	1,3	1,5	0,7	1,7
Gelibolu	2	0,9	0,1	0,1	0,1	0,1
Bozcaada		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TOPLAM	228	100,0	87,5	100,0	39,0	100,0

Tarımsal üretim değerleri ile sağlanan hibe desteklerinden ilçelerin aldıkları payların birbirleriyle uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Süt ve et işleme ve pazarlama projelerinde Biga, Lapseki ve Yenice gibi ilçelerin ön plana çıkması, soğuk hava depolarında Bayramiç’in kırsal kalkınma projelerinde ise Gökçeada’nın ön plana çıkması proje amaçlarına uygun bir durumdur.

6. TÜRKİYE VE ÇANAKKALE’DE TKDK PROJELERİ İLE SAĞLANAN DİĞER EKONOMİK KATKILAR (IPARD I.)

Kırsal kalkınma politikaları kapsamında tarıma dayalı ekonomik yatırım projelerinin desteklenmesinin genel amaçları bölgesel üretim potansiyelinin değerlendirilmesi, bölgesel istihdama katkı sağlama, kadın ve genç nüfusun kalkındırılmasıdır. Bu bağlamda Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumları (TKDK) aracılığıyla fonlanan projelerin sağladığı diğer ekonomik katkılar Çizelge 6.’da gösterilmiştir.

İlk çağrının yapıldığı 2011 tarihinden itibaren 15 çağrı döneminde sözleşme imzalanan ve hibe desteği sağlanan IPARD I. projelerin diğer ekonomik etkileri incelendiğinde, Türkiye’de destek verilen makine ekipman sayısı toplam 4.202.505 adettir. Bu değer Çanakkale için 26.820 olup toplam içerisindeki payı %0,6 dır. Destekleme kapsamında alınan traktör sayısı Türkiye için 5.320, Çanakkale için 157 dir (%3). Toplam istihdam sağlanan kişi sayısı Türkiye için 50.990, Çanakkale için 970 dir (%1,9). Diğer taraftan 40 yaş altı genç yatırımcı sayısı Türkiye’de 4.641 Çanakkale’de ise 43 dür (%0,9). Diğer önemli bir ekonomik ve beşeri katkı ise kadın girişimcilerin desteklenmesi olup Türkiye’de 1.091 kadın, Çanakkale’de ise 18 kadın bu desteklerden kadın yatırımcı olarak faydalanmıştır.

Tablo 6. TKDK’lar Aracılığı ile Verilen Proje Desteklerin Sağladığı Diğer Ekonomik Katkılar (2018).

IPARD I	42 İl Geneli	Çanakkale	%
Destek Verilen Makine Ekipman Sayısı	4.202.505	26.820	0,6
Destek verilen Traktör Sayısı	5.320	157	3,0
Toplam İstihdam Sağlanan Kişi Sayısı	50.990	970	1,9
Genç (40 Yaş Altı) Yatırımcı Sayısı	4.641	43	0,9
Kadın Yatırımcı Sayısı	1.091	18	1,6

Kaynak: Çanakkale Tarımı ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (2016).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa Birliği tarafından aday ve potansiyel aday ülkelerin ekonomik ve sosyal uyumunun sağlanması amacıyla oluşturulan Katılım Öncesi Yardım Aracının (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni IPARD olarak adlandırılmaktadır. Bu bileşen ile yürürlükte olan kırsal kalkınma politikalarını da dikkate alarak kırsal kesimde tarıma dayalı ekonomik yatırımların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Genellikle %50 öz kaynak %50 hibe desteği şeklinde yürütülen bu projelerde tarım sanayi entegrasyonunun sağlanması, bölgesel üretim potansiyelinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada 1 Temmuz 2011’de başlayan, 31 Aralık 2016 tarihinde tamamlanan IPARD I. kapsamındaki projeler değerlendirilmiştir. Bu dönemde Türkiye’de 42 ilde toplam 16.594 proje teklif edilmiş Çanakkale’de ise 305 proje teklifi yapılmıştır. Çanakkale’nin teklif edilen proje sayısı bakımından Türkiye’deki payı %1,8 dir. Sözleşme imzalanan proje sayısı 42 il toplamında 10.693 (%64,4), Çanakkale’de ise 228 (%74,5) oranındadır. Çanakkale’de sözleşme imzalanan proje sayısının toplam içerisindeki payı %2,1 dir. Bu projeler kapsamında Türkiye’de 3.420 Milyon TL Çanakkale’de ise 39 Milyon TL civarında hibe desteği sağlanmıştır. Türkiye genelinde Süt işleme ve pazarlama, kırmızı et işleme ve pazarlama, beyaz et işleme ve pazarlama konuları en fazla fon kullanan projelerdir. Çanakkale’de bu konulara ilaveten meyve ve sebze işleme, kırsal turizm, çiftlik faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi konular ön plana çıkmıştır.

Çanakkale’de sözleşme imzalan ve desteklenen projeler ilin tarımsal potansiyeli ile uyumludur. Ancak ilçe olarak Ayvacık, Eceabat, Ezine, Çan ve Bozcada bu ilçelerin tarım, tarih, kültür ve turizm açısından sahip oldukları potansiyel düşünüldüğünde yetersizdir. Yine aynı şekilde su ürünleri işleme, pazarlama, kırmızı et işleme, pazarlama ve kültür balıkçılığının geliştirilmesi konuları mevcut potansiyele rağmen yeterince teklif edilmeyen proje konularıdır.

Bu tespitlerden yola çıkarak Çanakkale’de eko turizm projelerinin teşviki, kooperatif ve üretici birliklerinin teşviki sağlanan fonlarda etkinliği artırabilecektir. Proje hazırlama yürütme ile ilgili sorunların aşılması için danışmanlık eğitim ve sertifikasyon programlarının artırılması gerekmektedir. Ayrıca projelerin etkinliği ölçme açısından izleme değerlendirme çalışmaları, su ürünleri yetiştiriciliğinde yasal mevzuatın düzenlenmesi, üniversite sanayi işbirliğinin sağlanması, tanıtım ve farkındalık programlarının artırılması çalışma kapsamında sunulabilecek diğer önerilerdir.

KAYNAKLAR

- AYTUĞ, H. K., 2016. Türkiye Avrupa Birliği Mali İşbirliği Çerçevesinde Doğu Karadeniz’deki Avrupa Birliği Hibeleri, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4/23. s. 255-273.
- AYYILDIZ, T., Açikel, S., Keskin, A., Atsan, T., 1997. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Yayın No:850, Erzurum, 39s.
- BAKIRCI, M., 2009. Avrupa Birliği Üyelik Öncesi Destek Fonu’nun (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), Türkiye’nin Durumu ve Muhtemel Etkileri. Doğu Coğrafya Dergisi, 21. s.53-78.
- CEYHAN, M.S., ÖZCAN, A.S., 2016. Türkiye-AB Mali İşbirliği IPA I ve IPA II Projeleri Çerçevesinde Bölgesel Rekabet Edebilirlik Programı (BROP) ve Uygulamaları, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Cilt: 7 Sayı:14. s.385-406.
- DB, 2019. T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri-kronolojisi_112.html (Erişim Tarihi: 06.05.2019)
- EC, 2019a. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en. (Erişim Tarihi: 11.03.2019)
- EC, 2019b. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/ (Erişim Tarihi: 11.03.2019)
- MASLAK, O., MASLAK, N., HUZHENKO, S., 2018. Background of the development of small entrepreneurship in rural areas. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal 2018 Vol.4 No.4 pp.113-129 .
- TKDK, 2016. Tarımı ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu. <http://www.tkd.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.03.2019).
- TOB, 2017. Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, <https://canakkale.tarimorman.gov.tr/Menu/13/Brifingler> (Erişim Tarihi: 08.03.2019).
- VASİLE. A.J., RADULESCU, I.D., 2018. “Challenges on financing rural farms and rural development in Romania and some European countries under subsidizing pressure” Sustainable agriculture and rural development in terms of the republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region: support programs for the improvement of agricultural and rural development, 14 - 15 December 2017, P: 19-35, Belgrade, Serbia.
- YEĞEN, İ., 2009. AB Mali Yardımları ve AB’nin Yeni Üye Ülkeleriyle Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Isparta.

Entrepreneurial Tendency of the Students: A Research on the Students of the Department of Physiotherapy and Rehabilitation and Nutrition and Dietetics*

ABSTRACT

This study aims to identify the entrepreneurial tendencies of the students and to reveal the differences in entrepreneurial tendencies according to department, the reasons for preferring department, gender, class, and parents' job. The study was carried out with the students of the Department of Physiotherapy and Rehabilitation and Nutrition and Dietetics of the Faculty of Health Sciences in one university. The questionnaire was used as the data collection method and 477 valid forms were obtained. A 5-point Likert scale is used in the questionnaire. The general average of some entrepreneurial tendency dimensions, innovation, self-confidence, locus of control, risk taking, and need for achievement dimensions are found to be higher than 3,5. However, the students were found to have low tolerance to uncertainty ($\bar{x}=2,70\pm0,8288$). According to the reason for preferring the department, there were significant differences between the groups in the dimensions of tolerance to uncertainty, self-confidence, innovation and risk taking. According to the comparison between classes, there is a significant difference only in the dimension of the need for achievement. A significant difference was found in the dimensions of innovation, risk and tolerance to uncertainty by gender. In the comparisons made according to the employment status of the parents, it was determined that there was a significant difference in the risk taking level according to the mother's occupation. And there is no significant difference in entrepreneurial tendency dimensions according to the departments and father's occupation.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurial Tendency, Student.

Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimi: Fizyoterapi ve Rehabilitasyon ve Beslenme ve Diyetetik Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

ÖZ

Bu çalışma, öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini belirlemek ve bölüm, bölümü tercih nedeni, cinsiyet, sınıf ve ebeveynlerin istihdam durumlarına göre girişimcilik eğilimlerindeki farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon ve Beslenme ve Diyetetik bölümü öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmış ve toplam 477 geçerli anket elde edilmiştir. Ankette 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre girişimcilik eğilimi boyutlarından, yenilikçilik, özgüven, kontrol odağı, risk alma ve başarıya ihtiyacı boyutları genel ortalamasının 3,5'ten yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak, öğrencilerin belirsizliğe karşı toleranslarının düşük olduğu ($\bar{x}=2,70\pm0,8288$) tespit edilmiştir. Bölümü tercih etme nedenine göre, belirsizliğe karşı tolerans, kendine güven, yenilik ve risk alma boyutlarında gruplar arası anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Sınıflar arası karşılaştırmaya göre, sadece başarıya ihtiyacı boyutunda önemli bir fark bulunmaktadır. Cinsiyete göre yenilik, risk alma ve belirsizliğe karşı tolerans boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ebeveynlerin istihdam durumlarına göre yapılan karşılaştırmalarda annenin mesleğine göre risk alma düzeyinde anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Bölümlere ve bakanın mesleğine göre ise girişimcilik eğilimi boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimcilik eğilimi, Öğrenci.

Saffet OCAK¹

Tezcan ŞAHİN²

Ömer GİDER³

¹ Doç. Dr., Department of Health Management, Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Turkey, saffetocak@mu.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Department of Health Management, Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Turkey, tezcankasmer@mu.edu.tr Sorumlu Yazar

³ Prof. Dr., Department of Health Management, Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Turkey, omergider@mu.edu.tr

* This paper was presented at XIV. European Conference on Social and Behavioral Sciences (IASSR).

1. INTRODUCTION

The concept of entrepreneurship is on the agenda of the country's administrators and politicians due to substantial contributions in the development of societies, growth of the economy, and promotion of employment and fair distribution of income. In parallel with the developments in science and technology, entrepreneurship also comes to the forefront, supports each other and opens the way for social change. Realization of entrepreneurship which has a significant share in social change and prosperity by conscious, educated and qualified individuals will increase the likelihood of success. For this reason, today the need for entrepreneurs who can see and evaluate opportunities, produce effective solutions to problems, and have many characteristics such as active, researcher, decisive and effective communicator are increasing rapidly. One of the most appropriate sources that can reveal this kind of entrepreneurship is young entrepreneur candidates who are university students. The discovery of the hidden talents of the trained human power and putting them into business life in this direction can make them happier in working life and more efficient and more effective in economic life.

Entrepreneurship which is regarded as an element of development in underdeveloped societies and dynamism in developed societies (İşcan and Kaygın, 2011) is important in almost every branch of industry. One of these industries is the healthcare industry which has significant influence in the development indicators of the societies. Healthcare professionals' entrepreneurial success can directly affect the satisfaction of both the institutional and health care consumers, as they are actively involved in the service processes of the health care industry. Ultimately, entrepreneurship activities within the health care industry are also driving the development of the community and providing significant contributions to the health level. Namely; we can argue that entrepreneurship has become valid and necessary for the healthcare sector by innovation and invention in the industry, starting and expanding the activities of new businesses (Coulter, 2001) and thus creating positive changes in health indicators.

Due to the limited research on the health professionals who are the potential entrepreneurs of the industry and other reasons mentioned above, the aim of this study is to determine the entrepreneurial tendencies of the students of the Department of Physiotherapy and Rehabilitation, and Nutrition and Dietetics. One of the most important reasons for conducting this research on students in the field of health sciences is that they are potential entrepreneur candidates within the future health care industry. Because the healthcare industry amongst the other industry is perhaps the most complex and need to expensive investments to produce services, entrepreneurs also have different characteristics. As is known, the healthcare industry continues to operate in a dynamic environment with a lot of variable. Health care will be the second-fastest-growing industry in the World (Weiss, 2008). This rapid change in the health care industry environment brings along the process that separates winner and loser entrepreneurs from each other.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

Entrepreneur is a person who takes the risk and brings together the factors of production (Tekin, 2009), establishes the business and carries out the activities in this business (Littunen, 2000). Entrepreneurship is the creation of new and unknown information and the evaluation of existing opportunities (Hisrich and Peters, 2002). In other words, entrepreneurship; contains a process of starting a business, being a business owner, developing a business and growing (Bridge, O'Neill and Cromie, 2003).

As a result of many researches, it is found that there are many factors that entrepreneurial individuals bring from birth and that lead them to become entrepreneurs but at the same time external factors are also influential in the formation of entrepreneurial personality. Family, society, education and economic environment factors are seen as important factors in the development of entrepreneurial tendency (Chen and Lai, 2010). Hisrich and Roberts (2002) also highlighted family, education, personal values, age, work experience and role modelling as factors influencing entrepreneurship.

The entrepreneurial tendency refers to a combination of individual factors and environmental factors, and the desire and commitment of individuals to do their own work (Börü, 1996). Parnell, Crandall and Menefee (1995) refer to entrepreneurship tendency as a function of three factors: level of knowledge and competence in devising new risks, the individual's beliefs about entrepreneurial opportunities in the economic structure, and self-confidence that the individual can recognize and evaluate existing opportunities.

Entrepreneurial tendency is influenced by various factors such as lifestyle, childhood, family environment, education, age, work experience, and support networks. Some individuals tend to pursue entrepreneurship because they

are not satisfied with their work and negative developments in their career plans. Some individuals show entrepreneurship tendency due to positive factors such as education, the courage to explore various business opportunities, explore business opportunities, and so on (Börü, 2006; Marangoz et al. 2013). It is found in a research that entrepreneurship tendency can be determined in three dimensions, psychological, sociological and environmental factors (Börü, 2006). However, each factor does not have the same effect on the entrepreneurial tendency. According to the results of the research, sociological factors have the biggest contribution to entrepreneurship tendency and environmental factors have the lowest effect (Börü, 2006).

There are many researches that show how university students tend to be entrepreneurs. For example, Crant (1996) found that entrepreneurial tendencies are significantly related to gender, education, the possession of an entrepreneurial family, and proactive personality. Another study of university students in the UK found that 25% of students had their own business ideas and 41% had trends toward self-employment (Lüthje and Franke, 2003). Boz and Tükeltürk (2013) conducted a survey on students who were studying Tourism and Business Administration and found that students wanted to establish their own businesses the most. Ocak, et al. (2013) found that male students were more likely to be entrepreneurs than female students.

When studies on entrepreneurship are examined, it is seen that the factors determining entrepreneurship are considered under three approaches. These approaches are; environmental, firm and individual approaches. In the environmental approach; it is argued that in the emergence of entrepreneurship, many environmental factors such as social, political, economic, technological and cultural are effective as well as individual characteristics (Özden, et al. 2008). The firm approach focuses on the entrepreneurial activities undertaken within an enterprise and is an important factor (İşçan and Kaygın, 2011). The individual approach explains that the demographic and psychological characteristics of the individual determine the entrepreneurship. (İşçan and Kaygın, 2011; Ulhoi, 2005).

It is suggested that entrepreneurship is a tendency process (Krueger, et al. 2000) and it is emphasized that entrepreneurship can be understood better through the models that include theories of tendency (Uygun, et al. 2016). Entrepreneurial tendency has a multidimensional character (Covin and Slevin 1991, Covin and Covin 1990, Antoncic and Hisrich 2001, Lumpkin and Dess 1996, Erbil 2015). It is seen in researches that entrepreneurs have certain common tendencies (Andullaeva, 2007, Mirza and Dağdeviren, 2015). The dimensions of entrepreneurial tendency used in this research are; self-confidence, innovation, need for success, focus of control, risk taking, uncertainty tolerance. These factors are briefly explained as follows: a) Self-confidence: a person who believes that they will overcome all problems they encounter (Tekin, 2009); b) Innovation: an entrepreneur that leads to the commercialization of a new idea, its implementation and the change of existing products, systems and resources (Marangoz, 2012); c) Need for achievement; is a factor affecting entrepreneurial behaviour and it is suggested that the entrepreneurial tendencies of the individuals with high motivation are high (Özden, 2008); d) Locus of control is divided into internal and external, and there is a linear relationship between internal locus of control and entrepreneurial tendency (Naktiyok, 2004); e) Risk taking tendency: entrepreneurship and risk are actions that are intertwined with each other and every activity of the entrepreneur is at risk; f) Tolerance to uncertainty; entrepreneur's willingness to undertake the unknown (Marangoz, 2016) and the ability of the entrepreneur to react positively in uncertain situations (Teoh and Foo, 1997).

3. METHOD

The aim of this study is to determine the entrepreneurial tendencies of the students and to reveal the differences in the entrepreneurial tendencies according to the reasons for preferring department, class, department, gender, and parents' job.

The hypotheses developed for this purpose are as follows:

1-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency by department.

2-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to gender.

3-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to the reason for preferring the department.

4-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to the class.

5-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to mother's occupation.

6-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to father's occupation.

The study of the universe consists of Health Sciences Faculty, Department of Physiotherapy and Rehabilitation (PR) and Nutrition and Dietetics (ND) students in one university. The reasons for the preference of students in this departments as a sample are the students who are studying in this department may be included in the potential entrepreneur category and the researches on the entrepreneurship characteristics of the students who are studying in the health sciences are not found much and it is thought that vocational training may influence entrepreneurial characteristics even though they are not trained on entrepreneurship.

The study is conducted with a total of 477 participants. Questionnaire is the data collection method of this study carried out with quantitative research approach. In the analysis of the data, SPSS 20 statistical program was used. Entrepreneurial tendency was measured by six sub-dimensions (self-confidence (sc), innovation (i), need for achievement (na), locus of control (lc), risk taking (rt), tolerance to uncertainty (tu)) created by İşcan and Kaygın (2011) and thirty expressions of these dimensions. A 5-point Likert scale is used in the questionnaire.

Cronbach's alpha value for the reliability of data on entrepreneurial tendency is 0,863 which is the accepted level for social sciences (Saruhan and Özdemirci, 2011). Before the analysis, the skewness and kurtosis values of the normality distribution were examined and it was determined that both values of each sub-dimension were between -2 and +2 values. it is suggested that the scale is normally distributed when the skewness and kurtosis values of the variables are in the range of -2 to +2 (Garson, 20012).

4. FINDINGS

The demographic information of the participants is shown in Table 1. 73.4% of participants were female, 26.6% were male, 53.9% are PR and 46.1% are ND students. 28.1% of the students are in the first class, 32.3% in the second class, 21% in the third class and 18% 7 of them are in the 4th class. A large majority (64.4%) of the participants preferred the department because of their own wish. According to the parent's job, it is seen that the mother of the majority is unemployed and their fathers job line up as retired, have their own workplace, work in the public sector, work in the private sector and unemployed.

Table 1. Demographic Information.

		Frequency	Percent	Cumulative percent
Gender	Female	350	73,4	73,4
	Male	127	26,6	100,0
	Total	477	100,0	
Department	PR	257	53,9	53,9
	ND	220	46,1	100,0
	Total	607	100,0	
Class	1,00	134	28,1	28,1
	2,00	154	32,3	60,4
	3,00	100	21,0	81,3
	4,00	89	18,7	100,0
	Total	477	100,0	
Reason for preferring the department	Own wish	307	64,4	64,4
	Family request	43	9,0	73,4
	Ease of finding a job	77	16,1	89,5
	Interest in the profession	45	9,4	99,0
	Other	5	1,0	100,0
	Total	477	100,0	

Mother's job	Not working	335	70,2	70,2
	Public	50	10,5	80,7
	Private	39	8,2	88,9
	Own business	16	3,4	92,2
	Retired	37	7,8	100,0
	Total	477	100,0	
Father's job	Not working	32	6,7	6,7
	Public	97	20,3	27,0
	Private	101	21,2	48,2
	Own business	97	20,3	68,6
	Retired	150	31,4	100,0
	Total	477	100,0	

The overall evaluations of participants' entrepreneurial tendencies are given in Table 2. According to these data, it is seen that the locus of control average of the students is higher than the other dimensions. Innovation, need for achievement, risk taking, self-confidence dimensions are also high. Only the tolerance to uncertainty dimension seems to be lower than the others. This indicates a nature that could enable the emergence of entrepreneurship.

Table 2. Descriptive Statistics Related to Students' Entrepreneurial Tendency.

	N	Mean	Std. Deviation
sc	477	3,6059	,62936
i	477	3,7463	,60010
na	477	3,6897	,63867
lc	477	3,9228	,49863
rt	477	3,6512	,62878
tu	477	2,7016	,82881

Table 3 shows the results of the analysis of whether there is a difference in entrepreneurial tendency between the departments. There is no significant difference in entrepreneurial tendency between two departments. For this reason, the hypothesis "1-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency by department" is not supported.

Table 3. T Test for Finding the Difference of Entrepreneurial Tendency According to Departments.

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
sc	Equal variances assumed	,224	,637	-,453	475	,651	-,02623	,05786
	Equal variances not assumed			-,453	463,267	,651	-,02623	,05787
i	Equal variances assumed	,966	,326	-,455	475	,649	-,02509	,05517
	Equal variances not assumed			-,455	466,069	,649	-,02509	,05509
na	Equal variances assumed	,761	,383	-,353	475	,724	-,02075	,05872
	Equal variances not assumed			-,351	450,624	,726	-,02075	,05907
lc	Equal variances assumed	,054	,816	,708	475	,479	,03244	,04582
	Equal variances not assumed			,707	461,530	,480	,03244	,04588
rt	Equal variances assumed	,009	,925	-,635	475	,526	-,03667	,05779
	Equal variances not assumed			-,636	468,692	,525	-,03667	,05761
tu	Equal variances assumed	1,739	,188	-1,032	475	,303	-,07857	,07612
	Equal variances not assumed			-1,027	452,206	,305	-,07857	,07653

Table 4 shows the results of the T test for determining the differences in entrepreneurial tendency by gender. According to this, there are significant differences in the dimensions of innovation, risk taking and tolerance to uncertainty by gender. Hence, the hypothesis “2-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to gender” is partially supported.

Table 4. T Test for Finding the Difference of Entrepreneurial Tendency by Gender.

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
sc	Equal variances assumed	4,528	,034	-1,791	475	,074	-,11648	,06505
	Equal variances not assumed			-1,734	210,677	,084	-,11648	,06717
i	Equal variances assumed	,007	,931	-3,026	475	,003*	-,18654	,06164
	Equal variances not assumed			-3,128	238,322	,002	-,18654	,05963
na	Equal variances assumed	,628	,429	-,844	475	,399	-,05585	,06618
	Equal variances not assumed			-,826	214,682	,410	-,05585	,06763
lc	Equal variances assumed	,013	,911	-1,869	475	,062	-,09630	,05152
	Equal variances not assumed			-1,875	224,755	,062	-,09630	,05136
rt	Equal variances assumed	,073	,787	-3,381	475	,001*	-,21788	,06443
	Equal variances not assumed			-3,458	233,324	,001	-,21788	,06300
tu	Equal variances assumed	,168	,682	-3,183	475	,002*	-,27074	,08504
	Equal variances not assumed			-3,149	218,930	,002	-,27074	,08597

*p ≤ 0.05

The results for the differences in entrepreneurial tendency according to the reason for preferring the department are shown in Table 5. When the data were examined, it was found that there were significant differences in the dimensions of self-confidence, innovation, risk taking and tolerance to uncertainty, but no significant differences were found in other dimensions. For this reason, the hypothesis “3-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to the reason for preferring the department” is partially supported.

Table 5. Anova Test for Identifying the Difference of Entrepreneurial Tendency According to the Reason for Preferring the Department.

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
sc	Between Groups	8,214	4	2,054	5,375	,000*
	Within Groups	180,329	472	,382		
	Total	188,544	476			
i	Between Groups	4,779	4	1,195	3,384	,010*
	Within Groups	166,638	472	,353		
	Total	171,417	476			
na	Between Groups	2,126	4	,532	1,307	,267
	Within Groups	192,033	472	,407		
	Total	194,160	476			
lo	Between Groups	1,753	4	,438	1,775	,133
	Within Groups	116,597	472	,247		
	Total	118,350	476			
rt	Between Groups	5,543	4	1,386	3,581	,007*
	Within Groups	182,649	472	,387		
	Total	188,192	476			
tu	Between Groups	7,402	4	1,850	2,733	,029*
	Within Groups	319,571	472	,677		
	Total	326,973	476			

*p ≤ 0.05

Table 6 gives the results of the Anova test as to whether there is any difference in entrepreneurial tendency according to classes. There is a statistically significant difference only in the need for achievement. For this reason, the hypothesis “4-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to the class” is partially supported.

Table 6. Anova Test for Finding the Difference of Entrepreneurial Tendency by Classes.

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
sc	Between Groups	,673	3	,224	,565	,638
	Within Groups	187,870	473	,397		
	Total	188,544	476			
i	Between Groups	,196	3	,065	,181	,909
	Within Groups	171,221	473	,362		
	Total	171,417	476			
na	Between Groups	3,984	3	1,328	3,303	,020*
	Within Groups	190,176	473	,402		
	Total	194,160	476			
lo	Between Groups	,618	3	,206	,827	,479
	Within Groups	117,733	473	,249		
	Total	118,350	476			
rt	Between Groups	2,247	3	,749	1,905	,128
	Within Groups	185,945	473	,393		
	Total	188,192	476			
tu	Between Groups	2,711	3	,904	1,318	,268
	Within Groups	324,262	473	,686		
	Total	326,973	476			

*p ≤ 0.05

Table 7 gives the results of the Anova test as to whether there is any difference in the entrepreneurial tendency according to the mother’s occupation. There was a significant difference in terms of risk taking, but no statistically significant difference was found in other dimensions. The reason for the difference is the students whose mother has their own business have higher risk taking tendencies than the others. Hence, the hypothesis “5-H₁: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to mother’s occupation “ is partially supported.

Table 7. Anova Test for Finding the Difference of Entrepreneurial Tendency by Mother’s Occupation.

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
sc	Between Groups	1,540	4	,385	,972	,423
	Within Groups	187,003	472	,396		
	Total	188,544	476			
i	Between Groups	1,790	4	,447	1,245	,291
	Within Groups	169,628	472	,359		
	Total	171,417	476			
na	Between Groups	1,903	4	,476	1,168	,324
	Within Groups	192,257	472	,407		
	Total	194,160	476			
lo	Between Groups	1,856	4	,464	1,880	,113
	Within Groups	116,495	472	,247		
	Total	118,350	476			

rt	Between Groups	5,130	4	1,282	3,307	,011*
	Within Groups	183,062	472	,388		
	Total	188,192	476			
tu	Between Groups	1,023	4	,256	,370	,830
	Within Groups	325,950	472	,691		
	Total	326,973	476			

*p ≤ 0.05

Table 8 gives the results of the Anova test as to whether there is a difference in entrepreneurial tendency according to the father's job. According to this, there is no significant difference between the groups. Hence, the hypothesis "H₀: There is a significant difference in entrepreneurial tendency according to father's occupation" is not supported.

Table 8. Anova Test for Finding the Difference of Entrepreneurial Tendency by Father's Occupation.

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
sc	Between Groups	1,403	4	,351	,885	,473
	Within Groups	187,140	472	,396		
	Total	188,544	476			
i	Between Groups	,332	4	,083	,229	,922
	Within Groups	171,085	472	,362		
	Total	171,417	476			
na	Between Groups	1,070	4	,267	,654	,625
	Within Groups	193,090	472	,409		
	Total	194,160	476			
lo	Between Groups	,739	4	,185	,741	,564
	Within Groups	117,612	472	,249		
	Total	118,350	476			
rt	Between Groups	1,538	4	,385	,973	,422
	Within Groups	186,654	472	,395		
	Total	188,192	476			
tu	Between Groups	1,616	4	,404	,586	,673
	Within Groups	325,357	472	,689		
	Total	326,973	476			

5. CONCLUSION

In this research aims to determine students' entrepreneurial tendencies the following results were obtained by analysing the data;

The general average of entrepreneurial tendency dimensions, self-confidence, innovation, need for achievement, locus of control and risk taking dimensions are found to be higher than 3,5. It is considered that the trends of students in these dimensions are high because of this result is close to 4 in the 5 point Likert scale. However, it has been determined that tolerance of students to uncertainty is low (2,7016±,82881). İşcan and Kaygın (2011) also achieved similar results in their research. Entrepreneurs tend not only to operate in an uncertain environment, but tend to the unknown in an ambitious way (Kaya, 2001). Today's business world continues to operate in a continuously changing environment where uncertainty prevails. Therefore, to give such a characteristic to the students will increase the likelihood of success of their, the society and the country in a cumulative manner.

The entrepreneurial tendencies of the students of both departments are similar. The students of these departments are placed in the university with the same score type and very close score range. They share a common culture within the same faculty. In addition, students in these departments will have employment opportunities within the

healthcare industry on similar terms and conditions. And the wages might be close to each other. Therefore, it can be seen as usual that students' entrepreneurial tendencies not differentiate according to their departments.

In this study, there are significant differences in the dimensions of innovation, risk and tolerance to uncertainty by gender. Similarly, some researchers have found differences in entrepreneurship characteristics such as risk taking (Avşar, 2007; Akman and Bektaş, 2015), self-confidence (Saritaş and Duran, 2017) innovativeness (Kılıç et al., 2012; Negiz et al., 2009), tolerance to uncertainty, need for success (İşcan and Kaygın, 2011). These students who are candidates for health professional, have a large number of areas where entrepreneurship activities can be carried out within the health industry. Therefore, it is important for both male and female students to be supported in socio-cultural sense to increase their self-confidence in becoming entrepreneurs.

When compared according to the preference of the department, it is determined that there is a significant difference in the dimensions of tolerance to uncertainty, self-confidence, innovation and risk taking. For the dimension of tolerance to uncertainty, it has been determined that the average of those who choose due to interest to work, family needs and other reasons is higher. Therefore, it can be argued that these students can exhibit successful entrepreneurship because they are willing to challenge with unknown. There is a significant difference in the dimension of self-confidence. The reason for this difference derives from students who prefer the department with the ease of finding a job have lower levels. Individual whose self-confidence level is low may choose to work under the supervision of others. In terms of innovation, there is a significant difference between those who choose department with family request and easiness of finding work. Because students prefer the department with family request have a higher average. It is found that those who preferred the department with family request had a higher risk taking tendency than the others. Family support and orientation can bring individuals feel stronger and therefore they can be brought closer to being able to take risks.

According to comparison based on the class there is a significant difference only in the dimension of the need for achievement. This difference is due to the fact that the average of the students in the first grade is high. These students probably are enthusiastic about the study areas and willing to be successful and have hopes for the future. So, they have also motivation for study and being good.

There is a significant difference in the level of risk taking according to mother's occupation, but no difference is detected with respect to the father's occupation. Students whose mothers have their own jobs have a tendency to take a higher risk. It has also been revealed in other studies (Crant, 1996; Saraçoğlu et al. 2010; Gürel et al. 2010; Basu and Goswami, 1999) that entrepreneurial parents cause difference in tendency of the child/children to entrepreneurship.

These findings suggest that students are generally considered to have entrepreneurial tendency, but that tendency may differ when uncertainty conditions are concerned. The individuals who have not yet passed into business decide on the possibilities they have in the light of the information they receive from education and environment. In order to reduce this negativity, the necessary precautions should be determined and environments should be created to enable individuals to act. At the same time the changes that will take place in the cultural context should be socially supported in order to raise more open-minded individuals who can be entrepreneur.

This study was conducted on a limited sample and a limited time period. Implementation of the research on wider and different sample groups is important in terms of giving different results and generalization.

Encouraging entrepreneurship in higher education institutions (medical, nursing, pharmacy, dentistry, physiotherapist) who are educating health professionals can help individuals to develop themselves better, increase the quality of general health service in the country, and on a global scale will lead to products and services in the health care industry gaining competitive advantages such as quality, design, organization, healthcare customer satisfaction etc. The development of entrepreneurial aspects of the students in the curricula of the health sciences departments or the inclusion of the courses in the curriculum that would earn the notion of entrepreneurship may increase the number of entrepreneurs in the field of health industry in the future in Turkey. In this way the emergence of new ideas, health products and services can move Turkey to the leading position.

REFERENCES

- ANDULLAEVA, F. (2007). Öğrencilerin Girişimcilik Özellikleri ve İş Değerleri: Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkiye Karşılaştırılması. (Published master thesis). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Turkey.
- ANTONCIC, B. and HIRICH, R. D. (2001). "Intrapreneurship: Construct Refinement and Cross-Cultural Validation", *Journal of Business Venturing*, 16 (5): 495-527.
- AVŞAR, M. (2007). "Yüksek Öğretimde Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerinin Araştırılması, Çukurova Üniversitesinde Bir Uygulama", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- BÖRÜ, D. E. (2006). "Girişimcilik Eğilimi, Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayın No:21 İstanbul.
- BOZ, M. and TÜKELTÜRK, Ş. A. (2013). "Girişimcilik Eğitiminin Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Girişimcilik ve Kariyer Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1 - 3 Kasım, Muğla, 271-292.
- BRIDGE, S., O'NEILL, K. and CROMIE, S. (2003). *Understanding Enterprise, Entrepreneurship and Small Business*. Palgrave Macmillan, New York.
- ÇETİNDAMAR, D. (2002). Türkiye'de Girişimcilik. TÜSİAD Yayınları, Yayın No:TÜSİAD-T/2002-12/340. İstanbul.
- CHEN, Y. F. and LAI, M. C. (2010). "Factors Influencing the Entrepreneurial Attitude of Taiwanese Tertiary-Level Business Students", *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 38(1): 1-12.
- COULTER, M. (2001). *Entrepreneurship in Action*. Prentice Hall Inc., New Jersey.
- COVIN, J. G. and COVIN, T. (1990). "Competitive Aggressiveness, Environmental Context, and Small Firm Performance", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 14(4): 35-50.
- COVIN, J. G. and SLEVIN, D. P. (1991). "A Conceptual Model of Entrepreneurship as Firm Behaviour", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16(1): 7-25.
- CRANT, J.M. (1996). "The Proactive Personality Scale as a Predictor of Entrepreneurial Intentions", *Journal of Small Business Management*, 34(3): 42-49.
- ERBİL, Y. (2015). "İnşaat Sektöründe Girişimcilik Eğilimi Üzerine Bir Değerlendirme", *Trakya University Journal of Engineering Sciences*, 16(1): 1-9.
- GARSON, D. G. (2012). "Testing Statistical Assumptions", 2012 Edition, Statistical Publishing Associates: USA. <http://www.statisticalassociates.com/assumptions.pdf>, 24.07.2017.
- HIRICH, D. R. and PETERS, P. (2002). *Entrepreneurship*, Mc.Graw-Hill Irwin, USA.
- İŞCAN, Ö. F. and KAYGIN, E. (2011). "Potansiyel Girişimciler Olarak Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2): 275-286.
- KILIÇ, R., KEKLİK, B. and ÇALIŞ, N. (2012). "Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma: Bandırma İİBF İşletme Bölümü örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi", 17(2): 423-435.
- KORKMAZ, O. (2012). "Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, XIV(II): 209-226.
- KRUEGER, N. F. Jr., REILLY, M. D. and CARSRUD, A. L. (2000). "Competing Models of Entrepreneurial Intentions", *Journal of Business Venturing*, 15 (5/6): 411- 432.
- LITTUNEN, H. (2000). "Entrepreneurship and the Characteristics of the Entrepreneurial Personality", *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 6(6): 295- 299.
- LUMPKIN, G. T. and DESS, G. G. (1996). "Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance", *The Academy of Management Review*, 21(1): 135-172.
- LUTHJE, C. and FRANKE, N. (2003). "The 'Making' of an Entrepreneur: Testing a Model of Entrepreneurial Intent among Engineering Students at MIT", *RandD Management*, 33(2): 135-147.
- MARANGOZ, M. (2016). *Girişimcilik* (3. Baskı). Beta Bayinevi, İstanbul.

- MARANGOZ, M., AYDIN, A. E. and SARIYERLI, İ. (2013). “The Factors Effect Entrepreneurship Tendency of Entrepreneur Candidates: Sample of Muğla”, Paper presented at the Intertational Symposium on Entrepreneurship and Carreer, 1-3 November 2013, Mugla-TURKEY.
- MIRZA, Ş. and DAĞDEVİREN, İ. E. (2015). “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Eşme Meslek Yüksekokulunda Bir Araştırma”, Paper presented at the II. Yükseköğretim Stratejileri ve Kurumsal İşbirliği Sempozyumu, 273-278, (Yayın No: 21665344).
- NAKTIYOK, A. (2004). İç girişimcilik. Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- NEGİZ, N., ÖZDAŞLI, K., ÖZKUL, G. and ALPASLAN, A.M., (2009), “Girişimcilik Özellikleri ve Tipleri Açısından Cinsiyet farklılıkları: SDÜ-İİBF Araştırması”, Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi, 05 – 07 Mart, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü, ss. 241-251.
- OCAK, S., GIDER, Ö. and BAYAR, B. (2013). “Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, Paper presented at the Intertational Symposium on Entrepreneurship and Carreer, 1-3 November 2013, Mugla-TURKEY.
- ÖZDEN, K., TEMURLENK, M. S. and BAŞAR, S. (2008). “Girişimcilik Eğilimi: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları:112 Kongreler Dizisi, 16: 229-240.
- PARNELL, A. J., CRANDALL, W. and MENEFE, M. (1995). “Examining the Impact of Culture on Entrepreneurial Propensity: An Empirical Study of Prospective American and Egyptian Entrepreneurs”, Academy of Entrepreneurship Journal, 1(1): 39-53.
- SARITAŞ, A. and DURAN, G. (2017). “Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma”, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1): 147-165.
- SARUHAN, Ş. C. and ÖZDEMİRCİ, A. (2005). Bilim, Felsefe ve Metodoloji. Alkim Yayınevi, İstanbul.
- TEKİN, M. (2009). Girişimcilik Hayallerin Gerçeğe Dönüşümü. Günay Ofset Matbaacılık, Konya.
- TOEH, H. ve FOO, S. L. (1997). “Moderating Effects of Tolerance for Ambiguity and Risk Taking Propensity on the Role Conflict-Perceived Performance Relationship: Evidence from Singaporean Entrepreneurs”, Journal of Business Venturing, 12(1): 67-81.
- ULHOI, J. P. (2005). “The Social Dimensions of Entrepreneurship”, Technovation, 25(8): 939-946.
- UYGUN, M., METE, S. and GÜNER, E. (2015). “Genç Girişimci Adayların Girişimcilik Eğilimlerinde Girişimciliğe Yönelik Motivasyonlarının Rolü”, International Journal of Social Sciences and Education Research, 1(4): 1606-1634.
- WEISS, T. (2008). “Fastest-Growing Industries”, from https://www.forbes.com/2008/09/26/fastest-growing-industries-lead-careers-cx_tw_0926jobgrowth.html, 07.10.2017.
- YILMAZ E. and SÜNBLÜ, A.M. (2009). “Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21: 195-203.

Yenice Bölgesinde İpekböceği Yetiştiriciliğinin Durma Sebeplerinin Süreç İyileştirme Yöntemlerinden Sebep-Sonuç Diyagramı İle Araştırılması

ÖZ

Ramazan YILDIZ¹

Kahraman SELVİ²

Hanife YARMACI³

İpek böceğinden elde edilen ipek yüzyıllardır üretilmekte olup, ülke ekonomilerine ve yetiştirenlere ekonomik kazanç sağlamaktadır. İpek katma değer oluşturularak, ameliyat ipliğinden elbiseye kadar farklı ürünlere dönüştürülmektedir. Alternatif tarım ürünlerinden biri olan ipekböcekçiliği, Yenice İlçesi'nde (Çanakkale) bölge halkı tarafından uzun yıllar denenmiştir. Ancak farklı sebeplerden dolayı üretimin yapılması sona ermiştir. Bu çalışma ile üretimin durma sebepleri, süreç iyileştirmede kullanılan sebep-sonuç diyagramı ile araştırılmış, yeniden üretim için hangi metotlar uygulanabileceği konusunda çözüm yolları önerilmiştir. Bu çalışmanın amacı; Yenice Bölgesindeki ipek böceği yetiştiriciliğinin durma sebeplerinin araştırılması ve durma sebeplerine yönelik çözüm önerileri sunulmasıdır. Araştırmada, ipekböceği yetiştiriciliği ile ilgili yaşanan sorunların tespiti için Yenice Bölgesinde 32 köyde toplam 558 kişiye anket yapılmış, anket sonuçları SPSS 20.0 programında irdelenmiştir. Araştırma sonunda yerel yönetimlerin desteği kullanılarak ipekböceği yetiştiriciliği konusunda yeterli eğitimin verilmesi, kalkınma ajanslarının desteği ve yeni teknik ekipmanların da kullanılması ile üretimin yeniden gelişebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İpekböcekçiliği, Süreç İyileştirme, Üretim, Sebep-Sonuç Diyagramı, Yenice.

Investigation of The Problems of Stopping of Silkworm Production with Process Improvement Methods of the Cause-And-Effect Analysis Method in the Yenice Regio

ABSTRACT

Silk has been produced from silkworm for centuries and it provides economic benefits to the economies of the country. Silk added value is created and transformed into different products ranging from surgical thread to dress. Silkworm, which is one of the alternative agricultural products, has been tried by local people in Yenice District (Çanakkale) for many years. However, production has ended due to different reasons. With this study, the reasons of stopping of production were investigated with process improvement methods of the cause-and-effect analysis method and solutions were suggested for which methods could be applied for reproduction. In the study, 558 people in 32 villages were surveyed in Yenice Region in order to determine the problems related to silkworm cultivation and the results of the survey were examined in SPSS 20.0 program. At the end of the research, it was concluded that, with the support of the local administrations, sufficient training on silkworm cultivation, the support of the development agencies and the use of new technical equipment could improve the production.

Keywords: Silkculture, Process Improvement, production, Cause-And-Effect Analysis Method, Yenice.

¹ Öğretim Görevlisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yenice Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ramazanyildizahmet@gmail.com

² Doktor Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yenice Meslek Yüksekokulu, Ormançılık Bölümü, kahramanselvi@comu.edu.tr

³ Öğretim Görevlisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yenice Meslek Yüksekokulu, Tekstil, Giyim, Ayakkabı, Deri Bölümü, hanifegunes@comu.edu.tr

1. GİRİŞ

İpek, medeniyet tarihinde, zenginliğin, sosyal, siyasal saygınlık ve egemenliğin sembolü, kıtalararası iletişim ve ticaretin konusu, sanat üsluplarının yayılışı için önemli bir madde olmuştur (İnalçık, 2008:185). İpekböceği; koza oluşturabilmesi için belirli bir zamana, ısıya, neme ve ayrıca dut yapraklarıyla beslenmelerine ihtiyaç duymaktadır (Arpacı, 1951:86).

İpekböceklerinin kültüre alındığı ve ilk çekildiği yer Çin olarak bilinmektedir. Kozalardan basit ipek çekimi ve bu ipliklerin dokunması da ilk kez Çin'de gerçekleştirilmiştir. İpekçilik Çin'de bir sanat haline gelmiş, bu sanatın

ülkeye ün ve büyük kazanç sağladığı bilinmektedir. Uzun yıllar sadece Çinlilerin giydiği ipekli kumaşlar M.Ö. 200 yıllarında ticari yollarla batıya ulaşmıştır (Şahin ve Cengiz, 2010:70) . Tarihte doğu ve batı arasında ticaret ve kültür yolu olan “ipek yolu” aracılığı ile farklı kültürlerle ulaştığı bilinmektedir (Erzurumlu, 2011: 11). İpek yolu ticareti devletlerin kontrolleri altına almak istedikleri ve güzergâhlarını bu amaçla işgal ettikleri önemli bir mücadele noktasını oluşturmuştur (Altun, 2007:102). Osmanlı Devleti’nin Bursa’yı başkent yapması ile Bursa ve İzmit’te ipekböcekçiliği gelişim göstermiştir. Bu dönemde Edirne’ye kadar yayılan ipekböcekçiliğinin asıl gelişimi, ipekli kumaşların XVIII. Yüzyılın ortalarında Avrupa’da çok tutulmasından dolayı gelişim gösterdiği bilinmektedir (Çolak, 2002: 2). Avrupa’da gerçekleşen Sanayi Devrimi’nin etkisiyle Bursa’daki ipekçilik 19. Yüzyılda endüstrileşme sürecine girmiş; yüzyılın ortalarına doğru kent fiziksel gelişiminde önemli rol oynayan ipek işleme fabrikaları inşa edilmeye başlanmıştır (Oral ve Ahunbay, 2005: 38). Osmanlı Devleti’nde toptan ticaret şekli uygulanmaktaydı. Ülke içerisinde satışı yapılacak ürünler toptancılarla toplanır, ardından satışa geçilirdi. Ticaret hanlarda, kapanlarda perakendeci tüccarlara satışlarla gerçekleşmekteydi. Büyük şehirlerde her mal için ayrı ayrı kapan ve hanlar bulunmaktaydı. Bursa’da ipek satan kazazlar da ayrı bir birim olarak esnaf teşkilatı içerisinde koza handa faaliyetlerini sürdürüyorlardı (Altun, 2007: 102).

İpek böceği yetiştiriciliği yapan illerimiz arasında Diyarbakır, Antalya, Bilecik, Ankara, Muğla, Bursa gibi illerimiz yer almaktadır. Özellikle Bursa yöresinde kurulan Koza Birlik bulunmaktadır. Bu birlik ile yetiştiricilik konusunda yardım alınmakta ve böceğin yumurtası kolaylıkla temin edilmektedir (Taşkaya vd., 2015: 11).

Tablo 1’de Türkiye’de kuru koza dış ticaretine ait ithalat ve ihracata yönelik veriler bulunmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de yıllar itibariyle kuru koza dış ticareti (Taşkaya vd., 2015: 42).

Türkiye’de yıllar itibariyle kuru koza dış ticareti (kg)		
Yıllar	İhracat	İthalat
2000	54.000	-
2001	0	205
2002	3.050	-
2003	82.800	-
2004	61.200	-
2005	39.600	-
2006	32.400	12
2007	0	-
2008	0	8
2009	30.675	-
2010	67.568	-
2011	7.884	-
2012	80.238	-
2013	30.445	-

Bu bölgeler arasında Kaz Dağlarının eteklerine kurulmuş, Balıkesir ile sınır olan Yenice ilçesi ve köyleri bulunmaktadır. Bu bölgeye Türklerin ilk gelişi Emir Afşin’in 1072 yılında düzenlediği akınlardır. Bu akımlar sırasında bölgenin adı Mizya olarak geçer. Daha sonra bölgeyi Süleyman Şah ve oğulları bölgeyi tamamen Türkleştirmişlerdir. Bölge, Osmanlı döneminde Oğuz Boylarının en yoğun olduğu bölge durumuna gelmiştir (Toros, 1992: 10).

İpekböcekçiliğinin sorunları ve çözüm önerileri konulu yapılan bir çalışmada; yetiştiricilik yapan insanların ilgisinin azaldığını, iyi benimsemediklerini, dut ağaçlarını keserek onun yerine meyve ve sebze ürünlerine yöneldiklerini, yetiştiricilik yapan bazı kişilerin evinin yanında değil de evin uzağında bir yerde olması nedeni ile bakımının sağlıklı olmadığı gibi sorunlarından bahsetmiştir. Çözüm önerileri olarak da; üreticilerin ipekböceği yetiştiriciliğinin benimsemesini sağlamak, daha fazla kazanmaları için üretim teşvikleri vermek, ilçe kaymakamları ve belediyelerden, önceden ipekböceği yetiştiriciliği yapılmış, şuan kullanılmayan alanların Kültür Bakanlığı’na restore edilerek turizme kazandırılmasının sağlanması veya gelir getirecek atölye ve sergi salonlarına dönüştürülmesi olarak bahsetmiştir (Başkaya, 2013:282-284).

Yenice bölgesi özellikle ulaşım sorunu nedeniyle komşu il ve ilçelere açılmaması ve geçim kaynaklarının yeterli çeşitliliğe ulaşmaması ile dikkati çekmektedir (Demirarslan, 1998: 70). Yöre bu gerekçelerle yörenin özellikle Balıkesir sınırına yakın bölgelerinde ipek böceği yetiştiriciliği yapılmıştır. Yörede yapılan el sanatları halkı 2011 yılında yapılan kapsamlı araştırmalarda geçmişten günümüze ağırlıklı olarak dokumacılık, örücülük, işlemecilik ve ahşap işçiliği olarak belirlenmiş bu ürünlerin yapımında ipek ipliği kullanılmadığı tespit edilmiştir (Güre vd., 2015: 21). Bu çalışmanın sonuçları göz önünde bulundurularak bölgede üretilen ipek kozalarından iplik çekiminin yapılmadığı anlaşılmaktadır. ipekböceğinden elde edilen kozaları köylerde toptancılara satmaktadırlar. Toptancılar kozaları Bursa'da Koza Hana götürdükleri bilinmektedir. İpek ipliğinin yöre halkı tarafından kullanılmamasının en önemli sebepleri halkın ekonomik düzeylerinin düşük olması ve ipek lifinin çok değerli olmasıdır. Yenice bölgesinde yapılan saha araştırmasından elde edilen verilere göre ilçe merkezi ve köylerinde ipekböceği yetiştiriciliği yapıldığı için bölgenin iklimi ve toprakları dut ağacına elverişli toprak ve iklime sahiptir. Daha önce Yenice bölgesinde ipekböceği yetiştiriciliği yapılmıştır. Bu nedenle, ipekböcekçiliği alternatif bir tarım uygulaması olarak bu bölgedeki ailelerin öteden beri geçim kaynaklarından biri olmuştur. Ancak sosyo-ekonomik gelişmenin getirdiği değişimler, tekstil sektöründeki gelişmeler (makineleşme, suni elyafın bulunması, vb.) ve ipekböcekçiliğinin doğal kaynağı olan dut ağacının kereste olarak kullanılması; ipekböcekçiliğini ve ipekli dokumacılığı olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu çalışmada Yenice İlçesinde ve köylerinde ipekböcekçiliğinin gerileme sebepleri araştırılmış; olası nedenleri ortaya çıkarılmış, yeniden geliştirilmesi için neler yapılabileceği konusunda öneriler sunulmuştur.

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Araştırmamızın ana büyüklüğü Çanakkale Yenice ilçesinde 20-64 yaş aralığında olan kadın ve erkeklerden oluşan 20732 kişidir (TÜİK, 2013). Bu çalışmada Yenice İlçesinde 32 köyde toplam 558 kişiye ipekböceği yetiştiriciliği konusunda çeşitli anket soruları yöneltilmiştir. Örneklem büyüklüğünün ana büyüklüğü temsil edip etmediğini anlamak için Yiğit, 2015'te yazmış olduğu Yüksek Lisans Tezindeki formülü uygulanmıştır. Formül sonucunda 20732 kişi için %95 güvenirlilik ve % 5 örneklem hatası ile örnekleme alınacak kişi sayısı 377'dir. Buna göre örneklem olarak aldığımız 558 kişi ana kütleyi fazlası ile temsil etmektedir. Sorular, yüz yüze görüşme ile yapılmıştır. Anket sonuçları SPSS 20.0 programında tek yönlü anova, sıklık ve ki-kare analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre açığa çıkan sorunların net bir şekilde anlaşılması için balık kılıcı diyagramı kullanılmış ve ipekböceği yetiştiriciliğine engel olan sorunlar tespit edilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

2.1. Süreç İyileştirmede Sebep Sonuç (Balık Kılıcı) Diyagramı

Süreç iyileştirmede kullanılan sebep-sonuç diyagramı diğer adı ile neden- sonuç diyagramı birçok sorunların nedenlerinin tespitinde aktif olarak kullanılmaktadır.

2.1.1. Süreç İyileştirme

Süreç, üretim veya hizmetin ortaya çıkarılmasındaki faaliyetlerdir. Herhangi bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan girdilerle en iyi çıktıyı elde etmek amaçlanmaktadır. Girdilerin çıktıya dönüştürülmesi aşamasının başlangıçtan bitiş zamanlarına süreç denmektedir (Sarp, 2014:151).

Yapılacak olan üretim faaliyetinin her işlem sırası bir süreçtir. Örneğin; üretim süreci, ürün veya hizmet geliştirme, iş güvenliği, faturalama, tasarım süreci gibi birçok alanlarda ifade edilir (Sarp, 2014:151).

Üretimin alt sistemlerinden birisi olan stok kontrol süreçlerinin iyi yönetimi işletme verimliliklerine doğrudan etkileyen unsurlardır. İhtiyaç duyulan kaynakların iyi yönetimi ile maliyetler düşecek karlılıklarda yükselme olacaktır (Yıldız ve Yaman, 2018: 23-24).

Yapılan iş sürecinin kalitesi büyük ölçüde bu sürecin sonucunda ortaya çıkan mal veya hizmetin kalitesine, miktarına ve orya çıkardığı maliyete bakılır. Süreçlerdeki hatalar zamanında belirlenebilirse, üretim ve kalitede iyileştirmeler sağlanabilir, bu durumda ekonomiye ve işletmeye kazanç sağlamasına neden olur (Mucuk, 2003: 180).

Sürecin kalitesine etki eden en önemli unsur insandır. Sürecin iyileştirilmesinde ve geliştirilmesinde insanların katılımı desteklenmesi gerekir. Eğer süreçte iyileşmeyle birlikte kalitede artış olursa bunun sonucunda toplam maliyetlerde de azalma meydana gelirse, sürece katkı sağlan çalışanlara tasarrufun belirli bir yüzdesi çalışanlara verilebilir. Bir sürecin özelliği, tanımlanabilir, ölçülebilir, yenilenebilir, kontrol edilebilir, katma değer oluşturabilir, geri dönüşüm sağlayabilir, tekrarlanabilir özelliklerde olması beklenir (Sarp, 2014:152).

2.1.2. Sebep Sonuç (Balık Kılıçığı) Diyagramı

Bu yöntemi Kaoru Ishikawa, işletmelerde kalite sorunlarının nedenlerini belirlemek için geliştirmiştir. Yapılan iş ile ilgili sorunları tespit etmekte kullanılan ideal bir yöntemdir. Yapılan faaliyeti etkileyen çeşitli sebepler arasındaki sebep sonuç ilişkisini oklarla belirterek sınıflandırır. Sorunları içeren farklı kalite özelliklerinin sebeplerini belirlenmesinde kullanıldığı için “Karakteristik Diyagramı” olarak da ifade edilmektedir (Özevren, 2000: 220).

Bu teknik kullanılırken sırasıyla şu adımlar izlenir. Çıktı ve sonuçlar açıkça belirlenir ve tanımlanır, sonucu etkileyen ana etmenler (metot, personel, malzeme, ekipman, politikalar, prosedürler, insan, tesisi vb.) belirlenir, ana etkenin alt etkenleri belirlenir, tekrar eden önemli etkenler belirlenir. Sonuç olarak listelenen sebepler sınıflandırılarak öncelikler belirlenir ve gerekli önlemlerin nasıl alınması gerektiğine karar verilir (Akdemir vd., 2018: 195).

Neden-Sonuç diyagramı yapılan faaliyle ilgili ana ve yan nedenleri gösterdiği için sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun için yapılan iş ile ilgili sorunların çözümüne katkısının dışında; çalışanlar arasında iletişimi güçlendirir, personellerin dikkatini sorunları üzerine çeker, eğitici bir çalışmadır ayrıca bilgilerin toplanması ve analizinde bilimsel bir yaklaşım sunmaktadır (Sarp, 2014:203).

2.1.3. Araştırma Bulguları

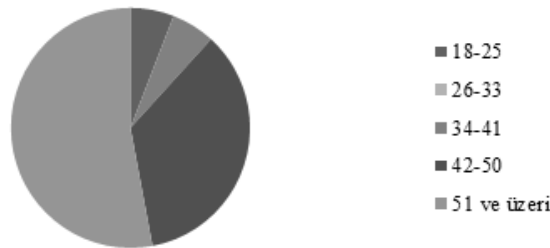
Ankete katılan 558 kişiden 555 kişinin anket sonuçları geçerli sayılmış olup; 3 kişinin anketi ise geçersiz olarak değerlendirilmiştir.

Ankete katılanlardan daha önce ipekböcekçiliği yapan kişilerin medeni durumları ile ilgili bilgiler Şekil 1’de verilmektedir. Bu sonuçlara göre ipekböceği yetiştiriciliği yapanlar arasında medeni durumu evli olanların oranı 45, bekâr olanların oranı 6 olarak bulunmuştur.

Şekil 1. İpek böceği yapanların medeni durumu.

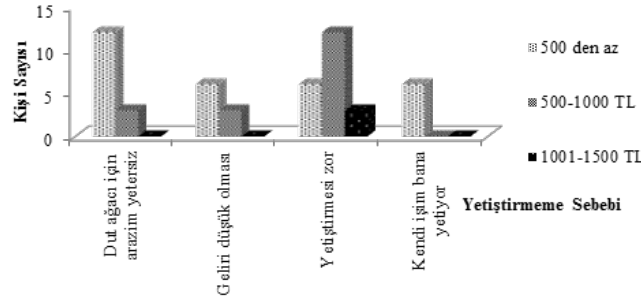
İpek böceği yetiştiriciliği yapanların yaş oranlarına bakıldığında $p < 0,05$ olduğundan anlamlı bir ilişki vardır denilebilir. Yetiştiricilik yapan 18-25 yaş arası 3 kişi, 34-41 yaş aralığı 3 kişi, 42-50 yaş aralığı 18 kişi ve 51 ve üzeri yaşında olanlar 27 kişi olmaktadır (Şekil 2). Bu sonuçlara göre daha önce bu işi yapanların yaş ortalaması yüksektir.

Şekil 2. İpek böceği üretenlerin yaş oranları.

İpek böceği yetiştirme işini bırakma sebebi ile ipekböceği yetiştirmeme sebebi arasındaki verilerin homojenliğine bakılmış ve varyans değeri homojen olmadığından “tamhane” testi kullanılmıştır. % 95 güven aralığında analiz sonuçlarına göre veriler arasında $p < 0,05$ olduğundan; önceden ipekböceği yetiştiriciliği yapmış kişiler şimdilerde yetiştiricilik yapmama sebebini ipekböceği beslemesinde kullanılan dut ağacı için arazisi olmama sebebi ile geliri düşük olma oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca ipekböceği yetiştiriciliği yapmış kişiler yetiştiricilik yapmama sebebini geliri düşük olması diyenler ile kendi işim bana yetiyor diyenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Diğer taraftan önceden ipekböceği yetiştiriciliği yapmış kişilerin artık yetiştiricilik yapmama sebebi; kendi işim bana yetiyor ile yetiştirmesi zor diyenler diyenlerin oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

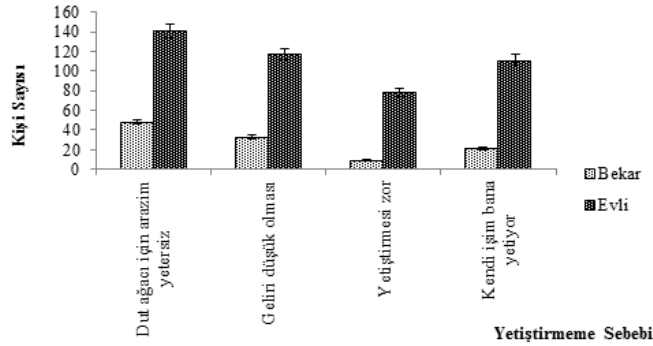
Yenice Bölgesinde İpekböceği Yetiştiriciliğinin Durma Sebeplerinin Süreç İyileştirme Yöntemlerinden Sebep-Sonuç Diyagramı İle Araştırılması

Şekil 3. Gelir durumu ile yetiştiricilik yapmama sebebi.

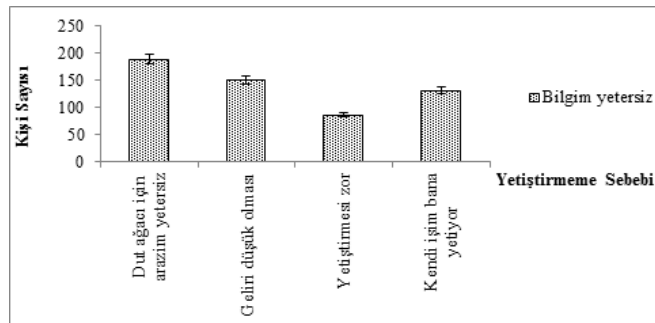
Şekil 3'teki verilere göre, ipekböceği yetiştiriciliğinden elde edilen gelir miktarı ile yetiştiricilik yapmama sebebi arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p < 0,05$). Buna göre, Geliri 500 TL den az olan 30 kişiden dut ağacı için arazim yetersiz diyenlerin oranı %40, geliri düşük olması diyenlerin oranı %20, yetiştirmesi zor diyenlerin oranı %20 ve kendi işim bana yetiyor diyenlerin oranı %20'dir. Geliri 500-1000 TL arasında olan 18 kişiden yetiştirmesi zor diyenlerin oranı %66,7, geliri düşük olması diyenlerin oranı %16,7 ve dut ağacı için arazim yetersiz diyenlerin oranı %16,7'dir. Geliri 1001-1500 arasında olan 3 kişinin tamamı yetiştiriciliği zor olarak görmektedir.

Şekil 4'deki verilere göre, ankete katılan 558 kişinin, ipekböceği yetiştiriciliği yapmama sebepleri ile medeni durumları kıyaslandığında evli olanların en yüksek değerde oldukları ve arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Ayrıca bu kişilerin yetiştiricilik yapmama sebepleri arasında en fazla olan değerler, dut ağacı için arazinin yetersiz olması ve geliri düşük olması bulunmaktadır.

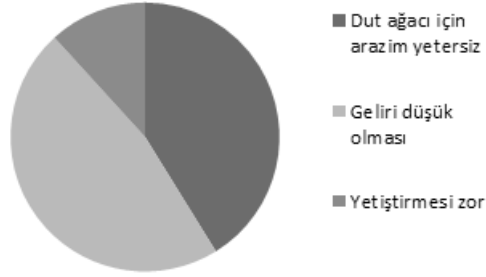
Şekil 4. Yetiştiricilik yapmayanların medeni durumları.

Anket uygulanan kişilerin ipekböceği yetiştirme hakkındaki bilgi düzeyi ile yetiştiricilik yapmama sebepleri arasındaki oranlar Şekil 5'te verilmektedir. Sonuçlara göre, yeterli bilgiye sahibim cevabını veren bulunmamaktadır. İpekböceği yetiştiriciliği hakkındaki bilgim yetersiz diyenler ile yetiştirmeme sebebi kıyaslandığında; dut ağacı için arazinin yetersiz ve geliri düşük diyenlerin fazla olduğu görülmektedir.

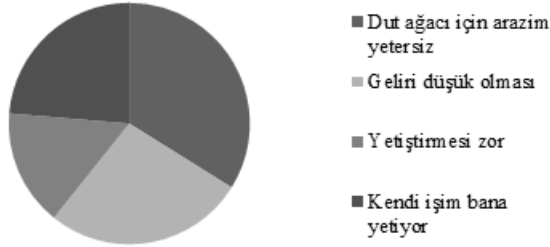
Şekil 5. Yetiştiricilik hakkında bilgi düzeyi ile yetiştirmeme sebebi.

İpekböceği yetiştiriciliği yapan fakat bazı sebeplerden dolayı yetiştiricilik yapmayan kişiler arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$). Daha önce yetiştiricilik yapan 51 kişinin bu işi tekrar yapmama sebebi olarak %47,1 oranında gelirin düşük olması yer alırken, %41,2 oranında dut ağacı için arazi yetersizliği görülmekte, %11,8 oranında ise bu işin zor olduğunu öne sürenlerin oranları şekil 6'da görülmektedir.

Şekil 6: İpekböceği yetiştiriciliği yapmış olan bazı sebeplerden dolayı yetiştiricilik yapmayan kişilerin grafiği.

Şekil 7'deki verildiğine göre ankete katılanlar arasında ipekböceği yetiştiriciliği yapmama sebepleri arasında, dut ağacı için arazim yetersiz diyenlerin oranı %33,9 iken geliri düşük olması diyenler %26,9 olup yetiştirmesi zor diyenleri oranı % 15,6 iken kendi işim bana yetiyor diyenlerin oranı %23,6 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 7. Yetiştiricilik yapmama nedenlerinin sıklık oranları.

Daha önce ipekböceği yetiştiriciliği yapan 51 kişinin tamamı, yetiştirme yeri olarak kendi evinin bir bölümünü kullanmışlardır.

Ankete katılan, daha önce yetiştiricilik yapmış olan bireylerin tamamı ipekböceği yetiştiriciliğini evlerinin bir kenarında yapmıştır. Bunun yanında yetiştiricilik yapmış olan kişiler, bu işi yetiştiricilik konusunda çok az şey bilecek yapmış olduklarını belirtmişlerdir. Elde ettikleri ürünlerin tamamını Bursa Koza Birlik'te değerlendirmişlerdir.

Ankete katılan kişilerin, yetiştiricilikten almış olduğu geliri yeterli görenlerin oranı %5,9 iken; yetersiz görenlerin oranı %94,1'dir.

Tablo 2. Ankete katılanların ipekböcekçiliği yetiştiriciliğinin yapmak istememe sebebi.

Sebepler	% değeri
Dut ağacı için arazim yetersiz	33,9
Geliri düşük olması	26,9
Yetiştirmesi zor	15,6
Kendi işim bana yetiyor	23,7

Tablo 1'deki verilere göre bölgede yetiştiricilik yapmama sebebi olarak; en yüksek payı %33,9 ile dut ağacı için arazinin yetersizliği yer alırken, en düşük payı ise % 15,6 ile yetiştirmesi zor diyenlerden oluşmaktadır.

Tablo 3. Yapılan yetiştiricilik miktarı.

Adet	% değeri
4000-10 000 Adet	94,1
25 000 adet ve üzeri	5,9

Bölgedeki ipekböcekçiliği yetiştiricilik oranı; %94,1 ile 4000-10000 adet arasında yer almaktadır (Tablo 2).

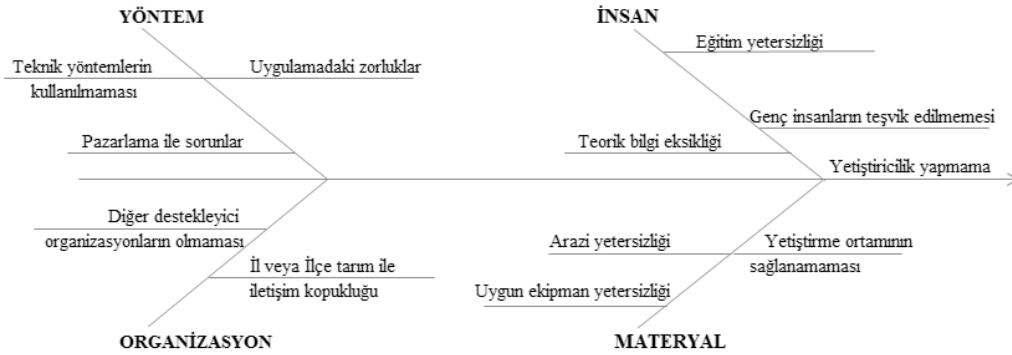
Tablo 4. Yetiştiricilik yapanların nereden öğrendikleri.

Öğrenme yeri	% değeri
Aileden öğrenme	11,8
Deneme yanılma ile öğrenme	88,2

Tablo 3’deki verilere göre; daha önce yetiştiricilik yapmış olan kişilerin bu mesleği ya deneme yanılma yoluyla veya aileden öğrendiği anlaşılmaktadır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

İpekböcekçiliği uzun yıllardır Anadolu’da halkın geçim kaynağı olmuş bir alternatif tarım olgusudur. İpekböceği kozalarından elde edilen ipek çeşitli tekstil ürünlerinde kullanılırken, ham koza el sanatları sektöründe değer kazanmıştır. Ekonomik bir değere sahip olan ipekböcekçiliği yetiştiriciliğinin durma sebeplerinin balık kılıçığı diyagramı üzerinde daha iyi anlaşılması için; şekil 3,4,5,6,7’deki grafiklerle birlikte tablo 1,2,3’ün yanında diğer anket sonuçları yorumlanarak şekil 8 elde edilmiştir.

Şekil 8. Yetiştiricilik yapılmama sebepleri ile ilgili balık kılıçığı diyagramı.

Analiz sonuçlarına göre yetiştiricilik yapılmamasının nedenlerin şekil 8’de bulunmaktadır. İnsan faktörü olarak bakıldığında; eğitim yetersizliği ve teorik bilgi eksikliği ile birlikte özellikle genç insanların yetiştiricilik konusunda teşvik edilmemesi yer almaktadır. Materyal olarak değerlendirdiğimizde; arazi yetersizliği, uygun ekipman yetersizliği ve yetiştirme ortamının sağlanamaması yer almaktadır. Yöntem olarak bakıldığında ise teknik yöntemlerin kullanılmaması, uygulamadaki zorluklar ile üretilmiş olan ürünlerin iyi pazarlaması söylenebilir. Organizasyon olarak değerlendirdiğimizde; destekleyici kuruluşlardan yararlanılmaması (İŞKUR, Koza Birlik, kalkınma ajansları vb.) ile il veya ilçe tarım ile bilgi kopukluğu denilebilir.

Yapmış olduğumuz çalışmada sorunlar, çok boyutlu ele alınmış ve bunlara çözüm önerileri getirilmiştir. Araştırma sonucuna göre; ipekböceğinde açığa çıkan en büyük sorunların başında yetiştiricilik yapan kişilerin bilgi yetersizliği yer almaktadır. Öncelikle ipek, ipekböceği ve yetiştiriciliği konusunda çevre halkına eğitim verilebilir. Bu eğitimi, il veya ilçe tarım yapabileceği gibi üniversiteler veya özel kuruluşlar da gerçekleştirebilir. Böylelikle yetiştiricilik konusunda insanlarımız uzmanlaşarak, yetiştiricilik konusunda tekniklerini geliştirebilirler. Özellikle yöredeki işsiz gençler, yetiştiricilik konusunda teşvik edilebilir. Bunun yanında için İŞKUR veya kalkınma ajanslarından teşvik veya hibe de alınabilir. Eğitimler sonunda yetiştiricilik için kullanılan teknolojilerin neler olduğunu bilinip uygulanabilir. Böylelikle sadece ipekböceği yetiştiriciliği gelişmekle kalmaz, zamanla ipekten üretilecek

olan ürünler için bölgede fabrikalar da açılabilir. Bunlara bağlı olarak bölgede yeni bir iş sahası meydana gelebilir. Yetiştiricilik için ortaya çıkan sorunlardan bir diğeri ise, dut ağacı için yeterli arazinin olmaması yer almaktadır. Bunun için orman vasfını yitirmiş araziler, yetiştiricilik yapacak olanların talepleri üzerine belirli bir süreliğine kamudan kiralanabilir. Buna benzer farklı ürünler için Türkiye'nin birçok yerinde arazi kiralanmaktadır. Yörede ipek için bir potansiyel oluşturulmaya başladığında uygun pazarlama kanalları ile üretilen ürünler iyi bir fiyatla değerlendirilebilir. İpekli dokuma sanayisinin oluşturduğu sosyo-ekonomik potansiyel sayesinde Yenice ve çevresinde kurulacak tekstil dokuma fabrikaları ulusal ve uluslararası platformda ekonomik anlamda etkili olacaktır. Yapılan bu çalışma, Türkiye'de ipek böceği yetiştiriciliğinin süreç iyileştirmede balık kılıçığı yöntemi ile geliştirilmesine yönelik bir ilki oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, A. vd., (2018). Örgütlerin Yönetimi, Beta Basım Yayım, 1. Baskı, İstanbul
- ALTUN, D. (2007). XIX. Yüzyılda Bursa'da İpek Böcekçiliği, *Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Kulübü Bülteni*, Sayı 1; 102
- ARPAÇI, F. (1951). *Türkiye'de mensucat sanayiinin 10 yıllık faaliyeti*: Pamuklu, Yünlü
- BAŞKAYA, Z. (2013). Gelişimi Ve Dağılışı Bakımından Türkiye İpekböcekçiliğinde Bilecik İlinin Yeri, Sorunları Ve Çözüm Önerileri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, S: 257-286
- ÇOLAK, M.(2002). Cumhuriyet Döneminde Muğla'da İpekböcekçiliği ve İpekli Dokumacılık, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı 8, (1923 – 1970).
- DEMİRARSLAN, E. (1998). Kent Stratejileri ve Bir Uygulama: Yenice Kenti, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ERZURUMLU, Ö.(2011). Hatay Yöresi İpekli El Dokumacılığı, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı Tekstil ve Moda Tasarım Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- GÜRE, M; YARMACI, H; HELVACI TÜZEL, Ş.; ÖZEN, E. (2015). Çanakkale Yenice Yöresi *El Sanatları*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları No 120, Ankara; 21.
- İNALCIK, H. (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul; 185-186.
- MUCUK, İ. (2003). *Modern İşletmecilik*, Türkmen Kitabevi, 14. Baskı, İstanbul.
- ORAL, E. Ö. ve AHUNBAY, Z. (2005). Bursa'nın İpekçilikle İlgili Endüstri Mirasının Korunması, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, Mimarlık, Planlama ve Tasarım, cilt 4, sayı 2; 38.
- ÖZEVREN, M. (2000). *Toplam Kalite Yönetimi Temel Kavramlar ve Uygulamalar*, Alfa Basım Yayım, 2. Baskı, İstanbul
- SARP, N. (2014). *Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara
- ŞAHİN, A. ve CENGİZ, S. (2010). 16. Yüzyıl Fiyat Devrimi ve Osmanlı İnan Savaşlarının Osmanlı İpekçilik Endüstrisi Üzerine Etkileri, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 1 Sayı 1, 69-82
- TAŞKAYA Top, B., ÖZÜDOĞRU, T., ÖZER, O. O., BARS, T., POLAT, K., YASAN ATASEVEN, Z., UÇUM, İ., ALBAYRAK, M. (2005). Türkiye'de İpekböcekçiliği Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısının Belirlenmesi, *Tarımsal Ekonomi Ve Politika Geliştirme Enstitüsü*, Tepge Yayın No: 263, ISBN: 978-605-9175-35-7
- TOROS, A. (1992). Çanakkale Yenice, Akgün Ofset Yayınları, Çan; 10.
- TÜİK (2013), *Seçilmiş Göstergelerle Çanakkale Türkiye İstatistik Kurumu*, ISBN 978-975-19-6091-7
- UHLİG, H. (2000). İpek Yolu, *Çev. Alev Kırım*, Okyanus Yayınları, 2000, s.18.
- YILDIZ, R., YAMAN, R. (2018). Case Study About Economic Order Quantities and Comparison of Results From Conventional Eoq Model and Response Surface-Based Approach, *Management and Production Engineering Review*, pp. 23–32, Volume 9 • Number 3 • September, DOI: 10.24425/119531
- YİĞİT, A. (2015). Lojistikte Dış Kaynak Kullanımı Ve KKTC'de Faaliyet Gösteren İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Ve Araştırma Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*.

The Effects of Political Risk and Economic Policy Uncertainty on Foreign Direct Investments: A Panel Cointegration Analysis for Selected EU Countries

ABSTRACT

Political risk and economic policy uncertainty have an impact on many macro-economic variables in the economy. One of the most crucial of these variables are foreign direct investment. Foreign investors refrain from investing in the economies of high policy uncertainty and direct their investment to the economies where there is political stability and no uncertainty in the economy. This study attempted an econometric model to illustrate the long-run relationships among political risk, economic policy uncertainty and foreign direct investment inflows of five EU countries during the period 2001-2014. Westerlund and Edgerton (2007)'s panel LM bootstrap panel cointegration test is applied to discover empirical support for the presence of the cointegration relationship between the variables. Finally, the cointegration coefficients are estimated by using the Pesaran (2006)'s CCE estimator. The empirical findings show positive coefficients for political stability in Germany, France, England and Spain while statistically significant and negative coefficients for economic policy uncertainty in France and Spain. In addition, the variable of economic freedom has statistically significant and positive effect on foreign direct investments for only England and the openness of trade variable has statistically significant and positive effect on it for Spain and Italy.

Keywords: Political risk, economic policy uncertainty, foreign direct investment inflows, panel cointegration.

Jel Classification: D8, D81, F21.

Siyasi Risk ve Ekonomik Politika Belirsizliğinin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkileri: Seçilmiş AB Ülkeleri İçin Bir Panel Eşbütünleşme Analizi

ÖZ

Politik risk ve ekonomik politika belirsizliği bir ekonomide birçok makroekonomik değişken üzerinde etkiye sahiptir. Bu değişkenlerden en önemlilerinden birisi de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Yabancı yatırımcılar politik riskin ve ekonomik politika belirsizliğinin yüksek olduğu ekonomilere yatırım yapmaktan kaçınırlarken, yatırımlarını politik istikrarın olduğu ve ekonomide belirsizliklerin olmadığı ekonomilere yönlendirmektedir. Bu çalışma, beş AB ülkesinin 2001-2014 dönemine ait politik risk, ekonomik politika belirsizliği ve doğrudan yabancı sermaye girişleri arasındaki uzun vadeli ilişkileri açıklamak için ekonometrik bir model denemektedir. Çalışmada değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığına ampirik destek bulmak için Westerlund ve Edgerton'nun (2007) panel LM bootstrap panel eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Son olarak, eşleşme katsayıları Pesaran'nın (2006) CCE tahmincisi kullanılarak tahmin edilmiştir. Ampirik bulgular Almanya, Fransa, İngiltere ve İspanya'da politik istikrar için pozitif katsayılar gösterirken, Fransa ve İspanya'da ekonomik politika belirsizliği için istatistiksel olarak anlamlı ancak negatif katsayılar göstermektedir. Ayrıca, ekonomik özgürlüğün değişkenliği sadece Birleşik Krallık için doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu bir etkiye sahiptir ve ticaret açıklığı değişkeninin İspanya ve İtalya için istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu bir etkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: Politik risk, ekonomik politika belirsizliği, doğrudan yabancı yatırım girişleri, panel eşbütünleşme

Jel Kodları: D8, D81, F21.

Mesut SAVRUL¹

Hasan AZAZI²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Canakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, msavrul@comu.edu.tr

² Dr., hasanazazi@gmail.com

1. INTRODUCTION

Foreign capital investments are generally investments that arise as a result of the acquisition of a firm in a country or the establishment capital of a newly established firm or the purchase of the assets of an existing firm in financial markets. These foreign capital investments affect political risk and economic policy risk. This situation can be explained by the stability. Decreasing the risks in the national economies and policies is interpreted as increasing stability.

The search of economists for answers to questions related to macroeconomic performance differences between the countries prepared the ground to put forward different views since the beginning of 1990s. Political and institutional variables began to be included in the models with these views (Şanlısoyand Kök, 2010: 102). In terms of representing policy variable, while democracy was the most commonly used variable before, then it is political risks or political instability variable. The variable representing the institutional variable is the uncertainty of economic policy representing the uncertainty emerge due to the institutions' not being able to produce policies.

The concept of political risk is discussed in the study of Alesina and Perotti (1993) for the first time. Alesina and Perotti (1993) dealt with political risks under political violence, changes of government (constitutional or not) and social unrest headings. The frequent changes of government, social unrest and political violence in a country, means that there is high political risk in that country. Political risk is handled in International Country Risk Guide-ICRG prepared by Political Risk Services (PRS) after Alene and Perotti (1993) and an index is formed to express the political risk of a country. The index of PRS in ICRG is calculated by taking the following 12 components into account (PRS, 2016);

- government stability,
- investment profile,
- socio-economic conditions,
- external confusion,
- internal confusion,
- influence of the military to policy,
- corruption
- ethnic tensions,
- religious tensions,
- regulations and law,
- democratic responsibility and
- quality factor of bureaucracy

The highest value of the calculated index is accepted as “100” and the minimum value is “0”. Accordingly, the political risk in a country rating between 0 to 49,9 indicates very high risk, 50 to 59,9 is high risk, 60 to 69,9 is moderate risk, 70 to 79,9 is low risk and 80 or higher values are a very low risk.

Political risk paved the way for the emergence of different concepts over time. The most important of these concepts is no doubt economic policy uncertainty term which also represent institutional variable included in the models. The high political risk in a country increases uncertainty in the decisions of the institutions which leads to uncertainty in economic policy. Uncertainty experienced in economic policy adversely affect economic performance over time.

It has been essential to create an index in order to make the economic policy uncertainty concept, which has so much emphasis on the economic performance of the countries, more concrete. On this requirement, firstly Baker et al. (2013) calculated the index for economic policy uncertainty for US, Russia, Japan, China, India, Canada and some European countries (Spain, France, Italy, Germany and the UK). Baker et al. (2013) calculated the index in different ways for the US and European countries. The economic policy uncertainty index calculated for the United States consists of three main sub-indices. This sub-indices;

- News index-based economic policies; 10 national newspapers (New York Times, USA Today, Chicago Tribune, Los Angeles Times, Washington Post, Boston Globe, Miami Herald, San Francisco Chronicle, Wall Street Journal and Dallas Morning News) are used to calculate the index. Article, news and columns including combination of economy, economic, uncertainties or unclear, or open council or central banks or the laws or regulations or the white house words are scanned in these newspapers. Articles with these three phrases are collected for each newspaper and divided by the number of all articles in each newspaper. Then arrangements are made for each newspaper so as to make the standard deviation of the index value to be 1 and each newspaper involved in the index with that value. Monthly values were collected for 10 newspapers and monthly index is obtained.
- Expiring tax regulations index; US Congressional Budget Office data are used for this index. If the expire date of the tax arrangements of temporary tax regulations is further, the weight is less, if it is the closer, the weight is high.
- Index of mismatch in expectations; The third index is obtained from the distribution seen in the expectations of economic variables. This is divided itself in two as Distribution Index Inflation Expectations and Distribution of Public Expenditure Expectations Indexes. As economic variables, associated with monetary policy a year after distribution of inflation expectations and associated with fiscal policy distribution of federal government local government spending expectations are used.

The main economic policy uncertainty index is composed of weighting standard deviation of these three sub-indices are equalized to 1. The main index was created as weighting the news based index as 1/2 and weighting other indices; Expiring Tax Regulations Index, Inflation Expectations Distribution Index and Distribution of Public Expenditure Expectations Index as 1/6. The index created in this way for the US is also calculated for Europe. The index of economic policy uncertainty calculated for Europe is a different from the index generated for the USA. This difference is that expiring tax regulations index used for US is not included in the index of economic policy independence for Europe. Therefore, in the index calculated for European economic policy uncertainty, news based index is weighted at 50 percent and index of mismatch in expectations is weighted at 50 percent. Expectations regarding inflation and government budget balance is used in creation of index of mismatch in expectations.

Since the beginning of 1990s, in order to reveal the differences in the macroeconomic performance of the countries, led to the inclusion of Political risk and economic policy uncertainty indexes created in recent years in the models. With the inclusion of these indexes to models, the previously undetectable effects of “political risk and economic uncertainty” variables on macro-economic variables have started to be detected. Empirical results shows that political risks and economic uncertainties have an impact on many macroeconomic variables and they especially play a decisive role on foreign direct investment.

The purpose of this study is to analyze the effect of political risks and economic policy uncertainty on foreign direct investment in the selected countries of European Union (Germany, France, Britain, Spain and Italy). In accordance with this purpose, empirical studies related with foreign direct investment, political risk and economic policy uncertainty for Turkey and other countries/groups of countries in the literature to be reviewed in the second part of the study. and in the third part providing information about the data and methodology used in the study, empirical application and the findings reached in the application will be presented. In the last chapter, the main findings achieved from the application will be summarized and proposals will be made.

2. LITERATURE REVIEW

The history of political risk and economic policy uncertainty index is not very old. For this reason the number of empirical studies carried out on the variables is a few. Most of the few studies in the literature intends to analyze the effect of political risks or economic policy uncertainty on economic growth. There aren't many studies in the literature which analyze the effect of political risks and economic policy uncertainty on foreign direct investment. Most of the existing work either address the impact of the political risk on foreign direct investment or the impact of policy uncertainty on foreign direct investment. There is little work to analyze the impact of both political risk and economic policy uncertainty on foreign direct investment. Because of this situation in the literature review, primarily the studies covering the effect of political risk on foreign direct investment will be studied, following the effects of economic uncertainty on foreign direct investment will be viewed.

One of the earliest studies addressing the impact of political risk or instability on foreign direct investment is by Schneider and Frey (1985). Schneider and Frey investigated the political and economic determinants of foreign direct investment in their study covering 80 underdeveloped countries. They found a negative relationship between political instability and foreign direct investment.

Brunetti et al. (1997) analyzed the impact of institutional and political variables of the 1993-1995 period on foreign direct investment in 20 transition economies, formerly the Soviet Union Country. As a result of the analysis, one of the policy variables, the political stability variable, was found to be significant in the model and the political stability in the transition economies was found to be an important determining factor on foreign direct investments.

Lemi and Asefa (2001) analyzed the impact of economic and political uncertainty on foreign direct investment in African economies using the GARCH-Generalized Autoregressive Heteroscedastic model. The result of the analysis concluded that the uncertainty has a significant effect on foreign direct investments.

Campos and Nugent (2003) have identified a causality relationship towards investment from political instability in their study in which they analysed the relationship between political instability and investments for 94 nations. This is the result of the causality relationship being particularly strong in low-income countries.

Sekkat and Veganzones-Varoudakis (2004) analyzed the relationship between political risk and foreign direct investment by panel data method for 72 countries. The result of the analysis showed that there is a negative relation between political risk and foreign direct investment.

Busse and Hefeker (2005) examined the effects of the political risk and institutions on foreign direct investment in developing countries using data from 1983-2003. In the study forming the political risk index using the basic 12 different components; it is found that government stability, ethnic tensions and lack of internal confusion, the protection of law and order and fundamental democratic rights are the important determinants of foreign direct investment.

Demirtaş and Akçay (2006) investigated the effects of institutional factors (right of speech and accountability, political stability, bureaucracy's effectiveness, rule of law, the quality of the regulations and the fight against corruption) on direct foreign investment by using data from 1995-2002 in 71 developed and developing countries. Research results has shown that there is a positive relationship between institutional factors such as political stability, bureaucracy's effectiveness, accountability, rule of law, quality of regulations and fight against corruption and direct foreign investment.

Tosun et al. (2008) analyzed the effects of political instability on investment profile and macroeconomic performance for the period 1987-2003 in Middle East and North Africa (MENA) region including Turkey. The result of the analysis presented political risk or political instability and macroeconomic performance have an inverse relationship.

Azam et al. (2012) analyzed the impact of uncertainty in political risk and macroeconomic policies on foreign direct investment in South Asian economies with the ARDL (Autoregressive Distributed Lags) model. The result of the analysis showed that the uncertainty in political risk and macroeconomic policy negatively affected foreign direct investment in South Asian economies.

Gedik (2013) analyzed the determinants of foreign direct investment in 11 OECD countries for 1995-2008 with dynamic panel data and Arellano-Bover (1995) and Blundell-Bond (1998) Generalized Moments Method (GMM). In the study Gedik, separated the determinants of foreign direct investment in three as; financial, institutional, economic and political factors, and created three different models. The result of the study revealed that direct foreign investment do not prefer the environments with political and institutional risk or instability.

Khan and Akbar (2013) examined the relationship between political risk and foreign direct investment for 94 countries using annual data for the period 1986-2009. 12 basic components constituting the political risk index were used in the study. In the study involving various country groups, the results show that there is a significant but negative relationship between most of the political risk indicators and foreign direct investment, and that this relationship is strongest in the group of high middle income countries.

Gulen and Ion (2013) tested the impact of economic policy uncertainty on corporate and sectoral corporate capital investments using the political uncertainty index of Baker, Bloom and Davis (2012). The result of the test indicat-

ed that a strong and negative relationship between uncertainty in economic policies and investments in firms and sectors exists. They also found that uncertainty in economic policies during the 2007-2009 crisis caused a 32% decline in institutional investors, that is, the two-thirds decline in institutional investors stemmed from uncertainty in economic policies.

Wang et al. (2014) investigated the impact of economic policy uncertainty on corporate investments of companies traded in China at firm level. But the results of the study proved that institutional investments of the companies with high paid-up capital, using additional financing and non-state firms are less affected by economic policy uncertainty.

Kang et al. (2014) analyzed the impact of economic policy uncertainty and its components on firm-level investments using 1985-2010 data in the analysis, it is clear that economic policy uncertainty suppresses and negatively impacts firm-level investment decisions (especially that the news-based political shocks have a significant negative long-term impact on the firm's investment) but that doesn't influence investment decisions very large firms (around 20% of firms that trade).

Artan and Hayaloglu (2015) analyzed the economic and institutional determinants of foreign direct investment using panel data for 29 OECD countries using annual data for the period 1990-2012. In the analysis, twelve subcomponents which constitutes the political risk index were used: investment profile, government stability, internal and external confusion, socio-economic conditions, religious tensions, corruption, laws and regulations, military influence in politics, ethnic tensions, democratic accountability and bureaucratic quality. Analysis results determined that key determinants of foreign direct investment in OECD countries are corporate indicators such as government stability, socio-economic status, investment profile, internal confusion, military influence on politics, religious tensions, law and order, bureaucratic quality and ethnic tensions rather than economic indicators.

One of the earliest studies of the influence of uncertainty on investments belongs to Bernanke (1983). Bernanke states that there is a relationship between uncertainty and investments, and that investment decisions of investors are influenced by this uncertainty when uncertainty increases. Bernanke's this statement is also known in the literature as the political uncertainty hypothesis.

Kılıç (2015) tests the effects of economic, social and political globalization on the growth levels of developing countries and causality relationship between the variables by using fixed effects least squares method and Granger causality test developed by Dumitrescu-Hurlin (2012) for 74 developing countries between 1981-2011 period. The results implied that economic growth levels of selected developing countries were positively affected by the economic and political globalization whereas social globalization affected economic growth negatively.

Metin and Akcan (2017) examined the relationship between globalization and foreign trade. In order to analyse the effect of globalization on foreign trade, the annual data belonging to the 1970-2016 period have primarily been tested in terms of steadiness with Generalised Dickey Fuller unit root test, then Johansen Cointegration Test has been applied so as to analyse the long term cointegration situation of variables with same level of steadiness, and it has been concluded that the series are cointegrated. Lastly, Granger causality test has been applied in order to define the causality side of the variables. According to the findings of the research it is found out that economical and political globalization lead to foreign trade whereas no causality relationship has been depicted between social globalization and foreign trade.

Kurt and Kılıç (2018) examines the effect of economic and political stability on tourism demand by using data between the periods of 2002-2015 and the Autoregressive Distributed Lag Bound Test (ARDL) boundary test approach analysis. The results of the analysis suggest a positive relationship between economic stability and tourism demand. Moreover, the study reveals a negative relationship between inflation (consumer price index) and real foreign currency rates.

When the literature analyzing the effects of uncertainty in political risk and economic policies on foreign direct investment is examined both the increase in political risks and the increase in uncertainty in economic policies cause investors to postpone their decisions on their investments or led them to countries that have less uncertainty of political stability and economic policies.

3. EMPIRICAL ANALYSIS

This paper establishes an econometric model to show the long-run relationships among political risk, economic policy uncertainty and foreign direct investment inflows of five EU countries during the period 2001-2014. West-erlund and Edgerton (2007)'s panel LM bootstrap panel cointegration test is applied to find empirical support for the existence of the cointegration relationship between the variables. Finally, the cointegration coefficients are estimated by using the Pesaran (2006)'s CCE estimator that has adequate small sample properties even under a considerable degree of heterogeneity and dynamics, and for comparably small values of N and T.

3.1. Model and Data

In the analysis of long-run relationship between among political risk, economic policy uncertainty and foreign direct investment inflows by consolidating a balanced panel from 5 EU countries, the study uses economic freedom and trade openness as control variables considers as follows:

$$LFDI_{it} = \delta_0 + \delta_1 PR_{it} + \delta_2 EPU_{it} + \delta_3 FREE_{it} + \delta_4 OPEN_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Where LFDI, PR, EPU, FREE and OPEN are foreign direct investment inflows, political risk, economic policy uncertainty, economic freedom and trade openness, respectively. The annual data covering the period of 2001 to 2014 is used in the study. The data is collected from the databases of World Bank's World Development Indicators (2015), the Public Risk Services Group (2015), www.policyuncertainty.com and the Heritage Foundation (2015). This sample is selected based on the data availability. Germany, France, United Kingdom, Spain and Italy dealt are within this study.

Table 1 shows the variables used in the study and their descriptive statistics. The cross-sectional dimension is 5 units and the time dimension is 14 years. There are 70 observations for the all variables in total. According to Table 1, the means of all variables used for the analysis are close neither to their minimum nor maximum value, which shows that there isn't any disproportion.

Table 1: Global Descriptive Statistics.

	LFDI	PR	EPU	FREE	OPEN
Mean	22.94470	79.35714	129.2032	68.22571	58.90646
Median	24.39214	79.58333	117.5137	68.80000	55.87712
Maximum	26.25845	90.29167	305.4302	80.40000	85.88923
Minimum	-23.74000	67.75000	59.48790	58.00000	45.60911
Std. Dev.	8.074300	5.154837	54.51265	6.050648	9.768648

Source: Authors' estimations

Figure 1 and 2 illustrate the trend of the all variables for the selected countries for the period 2001 to 2014.

Figure 1. The Graphical Presentation of FDI in Selected Countries for the Period 2001 to 2014.

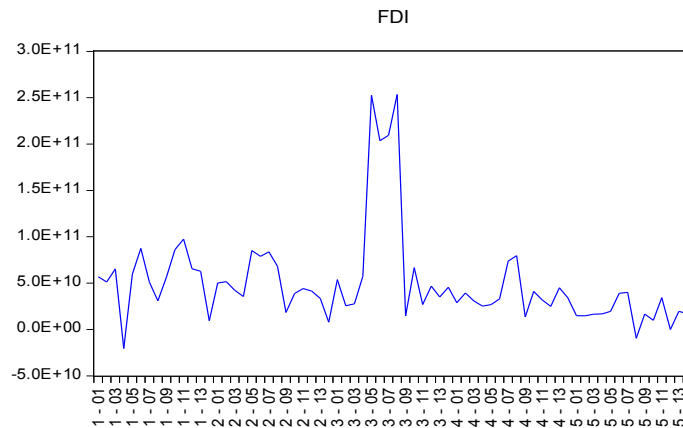
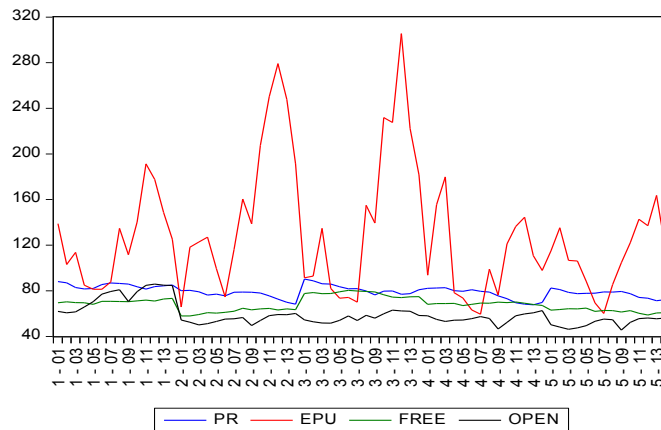

Figure 2. The graphical presentation of PR, EPU, FREE and OPEN in selected countries for the period 2001 to 2014.

3.2. Method and Empirical Results

After obtaining the descriptive statistics, basically, the existence of cross-sectional dependence is examined. Then, the order of integration in the variables is tested. Thirdly, panel cointegration is tested and finally, the long-run parameter is estimated.

3.2.1 Cross-sectional Dependency Test

The first phase of the study, before investigating the presence of the long-run relationships among the variables, the cross sectional dependency or independency across countries should be examined. This kind of correlation can emerge from common global shocks with different impacts across countries (Samadi and Rad 2013). Taking cross-sectional dependence between countries into consideration makes a meaningful effect on results of panel data analysis. So, unit root and cointegration tests should be selected with respect to cross-sectional dependence results. Various tests, such as Breusch-Pagan test, and Pesaran (2004) CD tests, were applied to examine cross sectional dependency. In this study, the Lagrange multiplier test statistic (CD_{BP}) developed by Breusch and Pagan (1980) is employed to examine the existence of cross-sectional dependence. The underlying hypothesis is that the *expanding* interdependence of world economies has required the control of cross-sectional dependence; i.e., a shock affecting individuals forming a panel may also have impact on other individuals.

The test statistics can be calculated using the following panel data model:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i' x_{it} + \mu_{it} \text{ for } i=1,2,\dots,N; t=1,2,\dots,T \quad (2)$$

In the cross-sectional dependence test considered, the null and the alternative hypotheses of no cross-sectional dependence are as follows:

$$H_0 : Cov(\mu_{it}, \mu_{jt}) = 0 \text{ for all } t \text{ and } i \neq j$$

$$H_1 : Cov(\mu_{it}, \mu_{jt}) \neq 0 \text{ for at least some } i \neq j$$

The test statistic developed by Breusch and Pagan (1980) is as follows:

$$CD_{BP} = T \sum_{i=1}^N \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \sim \chi^2_{N(N-1)/2}$$

where $\hat{\rho}_{ij}$ shows the estimation of the correlation coefficient among the residuals obtained from individual OLS estimations of Equation (2). Under the null hypothesis of no cross-sectional dependency the LM_{BP} test, is used when N is fixed and T goes to infinity, which is asymptotically distributed as chi-squared with $N(N-1)/2$ degrees of freedom.

3.2.2 Panel Stationarity Test

Given the notoriously low power of individual country-by-country tests for unit roots and cointegration, it may be preferable to pool the time series of interest and conduct panel analysis.

O'Connell (1998) and Pesaran (2007) stated that the panel unit root tests which do not account for cross-sectional dependence of the contemporaneous error terms cause substantial size distortions. In this study, we implement the panel stationarity test proposed by Hadri and Kurozumi (2012), considering the cross-sectional dependence. Hadri and Kurozumi (2012) consider the following equation:

$$y_{it} = z_i' \delta_i + f_t \gamma_i + \varepsilon_{it}, \quad \varepsilon_{it} = \phi_{i1} \cdot \varepsilon_{it-1} + \dots + \phi_{ip} \cdot \varepsilon_{it-p} + v_{it} \text{ for } i=1,\dots,N, t=1,\dots,T \quad (3)$$

where z_i' is deterministic, $z_i' \delta_i$ is the individual effect while f_t is a one-dimensional unobserved common factor, γ_i is the loading factor, and ε_{it} is the individual-specific error, following an AR(p) process.

For the correction of cross-sectional dependence, for each i, Hadri and Kurozumi (2012) regress y_{it} on

$w_t = [z_t', \bar{y}_t, \bar{y}_{t-1}, \dots, \bar{y}_{t-p}]$ and construct the following test statistic:

$$Z_A = \frac{\sqrt{N(ST - \xi)}}{\zeta} \text{ where } \overline{ST} = 1/N \cdot \sum_{i=1}^N ST_i \text{ with } ST_i = \frac{1}{\hat{\sigma}_i^2 \cdot T^2} \sum_{t=1}^T S_{it}^w, \text{ where } S_{it}^w = \sum_{s=1}^t \hat{\varepsilon}_{is}, \hat{\sigma}_i^2 \text{ is the estimator of the long-run variance.}$$

Hadri and Kurozumi (2012) called Z_A statistic as the panel-augmented KPSS test statistic, due to the fact that ST is the average of the Kwiatkowski et al. (1992) test statistic across i. They construct S_{it}^w using these regression

residuals. So, it can be seen that numerators of each ST_i weakly converges to $\frac{1}{T^2} \sum_{t=1}^T (S_{it}^w)^2 \Rightarrow \sigma_i^2 \int_0^1 [V_i^\varepsilon(r) + \tilde{\gamma}_i R_N]^2$, where $\tilde{\gamma}_i = \gamma_i / \bar{\gamma}$, R_N is $O_p(1/\sqrt{N})$ over $0 \leq r \leq 1$ $\sigma_i^2 = \sigma_{vi}^2 / (1 - \phi_{i1} - \dots - \phi_{ip})^2$

Hadri and Kurozumi (2012) divide the numerator of each ST_i by a consistent estimator of the long-run variance σ_i^2 to correct for serial correlation and estimate the AR(p) model augmented by the lags of \bar{y}_i for each i by the

least-squares method,

$$y_{it} = z_i' \hat{\delta}_i + \hat{\phi}_{i1} \cdot y_{it-1} + \dots + \hat{\phi}_{ip} \cdot y_{it-p} + \hat{\Psi}_{i0} \bar{y}_t + \dots + \hat{\Psi}_{ip} \bar{y}_{t-p} + \hat{v}_{it}.$$

Hadri and Kurozumi (2012) obtain the estimator of the long-run variance by

$$\hat{\sigma}_{iSPC}^2 = \frac{\hat{\sigma}_{vi}^2}{(1 - \hat{\phi}_i)^2} \text{ where } \hat{\sigma}_{vi}^2 = 1/T \cdot \sum_{t=1}^T \hat{v}_{it}^2 \text{ and } \hat{\phi}_i = \min \left\{ 1 - \frac{1}{\sqrt{T}}, \sum_{j=1}^p \hat{\phi}_{ij} \right\}.$$

Finally, Hadri and Kurozumi (2012) create the test statistic of Z_A^{SPC} as below:

$$Z_A^{SPC} = \frac{1}{\hat{\sigma}_{iSPC}^2 \cdot T^2} \sum_{t=1}^T (S_{it}^w)^2$$

Under a null hypothesis, this test states that series do not contain unit root, while an alternative hypothesis states that series contain unit root. Moreover, the null distribution of statistic Z_A^{SPC} is asymptotically standard normal, while it diverges to infinity under the alternative hypothesis. In addition, the test allowing serial correlation and cross-sectional dependence can be used in which both $T < N$ and $T > N$.

From the point of view of the findings of Table 2, the Hadri and Kurozumi (2012)'s panel stationary test, which takes into account cross-sectional dependence is applied. The results in Table 2 show that the null hypothesis of stationary can be rejected at the usual significance level for the LFDI, EPU, OPEN variables in their levels. Thus, according to Table 2, the variables of LFDI, EPU, OPEN are I(1) variables while the other variables, PR and FREE are I(0) variables.

Table 2. Results for the Hadri-Kurozumi (2012) Stationary Test and CD_{BP} Cross-sectional Dependence Test.

Variable	Z_A^{SPC} stat. (p-value) at level	Z_A^{SPC} stat. (p-value) at first difference	CDBP stat. (p-value)
LFDI	35,0062*** (0,00)	1,78 (0,09)	19,383** (0,03)
EPU	18,7565*** (0,00)	-0,21 (0,58)	10,749 (0,37)
PR	-1,3202 (0,90)	-	25,722*** (0,00)
OPEN	2,6183*** (0,00)	1,00 (0,15)	27,533*** (0,00)
FREE	-1,3599 (0,91)	-	12,083 (0,28)
For Equation (1)	-	-	18,6478** (0,045)

***, ** denote statistical significance at the 1 and 5% level, respectively

Source: Authors' estimations

In addition, Table 2 reports CD_{BP} test results confirming the presence of the cross sectional dependence both in the mostly panel series and in the aggregate model. This finding implies that a shock that occurred in one of the 5 EU countries seems to be transmitted to other countries.

3.2.3. Panel Cointegration Test

We implement a relatively new panel cointegration test presented by Westerlund and Edgerton (2007). This panel bootstrap cointegration test bases on LM test of McCoskey and Kao (1998) which does not take into account the cross-sectional dependency. Westerlund and Edgerton (2007)'s panel bootstrap cointegration test considers the cross-sectional dependence and allows autocorrelation and heteroscedasticity in cointegration equation. In addition, it permits correlation to be accommodated both within and between the individual cross-sectional units. Furthermore, it is based on the sieve-sampling scheme, and has the advantage of significantly reducing the distortions of the asymptotic test (Afonso and Rault 2009).

Westerlund and Edgerton (2007) tests cointegration under null hypothesis. The LM statistic is calculated with the following equation:

$$LM_N^+ = \frac{1}{N.T^2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{w}_i^{-2} .s_{i,t}^2$$

where \hat{w}_i^{-2} and $s_{i,t}^2$ denote the long-run variance of the error terms and the partial sums of the error terms, respectively. The null hypothesis of the test suggests that the cointegration relationship existed for all countries in the panel.

The panel cointegration results reported in Table 3 for a model including a constant term clearly indicate the presence of a cointegrating relationship between the all series. In other words, the series tend to move together in the long-run. Therefore, the analysis with level values of series will not fall suspicious regression problem.

Table 3. Results of Westerlund and Edgerton (2007) LM Bootstrap Panel Cointegration Test.

Test statistic	Bootstrap prob. value
33,332	0.103

Bootstrap critical values are obtained from 1,000 replications.

3.2.4 Panel Cointegration Estimation

Long-term regression coefficients are estimated by Common Correlated Effects Model after the existence of the cointegration relationship between the series are confirmed by using the Westerlund and Edgerton (2007) LM bootstrap panel cointegration test. Pesaran (2006) suggested common correlated effects (CCE) estimators to estimate heterogeneous panel data models with a multifactor error structure. The basic idea is to filter the cross-unit specific regressors by means of cross-section averages of the dependent variable and the observed regressors. So, cross-sectional dependence can be eliminated since the unobserved common factors can be well approximated by those cross-section averages. Therefore, the number of the stationary factors doesn't need to be estimated. Kapetanios et al. (2011) extend the work of Pesaran (2006) to the case where the unobserved common factors are non-stationary. They show that the CCE estimators are consistent even in the presence of unit roots in the unobserved common factors and are also robust to structural breaks in the mean of those unobserved factors (Dobnik, 2011).

Pesaran (2006) consider the following linear heterogeneous panel data model:

$$y_{it} = \alpha_i' .d_t + \beta_i' .x_{it} + e_{it} \text{ for } i=1, \dots, N \text{ and } t=1, \dots, T \tag{4}$$

where d_t is a (nx1) vector of observed common effects, which include deterministic such as intercepts or seasonal dummies. x_{it} is a (kx1) vector of observed individual specific regressors on theithcross-section unit at time t, and the errors have the multifactor structure,

$$e_{it} = \gamma_i' .f_t + \varepsilon_{it} \tag{5}$$

where f_t is the (mx1) vector of unobserved common effects and ε_{it} are the individual-specific errors assumed to be independently distributed of (d_t, x_{it}) . However, the unobserved factors f_t could be correlated with (d_t, x_{it}) , and to allow for such a possibility, Pesaran (2006) adopt the general model for the individual specific regressors,

$$x_{it} = A_i' .d_t + \Gamma_i' .f_t + v_{it} \tag{6}$$

where A_i and Γ_i are (nxk) and (mxk), factor loading matrices with fixed components, and v_{it} are the specific components of x_{it} distributed independently of the common effects and across i, but assumed to follow general

covariance stationary processes.

Combining equations (4)-(6) yields the system

$$\mathbf{z}_{it} = \begin{pmatrix} y_{it} \\ x_{it} \end{pmatrix} = \begin{matrix} B_i' & d_t + & C_i' & \cdot & f_t + & u_{it} \\ ((k+1) \times n) & (n \times 1) & ((k+1) \times m) & (m \times 1) & ((k+1) \times 1) \end{matrix}$$

where

$$u_{it} = \begin{pmatrix} \varepsilon_{it} + \beta_i' v_{it} \\ v_{it} \end{pmatrix}, B_i = (\alpha_i \quad A_i) \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ \beta_i & I_k \end{pmatrix}, C_i = (\gamma_i \quad \Gamma_i) \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ \beta_i & I_k \end{pmatrix},$$

I_k is an identity matrix of order k . The rank of C_i is determined by the rank of the $(m \times (k+1))$ matrix of the unobserved factor loadings $\tilde{\Gamma}_i = (\gamma_i \quad \Gamma_i)$.

Pesaran (2006) suggested the use of cross-section averages of the dependent variable, y_{it} , and the regressors, x_{it} , as proxies for the unobserved common factors.¹

Pesaran (2006) presents two estimators of the means of the cross unit-specific slope coefficients. One is the mean group (MG) estimator developed in Pesaran and Smith (1995) and the other is a generalization of the fixed effects (FE) estimator that considers potential cross-sectional dependence. First, the common correlated effects mean group (CCEMG) estimator is a simple average of the individual CCE estimators \hat{b}_i ,

$$\hat{b}_{MG} = N^{-1} \cdot \sum_{i=1}^N \hat{b}_i$$

$$\hat{b}_i = (X_i' \bar{M} X_i)^{-1} (X_i' \bar{M} y_i),$$

where $X_i = (x_{i1}, \dots, x_{iT})'$, $y_i = (y_{i1}, \dots, y_{iT})$ and $\bar{M} = I_T - \bar{H}(\bar{H}'\bar{H})^{-1}\bar{H}'$ with $\bar{H} = (D, \bar{Z})$,

where D and \bar{Z} denote the $(T \times n)$ and $(T \times (k+1))$ matrices of observations on d_t and \bar{z}_t , respectively.²

Second, the common correlated effects pooled (CCEP) estimator is given by

$$\hat{b}_p = \sum_{i=1}^N (\theta_i X_i' \bar{M} X_i)^{-1} \sum_{i=1}^N (\theta_i X_i' \bar{M} y_i)$$

Typically, the (pooling) weights θ_i are set equal to $1/N$, although in the general case where σ_i^2 differs across i ,

Pesaran (2006) shall see it will be optimal to set $\theta_i = \sigma_i^{-2} / \sum_{j=1}^N \sigma_j^{-2}$.

The results of the long-run estimates are reported in Table 4⁴ for each country. Having established panel cointegration between foreign direct investments, political risk and economic policy uncertainty, we now estimate the equation (1) by using the Pesaran (2006)'s CCE estimator. Table 4 displays the results from estimating the equation (1). According to Table 4, CCE estimations show statistically significant and positive coefficients for pr in Germa-

1 See Pesaran (2006) for details on the underlying assumptions.

2 $\bar{z}_t = \bar{B}' d + \bar{C}' f_t + \bar{u}_t$, in which $\bar{z}_t = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N z_{it}$.

ny, France, England and Spain while show statistically significant and negative coefficients for epu in Spain and France. The signs of the coefficients of free and open, which are used as control variables, have differentiated for each country. The variable of free has statistically significant and positive effect on lfdi for only United Kingdom and the variable of open has statistically significant and positive effect on lfdi for Spain and Italy.

Surprisingly, according to Table 4, the effect of economic freedom on foreign direct investments is estimated as statistically significant and negative for the countries of France and Spain. This result can be interpreted as follows: The negative effect of economic policy uncertainty and the positive effect of political stability on foreign direct investments in those countries are more predominant than those of economic freedom.

Table 4. CCE Estimates of All Cross Section Units.

		Germany	France	England	Spain	Italy
pr	coeff	1,51	0,262	0,138	0,081	0,747
	se(NW)	0,526	0,061	0,03	0,02	0,566
	t(NW)	2,874525	4,295081967	4,6	4,05	1,319788
epu	coeff	0,002	-0,008	0,011	-0,005	0,15
	se(NW)	0,025	0,002	0,002	0,002	0,023
	t(NW)	0,08	-4	5,5	-2,5	6,521739
Free	coeff	-0,306	-0,045	0,039	-0,006	-0,116
	se(NW)	0,177	0,006	0,008	0,002	0,071
	t(NW)	-1,72881	-7,5	4,875	-3	-1,6338
Open	coeff	-0,789	0,013	-0,024	0,072	7
	se(NW)	0,808	0,093	0,036	0,015	0,92
	t(NW)	-0,97649	0,139784946	-0,666666667	4,8	8,080435

se(NW) is the standard error based on Newey-West type variance estimator of eq(50) in Pesaran (2006).

4.CONCLUSION

Political instability is regarded by economists as a serious malaise harmful to economic performance. Political instability is likely to shorten policymakers' horizons leading to suboptimal short term macroeconomic policies. It may also lead to a more frequent switch of policies, creating volatility and thus, negatively affecting macroeconomic performance.

At the same time, a higher political risk in a country increase ambiguity in the decisions of institutions and thus causing uncertainty in economic policies. Uncertainty in economic policies affects economic performance negatively over time.

Empirical studies in recent years indicate that political risk and economic uncertainty have an impact on many macroeconomic variables and it plays a decisive role on foreign direct investment.

In this study foreign direct investment inflows by consolidating a balanced panel from 5 EU countries, the study uses economic freedom and trade openness as control variables considers. and this study showed that there are some effect of political instability on (FDI).

This paper has analyzed the long-run relationships among political risk, economic policy uncertainty and foreign direct investment inflows of five EU countries during the period 2001-2014. Westerlund and Edgerton (2007)'s panel LM bootstrap panel cointegration test was applied to find empirical support for the presence of the cointegration relationship between the variables. Finally, the cointegration coefficients were estimated by using the Pesaran (2006)'s CCE estimator that has satisfactory small sample properties even under a substantial degree of heterogeneity and dynamics, and for relatively small values of N and T.

CCE estimations have showed statistically significant and positive coefficients for political stability in Germany, France, England and Spain while show statistically significant and negative coefficients for economic policy un-

certainty in Spain and France. The signs of the coefficients of economic freedom and trade openness, which are used as control variables, have differentiated for each country. The variable of economic freedom has statistically significant and positive effect on foreign direct investments for only United Kingdom and the variable of trade openness has statistically significant and positive effect on foreign direct investments for Spain and Italy.

Surprisingly, the effect of economic freedom on foreign direct investments was estimated as statistically significant and negative for the countries of France and Spain. However, this result can be interpreted as follows: The negative effect of economic policy uncertainty and the positive effect of political stability on foreign direct investments in those countries are more predominant than those of economic freedom.

REFERENCES

- AFONSO, António, ve RAULT, Christophe (2009). Budgetary and External Imbalances Relationship: A Panel Data Diagnostic, CESifo Working Paper No. 2559.
- ALESINA, Alberto ve PEROTTI, Roberto (1993). Income Distribution, Political Instability and Investment, NBER Working Paper Series, Working Paper No.4486, Massachusetts Avenue, Cambridge.
- ARTAN, Seyfettin ve HAYALOĞLU, Pınar (2015). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumsal Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Örneği”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 15, Sayı: 4, 551-564.
- AZAM, Muhammad, KHAN, Muhammad, Arshad ve IQBAL, Nasir (2012). “Impact of Political Risk and Uncertainty on FDI in South Asia”, *South Asia Paper Transition Studies Review*, Volume 19, Issue 1, 59-77.
- BAKER, Scott, BLOOM, Nicholas, ve DAVIS, Steven J. (2013). Measuring Economic Policy Uncertainty, Working Paper 13-02, Stanford University.
- Baker, Scott, Bloom, Nicholas, and Davis, Steven J. (2015). Measuring Economic Policy Uncertainty, www.policyuncertainty.com.
- BERNANKE, Ben S. (1983). “Irreversibility, Uncertainty, and Cyclical Investment”, *Quarterly Journal of Economics*, 98, 85– 106.
- BREUSCH, T., PAGAN, A. (1980). “The Lagrange multiplier test and its application to model specifications in econometrics”, *Rev. Econ. Stud.* 47 (1), 239–253.
- BRUNETTI, Aymo, KISUNKO, Gregory ve WEDER, Beatrice (1997). Institutions in Transition: Reliability of Rules and Economic Performance in Former Socialist Countries, The World Bank, Policy Research Working Paper Series, No 1809.
- BUSSE, Matthias ve HEFEKER, Carsten (2005). Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment, HWWA Discussion Paper 315.
- CAMPOS, Nauro F. ve NUGENT, Jeffrey B. (2003). “Aggregate Investment and Political Instability: An Econometric Investigation”, *Economica*, 70, 533–549.
- DEMIRTAŞ, Gökhan ve AKÇAY, Gökhan (2006). “Kurumsal Faktörlerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Kanıt”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/2, 15-33.
- Economic Policy Uncertainty (EPU). Economic Policy Uncertainty Index, <http://www.policyuncertainty.com>.
- DOBNIK, F. (2011). Energy Consumption and Economic Growth Revisited: Structural Breaks and Cross-section Dependence. Ruhr-Universität Bochum (RUB), Technische Universität Dortmund, Universität Duisburg-Essen, Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung (RWI), Ruhr Economic Papers, 303.
- GEDIK, Melek Akdoğan (2013). “Determinants of Foreign Direct Investment for OECD Countries: Evidence from Dynamic Panel Data Analysis”, *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, Vol. 7 (2), 119-140.
- GULEN, Hüseyin ve ION, Mihai (2013). “Policy Uncertainty and Corporate Investment”, http://web.stanford.edu/group/SITE/SITE_2013/2013_segment_2/2013_segment_2_papers/gulen.pdf.
- Hadri, K., and Kurozumi, E. (2012). “A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor”, *Economics Letters*, 115, 31–34.
- KANG, WENSHENG, LEE, KISEOK ve RATTI, RONALD A. (2014). “Economic Policy Uncertainty and Firm-Level Investment”, *Journal of Macroeconomics* 39, 42–53.

- KAPETANIOS, G., M. H. PESARAN, ve T. YAMAGATA (2011). "Panels with non-stationary multifactor error structures", *Journal of Econometrics* 160 (2), 326–348.
- KHAN, Mashrur Mustaque veAKBAR, Mashfi que Ibne (2013). *The Impact of Political Risk on Foreign Direct Investment*, Munich Personal RePEc Archive (MPRA), MPRA Paper No.47283.
- KILIÇ Cüneyt (2015). "Effects of Globalization on Economic Growth: Panel Data Analysis for Developing Countries", *Economic Insights – Trends and Challenges*. Vol.IV(LXVII) No. 1/2015, 1-11.
- KURT Unzüle ve KILIÇ Cüneyt (2018). "The Effect of Economic and Political Stability on Tourism Demand in Turkey: ARDL Border Test Approach" - *Istanbul Journal of Economics*.68, 2018/2, s. 243-264.
- KWIATKOWSKI, DENIS, PETER C.B. PHILLIPS, PETER SCHMIDT ve YONGCHEOL SHIN. (1992). "Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root", *Journal of Econometrics* 54, 159-178.
- LEMI, Adugna ve ASEFA, Sisay. (2001). *Foreign Direct Investment and Uncertainty: Empirical Evidence from Africa*, Center For Economic Research on Africa School of Business Montclair State University Upper Montclair, New Jersey 07043.
- MCCOSKEY, S. ve KAO, C. (1998). "A Residual-Based Test of the Null of Cointegration in Panel Data", *Econometric Reviews*, 17 (1), 57-84.
- METİN, İ. ve AKCAN, AHMET T. (2017). "The Effect of Globalization on Foreign Trade: Turkey Case", *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 2017, 7 (2), 257-268.
- O'CONNELL, P. (1998), "The Overvaluation of Purchasing Power Parity", *Journal of International Economics*, 44, 1-19.
- PESARAN, M. H. (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", University of Cambridge, Working Paper, 0435.
- PESARAN, M. H. (2006). "Estimation and inference in large heterogeneous panels with multifactor error structure", *Econometrica*, 74, 967-1012.
- PESARAN, M.H., (2007), "A simple panel unit root test in the presence of cross section dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265-312.
- PESARAN, M. H. ve SMITH, R. (1995). "Estimating long-run relationships from dynamic heterogeneous panels", *Journal of Econometrics* 68 (1), 79–113.
- PRS Group (2016). *International Country Risk Guide Methodology*, <http://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2012/11/icrgmethodology.pdf>.
- PRS Group, ICRG Methodology, The Political Risk Rating, Retrieved May 21, 2015 from <[http://www.icrgonline.com/page.aspx?page=icrg methods](http://www.icrgonline.com/page.aspx?page=icrg%20methods)>
- SAMADI, Alihussein ve RAD, Enayatollah Homaie. (2013). "Determinants of Healthcare Expenditure in Economic Cooperation Organization (ECO) Countries: Evidence from Panel Cointegration Tests", *International Journal of Health Policy and Management*, 1(1): 63-68.
- SCHNEIDER, Friedrich ve FREY, Bruno S. (1985). "Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment", *World Development*, Vol.13, No.2, 161-175.
- SEKKAT, Khalid ve VÉGANZONÈS-VAROUDAKI, Marie-Ange. (2004). "Tradeand Foreign Exchange Liberalization, Investment Climate, and FDI in the MENA Countries", *Middle East and North Africa Working Paper Series No. 39*.
- ŞANLISOY, SELİM ve KÖK, RECEP. (2010). "Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:25, Sayı:1, Yıl:2010, 101-125.
- The Heritage Foundation, "Index of Economic Freedom", <http://www.heritage.org>. The World Bank, "World Development Indicators", <http://www.worldbank.org>, (01.07.2016).
- TOSUN, Mustafa Umur, GRAN, Mehmet Cahit ve ULUCAN, Aydın. (2008). "The political instability, investment profile and the macro economic performance of the Middle East & North Africa (MENA) region", *Problems and Perspectives in Management*, Volume 6, Issue 2, 31-38.
- WANG, Yizhong, CHEN, Carl R. ve HUANG, Ying Sophie. (2014). "Economic Policy Uncertainty and Corporate Investment: Evidence From China", *Pacific-Basin Finance Journal* 26, 227–243.
- WESTERLUND, J. ve EDGERTON, D. (2007). "A Panel Bootstrap Cointegration Test", *Economics Letters*, 97 (3), 185-190.

İşletme Kurma Kararı

ÖZ

Amaca yönelik ve planlı bir birey davranışı olan işletme kurma davranışını, bireysel ya da bağlamsal faktörlere nazaran daha üstün öngörme gücüne sahip olduğu kabul edilen işletme kurma niyeti, her zaman işletme kurma davranışıyla sonuçlanmamaktadır. Niyet ve davranış arasında ortaya çıkan bu “boşluk”, girişimcilik niyeti kavramının güçlendirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Teorik keşif yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, bireylerin girişimci olma potansiyellerini ölçme ve girişimci davranışı öngörmede kullanılan girişimcilik niyeti modellerindeki kabuller, amaç odaklı davranış teorilerinden yola çıkılarak kuramsal çerçevede eleştirilmekte ve girişimcilik niyetinin oluşum süreci, arzu ve motivasyon kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Sosyal ve naif psikoloji ile eylem felsefesi alanlarında arzu, amaç ve davranış arasında kurulmuş ilişkiler, girişimcilik niyeti kavramına entegre edilerek niyetin oluşumu, “karar alma” olarak tanımlanmakta ve güdülen(en) amaçla bağlantılandırılmaktadır. Böylece, işletme kurma niyetine “hangi niyetle” sahip olunduğunun hâlihazırdaki kavramsallaştırmaya dâhil edilmesinin, girişimcilik niyeti modellerini iyileştireceği savunulmaktadır. Çalışma, girişimcilik niyeti kavramını güçlendirmeye ilgili kuramsal getirisi yanında, girişimciliğin arzulanabilirliğine dönük teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi gerekliliğinin altını çizdiğinden pratik getiriye de sahiptir.

Sibel TOKATLIOĞLU¹

Anahtar Kelimeler: Amaç, Arzu, Girişimcilik Niyeti, İşletme kurma, Motivasyon.

Jel Classification: L26, D91, M13.

Decision to Create a Venture

ABSTRACT

Entrepreneurial intention is assumed to have more predictive power than any other individual or contextual factors in predicting entrepreneurial behaviour. However, entrepreneurial intention does not always result in entrepreneurial behaviour. This gap between intention and behaviour underlines the necessity to develop the concept of entrepreneurial intention. In this study, the entrepreneurial intention models are discussed on a theoretical level based on goal-directed behaviour theories and the intention formation process is associated with the concepts of desire and motivation. By integrating the relationships between desire, goal and behaviour to the concept of entrepreneurial intention, the formation of intention is defined as “decision-making” and linked to the pursued goal. In doing this, it is argued that the integration of “the intentions behind the entrepreneurial intention” to the current conceptualization will improve the models of entrepreneurial intention. In addition to the theoretical implications, the study has a practical contribution as it underlines the necessity of developing incentive mechanisms concerning the desirability of entrepreneurship.

Keywords: Desire, Entrepreneurial Intention, Goal, Motivation, Venture Creation

JEL Codes: L26, D91, M13.

¹ Dr. Öğretim Üyesi

Kırklareli Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

sibel.tokatlioglu@klu.edu.tr

* Çalışma, 8-10 Mayıs 2014 tarihlerinde Kemer/Antalya’da düzenlenen 13. Ulusal İşletmecilik Kongresi’nde özet bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

İşletme kurma¹, tesadüfi veya kasıtsız olmayan, amaca yönelik, planlı bir davranıştır ve gerçekleşmesi, davranışın aktörünün, yani potansiyel girişimcinin işletme kurmaya niyet etmesine bağlıdır (Krueger, 1993; Krueger ve Carsrud, 1993; Krueger vd., 2000). İşletme kurmaya niyet etmiş potansiyel girişimcinin, bu davranışı gerçekleştirmeyi planladığı ve işletme kurmak için sebep ya da sebeplerinin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Girişimcilik literatüründe bu sebepler, girişimcinin kişilik özelliklerinde (McClelland, 1961; Brockhaus, 1980; Amabile, 1997), motivasyonlarında (Shane vd., 1991; Birley ve Westhead, 1994; Carter vd., 2003) ve son olarak da girişimcilik niyetini oluşturan değişkenlerde aranmıştır (Bird, 1988; Krueger, 1993; Learned, 1992; Boyd ve Vozikis, 1994; Krueger vd., 2000).

Girişimcilik niyeti modelleri, işletme kurma davranışının seçim mekanizmasıyla özellikle ilgilendiğinden, sürecin başlangıç aşamasını, bireysel ya da bağlamsal değişkenlere nazaran daha açıklayıcı niteliktedir (Krueger vd., 2000: 412). Öyle ki niyet modellerinin, potansiyel girişimcinin karar alma sürecinin gizemini nispeten ortadan kaldırdıkları söylenebilir. Niyetin sosyal psikolojiden ithal edilmiş kavramsal iskeleti de, girişimcinin kara kutusunu açmaya çalışan bu modellerin meşruiyetini arttırıcı rol oynamaktadır (bkz. Fishbein ve Ajzen, 1975; Ajzen, 1991). Bu nedenlerle niyet model ve teorileri, girişimcilik sürecine dair araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

İşletme kurma davranışını öngörü kabiliyetleri çok sık sorgulanmasa da (Elfvig vd., 2009: 27) niyet teorilerinin, niyetin varlığı ve davranışın gerçekleşmesi arasındaki ilişki hususunda bir güçlendirmeye ihtiyaç duyduğu, saha çalışmalarında ortaya çıkmaktadır (Hernandez ve Marco, 2006; Brännback vd., 2007; Krueger, 2009). Bu ihtiyaç, girişimcilik niyetinin hâlihazırdaki kavramsallaştırılmasıyla, girişimcilik davranışını öngörmedeki zayıflığının altını çizmektedir. Her niyetin davranışla sonuçlanmadığı bilirse de², niyetten davranışa geçişin öngörülme gücünü arttırmak, niyetin açıklamasını geliştirerek mümkün olabilir. Bu fikri izleyen makale, girişimcilik niyetinin, potansiyel girişimcinin amacıyla ilintili olarak ele alınmasını önermektedir. Böylelikle, potansiyel girişimcinin neden, örneğin maaşlı bir işte çalışma niyeti değil de, girişimcilik niyeti oluşturduğu sorusuna cevap verilebilecektir. Potansiyel girişimcinin amacı ve girişimcilik niyeti arasında kurulan bağ, literatürde yalnızca işletme kurma davranışına yönelik değişkenlerle açıklanan girişimcilik niyeti kavramını güçlendirmeye katkıda bulunacaktır.

Girişimcilik niyetini oluşturan öncüllere yönelik araştırmaların geçmiş işletme tecrübesi, riski tolere etme düzeyi, girişimci rol modellerin varlığı gibi bireysel veya çevresel ama mutlaka girişimcilik ile ilintili faktörlerin tespitine yönelmesi, potansiyel girişimcinin hangi niyetle/amaçla girişimcilik niyeti oluşturduğu sorusunu yanıtsız bırakmaktadır. Motivasyonlar başlığı altında incelenen girişimci amaçları da, karar sürecine değişken olarak eklenmemekense ayrı şekilde ve yalnızca içerik olarak “neden girişimcilik” sorusuna cevap vermektedir. Başarı ihtiyacı (McClelland, 1961), bağımsız olma veya liderlik arzusu (Brockhaus, 1982) gibi girişimci amaçlarının, girişimci motivasyonlarının içeriği olarak çalışılması, amaç ve motivasyonun girişimde bulunma kararı sürecindeki pozisyon ve etkileri üzerine bilgi vermemektedir. Motivasyonların girişimci davranıştaki önemini altı kuvvetle çizilse de (Shane vd., 2003; Carsrud ve Brännback, 2011) niyete sahip olma, motivasyonel faktörlerin örtük temsili sayılmakta ve motivasyonel süreç *per se*, girişimcilik niyeti modellerine entegre edilmemektedir. Niyet, gelecekte gerçekleştirilmesi arzulanan davranışın planlaması anlamıyla birlikte, söz konusu davranışın ulaştıracağı amaç anlamıyla da modellemeye dâhil olduğunda, her zaman belirli bir niyetle oluşturulan niyet kavramının daha iyi açıklanacağı umulmaktadır.

Teorik keşif yoluyla sürdürülmüş bu çok disiplinli araştırmada, tümevarım yöntemiyle yol alınarak yeni bir anlayış şekli önerme söz konusudur (Charreire ve Durieux, 2003: 68). Var olan kabullerin sorgulanması ve daha önce kurulmamış ilişkilerin kurulmasına imkân veren teorik araştırma, diğer disiplinlerde verilmiş cevapların entegre edilmesiyle, bilinenin sınırlarını genişletebilme kapasitesine sahiptir. Bu çalışma da, akabinde ampirik

- 1 İşletme kurma, işletme kurma “olayı”na değil, bireyin işletme kurma “davranışı”na refere etmektedir. Dolayısıyla işletme kurma niyeti, girişimcilik niyeti ile eş anlamlı kullanılacaktır.
- 2 Bir davranışın gerçekleşmesi, niyet etmiş birey haricinde, yapılabirlik faktörlerinin varlığına da bağlıdır (bkz. Gollwitzer, 1999; Davidson, 2001; Anscombe, 2002). Davranışı gerçekleştirmeye niyeti olan birey de, niyetinden dönmediği durumlarda, davranış gerçekleştirmeyi “deneyecektir”. Deneyen bireyin, davranışı gerçekleştir(ebil)eceği kesin değildir (bkz. Bagozzi ve Warshaw’ın “Deneme Teorisi”, 1990). Davranışın başarıyla gerçekleştirilmesi, hâlihazırdaki bireysel ve çevresel yapılabirlik şartlarında, niyeti olan bireyin davranışı kontrol edebilmesine bağlıdır. Niyet ve davranışın gerçekleştirilmesi arasındaki ilişkiye moderatör olarak etki eden “bireyin davranışı kontrol edebilme durumu”, davranış üzerindeki güncel kontrol (Ajzen ve Fishbein, 2005); tetikleyici, kolaylaştırıcı, engelleyici etkiler (Krueger ve Carsrud, 1993), fırsat tanıyan faktörler (Malle, 1999) olarak kavramsallaştırılmaktadır.

araştırmayla desteklenebilecek ya da çürütülebilecek, girişimcilik niyeti ile ilgili yeni kavramsal ilişkiler önerme çabası içindedir.

Çalışmanın amacı, amaç teorileri varsayımlarının, girişimcilik niyeti açıklamasına entegre edilmesi için temel gerekçeler sunmaktır. Bunun için, girişimcilik niyeti modellemelerinden ve öne çıkan model eleştirisinden bahsedildikten sonra sosyal psikoloji alanından kontrol teorilerinin, naif psikolojideki eylem açıklamalarının ve eylem felsefesi alanından eylemin nedensel teorilerinin entegrasyonu önerilen kavramsal ilişki ile kabulleri çalışılacak; son bölümde yeni bir girişimcilik niyeti tanımı önerilecektir.

2. Girişimcilik Niyeti Modellemeleri

İş kurma davranışının açıklanması ve öngörülmesine yönelik çabalardan önemli bir kısmı girişimcilik niyeti kavramına odaklanmaktadır (Fayolle ve Liñán, 2014). Niyetin, bireyin harekete geçmesi öncesinde süregelen zihinsel faaliyetlerin son evresi olduğu düşünülmemekte, niyet davranışın direkt öncülü kabul edilmektedir (Ajzen, 1991). Girişimcilik niyeti teorik çerçevesinde, niyet etmiş bir bireyin ilk eyleminin –eğer vazgeçmez ise– harekete geçmeyi denemek olacağı söylenebilir³. Başka bir deyişle girişimcilik niyeti, başarısını garantilemese de, girişimci davranışa angaje olmanın en iyi öngörücüsü kabul edilmektedir (Krueger ve Carsrud, 1993: 326).

Bird’ün Boyd ve Vozikis (1994) tarafından yeniden çalışılan “Girişimcilik Niyeti Modeli”, girişimcilik alanında niyet kavramını merkeze almış ilk modeldir. Bird (1988)’e göre girişimcilik niyetleri, girişimcinin dikkatini, tecrübesini, eylemini bir iş konseptine yönlendiren ve yaratım aşamasındaki işletmelere yön veren zihinsel durumlardır (Bird, 1988: 442). Niyetlilik (*intentionality*) durumu ise bir yandan rasyonel/analitik/nedensel, diğer yandan sezgisel/bütüncül/bağlamsal düşüncenin ortak çıktısıdır. Modeli geliştiren Boyd ve Vozikis, niyetlerin bir yandan tutum ve algılarla, diğer yandan da öz-yeterlikle (bkz. Bandura, 1977) belirlendiğini savunmuştur (Boyd ve Vozikis, 1994: 69).

1992’de “Örgüt Oluşumu Modeli”ni öneren Learned ise niyetin, girişimde bulunmaya eğilimli bazı bireylerin, geçmiş kazanımlarının, psikolojik özelliklerinin ve karşılaşılabilecek durumların arasındaki etkileşimin fonksiyonu olduğunu savunmaktadır. Örneğin girişimci bir ailede yetişmiş (geçmiş kazanımlar), yüksek enerjiye sahip (psikolojik özellikler) bir birey, mezuniyet sonrası (karşılaşılan durum) girişimcilik niyetine sahip olacaktır. Learned modelinde, niyet oluştuktan sonra girişimde bulunma ya da bulunmama kararının alınacağını öngörmüştür.

Girişimcilik alanında geliştirilen bu modeller, niyeti hem durumsal-çevresel hem psikolojik-bireysel faktörlerin rol oynadığı, işletme kurma davranışına “eğilim”i temsil eden zihinsel bir hal olarak betimlemişlerdir.

Girişimcilik niyetini bir değişken olarak ele alması da Shapero ve Sokol’un (1982) Krueger (1993) tarafından geliştirilen “Girişimcilik Olayı Modeli” (GOM), öncü girişimcilik niyeti modellerinden kabul edilmektedir (Krueger vd., 2000: 418). Girişimcilik olayının meydana gelişini açıklamaya çalışmış araştırmacılar, girişimcinin hayatını değiştiren bu olayın kaynağında ne olduğunu ve neden başka bir olaya değil de girişimcilik olayına yol açtığını sorgulamışlar ve ilk soruya “yer değiştirmeler” (*displacements*) ile, ikinci soruya da “algılar” ile cevap vermişlerdir (Shapero ve Sokol, 1982: 83). Buna göre, işletmenin kuruluşunun kaynağında, potansiyel girişimcinin hayatının gidişatını değiştiren olumlu (ör: bir ortakla karşılaşma), olumsuz (ör: işten çıkarılma) veya nötr (ör: mezun olma) yer değiştirmeler vardır. Hayata farklı bir yön veren bu olaylar, bireyin işletme kurmanın arzulanabilirliği ve akabinde de yapılabilirliği ile ilgili algılarını değiştirmek suretiyle girişimcilik olayına neden olurlar⁴. Özetle GOM, girişimcilik olayının açıklamasını, algılarda değişime neden olan olaylarla yapmakta ve açıkça bir karar sürecinden bahsetmese de, bireysel ya da çevresel değişimlerin bilişsel filtreden geçmeden (arzulanabilirlik ve yapılabilirlik algılarında değişim sağlamadan) girişimcilik olayına neden olamayacağını ortaya koymaktadır.

Algılardaki değişimle girişimcilik olayı arasındaki mediatörü girişimsel niyetler (*entrepreneurial intentions*) olarak ortaya koyan, GOM’u teyit eden araştırmasıyla Krueger (1993) olmuştur. “Bir işletme kurmak için angaje olmak” olarak tanımladığı girişimcilik niyetinin, bir yandan geçmiş girişimcilik deneyimlerinin nitelik ve miktarına bağlı olan arzulanabilirlik ve yapılabilirlik algılarının olumluluğuyla, diğer yandan da öne çıkan iş fırsatlarını

3 Bireyin hesaba katacağı yeni bir bilgi veya daha değerli addedeceği farklı bir sonuç, alternatif bir davranışa yöneltebilir.

4 GOM’un önerdiği olumlu ve olumsuz yer değiştirmeler, hâlihazırda girişimcilik literatüründe kabul gören, çeken (*pull*) ve iten (*push*) motivasyonların da kaynağındadır. Çeken motivasyonlarla girişimci olanlar “fırsat girişimcileri”, iten motivasyonlarla girişimci olanlar “gereklik girişimcileri” olarak adlandırılmaktadır (Reynolds vd., 2001).

değerlendirerek eyleme geçmeğe hazır olmakla oluşacağını savunmuştur (Krueger, 1993: 7). Shapero-Krueger Modeli olarak anılan GOM'un Krueger yorumunda, arzulanabilirlik algıları girişimciliğin birey nezdindeki çekiciliğiyle (niyetin duygudurum boyutu); yapılabirlik algıları girişimciliğin gerçekleştirilebilir bir faaliyet olduğuna inanılmasıyla (niyetin bilişsel boyutu); eyleme geçmeye hazır olmak ise psikolojik olarak kontrolü ele almaya yönelmeyle (niyetin isteksel boyutu) tanımlanmaktadır. Modelin Krueger ve Brazeal yorumunda ise arzulanabilirlik ve yapılabirlik algıları ile eyleme geçmeye hazır olma durumu, tetikleyici bir olay ile niyete dönüşecek bir potansiyel oluşturmaktadır (Krueger ve Brazeal, 1994: 95).

Niyetin öncüllerinin niyet edilen davranışa özgü çalışılmasına imkân veren ve pratik etkinliği yüksek olan⁵ Ajzen'in "Planlı Davranış Teorisi" (PDT) (Ajzen, 1991), sosyal psikoloji disiplininin ithal edilerek güncel girişimcilik niyeti çalışmalarında ampirik olarak en sık test edilen teoridir (Kolvereid, 1996; Engle vd. 2010; Schlaegel ve Koenig, 2014). PDT, davranış gerçekleştirme niyetinin oluşumunu, söz konusu davranışla ilgili tutum, öznel kural ve davranış üzerindeki kontrol algısı değişkenlerine bağlar. Tüm bu niyet öncülleri de ilgili inançların sonucudur. Tutum, davranışla ilgili inançlara; öznel kural normatif inançlara; kontrol algısı ise kontrol ile ilgili inançlara dayanmaktadır. Davranışın olumlu veya olumsuz algılanmasıyla ilgili olan tutum, bireyin davranışın sonucunda elde edeceğine inandığı çıktılara verilen değerle; öznel kural, bireyin fikrine değer verdiği kişilerin onun bu davranışını gerçekleştir(me)mesiyle ilgili görüşleri ve kendisinin bu görüşlere uyma motivasyonu; davranış üzerindeki kontrol algısı ise bir yandan, bireyin dış faktörlerin kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı etkisiyle ilgili görüşüne, diğer yandan da öz-yeterlik algısına bağlıdır (Ajzen, 1991, 2002). Girişimcilik niyetine uyarlanan PDT'de ise niyet, bireyin girişimci davranışa yönelik tutumu, girişimci davranışın kendisine uygunluğu ile ilgili sosyal baskı algısı (öznel kural) ve girişimci davranış kontrol edebilirliğine dair algısının etkisiyle oluşur. Girişimcilik alanında uygulanan versiyonlarında, Shapero-Krueger modelinin de etkisiyle GOM'un önerileriyle kombine edilen PDT'de tutum, işletme kurmanın arzulanabilirlik algısıyla; davranış üzerindeki kontrol algısı ise yapılabirlik algısıyla özdeşleşmiştir⁶ (Krueger, 1993: 7). Özetle girişimcilik niyetinin, bireyin girişimciliği arzulanabilir ve yapılabir algılamasıyla oluşacağı savunulmaktadır. GOM ve PDT'nin iş kurma davranışını öngörme güçlerinin neredeyse eşdeğer olduğunun tespiti, bu tezi güçlendirmektedir (Krueger vd., 2000).

Bu çalışmada ele alınan model, girişimcilik niyetinin oluşum sürecinin, iş kurmanın arzulanabilirlik ve yapılabirlik algılarına indirgendiği GOM-PDT kombinasyonudur. Eleştiriler, söz konusu modelde niyetin oluşması için gerekli motivasyonun arzulanabilirlik algılarıyla sınırlandırılmasına yöneltilecektir.

3. GÜNCEL GİRİŞİMCİLİK NİYETİ MODELİNE ELEŞTİRİLER

Niyet kavramı, sosyal psikolojide LaPiere (1934)'in araştırmasının tetiklediği, tutum ve davranış arasındaki ilişkinin sorgulanması akabinde ortaya atılmış, bu ilişkideki aracı olarak kabul görmüştür (Fishbein ve Ajzen, 1975). Davranışın tutumdan kuvvetli öngörücüsü olarak çalışılan niyetin oluşumu, temel olarak "söz konusu" davranışla ilgili inançlara dayanmaktadır. Niyet üzerine araştırmalar, girişimci davranışta da olduğu gibi, izole bir şekilde seçili davranışlar üzerine gerçekleştirilmekte, karar alma süreci bireyin tercih edebileceği alternatif davranışları göz ardı etmektedir. Araştırmalar girişimcilik davranışını incelemeye odaklandığından, bireyin "iş kurmayı" arzulanabilir ve yapılabir algılayıp algılamama durumu üzerinden girişimcilik niyetini çalışmaktadır. Oysa bir bireyin iş kurmaktan farklı profesyonel alternatifleri ve bu alternatiflere değer yüklemeye kriter aldığı amaçları vardır.

3.1. Arzulanabilirlik: Arzulanabilir Olan Mutlaka Arzulandır Mı?

Bir davranışın arzulanabilirliği (*desirability*), o davranışın beklenen sonuçlarına verilen değerle belirlenir (Fishbein, 1963). Sonuçları değerli ise davranış arzulanabilir, çekicidir. Niyet modellerindeki tutum kavramıyla bağdaştırılan arzulanabilirlik algısı, beklenti teorilerindeki "değerlik" (*valence*) kavramıyla da benzerdir. Vroom'un (1964) beklenti teorisine göre, davranış sonucunda elde edilecek ödüllere değer verilmemesi, motivasyonu sekteye uğratabilir. Dolayısıyla PDT'nin de dâhil olduğu beklenti-değer yaklaşımında, bir davranış gerçekleştirilmeye

5 PDT'nin davranış öngörmedeki etkinliğini ölçen çalışmalar, niyet öncüllerinin niyetteki varyansın yaklaşık %40'ını, niyetin ise davranıştaki varyansın yaklaşık %30'unu açıkladığını tespit etmiştir (Armitage ve Conner, 2001). PDT'nin girişimcilik niyetindeki varyansın ise %38'ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır (Van Gelderen vd., 2008).

6 Söz konusu eşleştirmenin dışında kalan öznel kural ise ampirik çalışmalarda PDT'nin en az güçlü addedilen değişkenidir (Lortie ve Castogiovanni, 2015).

motive olmak, o davranış sonucunda elde edilecek çıktılara pozitif değer atfetmeye bağlanır⁷. Fakat çıktılara atfedilen pozitif değer, o çıktılara yol açacak davranış gerçekleştirme niyetinin oluşturulmasına yeteceği şüphelidir. Zira olumlu tutuma sahip olunan her davranış gerçekleştirilmediği gibi (ör: spor yapmak), arzulanabilir addedilen her davranışa da (ör: diyet yapmak) niyet edilmez⁸.

Bir davranışın arzulanabilirliği, bireyin davranışla ilgili inançlarına dayanan bir değerlendirmeyle yargılanır. Değer atfetmenin doğasında duygudurumlar (*affect*) olsa da⁹, temelde bilişsel yapılandırılan, yani inançlar ve yargılamaya dayanan tutum ve arzulanabilirlik algısı, ne arzu ne de motivasyon ile ilgili bilgi içermektedir (Bagozzi, 1992: 184; Perugini ve Bagozzi, 2004a: 176). Oysa arzulan bir davranış veya aracı bir davranışın neden olacağı arzulan bir son durum, yani amaç olmadan motive olunması ve dolayısıyla da bir davranış niyeti oluşturulması mümkün değildir. Niyetin oluşması için gerekli motivasyonu, davranışın arzulanabilirliği değil, davranış gerçekleştirme arzusu sağlar (Perugini ve Bagozzi, 2004b: 70-71) ve bir davranışın “arzulanabilir” olması, o davranışın “arzulandığı” anlamına gelmez¹⁰. Motivasyon, güncel durumun bireyi tatmin etmemesinde kaynağını bulan ve arzulan durumla tetiklenen bir süreç olduğundan (Martin, 1975; Geen, 1995; Nuttin, 2005), davranış çıktılarının değerli addedilmesiyle değil, davranışın ve/veya çıktılarının arzulanmasıyla ortaya çıkabilir¹¹.

Girişimcilik niyeti oluşturmuş bireyin işletme kurmak için motive olduğu çıkarsanabilir olsa da, niyetin açıklamasında motivasyon kaynağı olan arzulan durumun eksik olması, zayıf bir kavramsallaştırmaya neden olmaktadır. Arzulan durum veya amacın motive edici gücünü bünyesinde erittiği kabul edilen arzulanabilirlik, niyet modellerinde motive etme gücü olmayan inançlarla tanımlanmaktadır. İşletme kurmanın arzulanabilir algılanması, ancak ve ancak davranışın kendisinin veya aracısı olduğu çıktılarının potansiyel girişimci tarafından arzulanıyor olmasına bağlıdır. Arzulanan çıktılar değerli addedilse de, davranışa yöneltmeyecektir.

3.2. Girişimcilik Niyeti: Hangi Niyetle?

Ajzen, davranışın gerçekleştirilmesi için bir yandan motivasyon, bir yandan da beceri gerektiğini; niyetin motivasyonel faktörlerin toplamı olduğunu, becerinin ise davranış üzerindeki kontrol algısı ile temsil edildiğini kabul etmektedir (Ajzen, 1991: 182). Benzer şekilde motivasyon teorisyenlerinden Nuttin (2005: 269), araç-eylemi gerçekleştirme niyetinin, amaca yönelik motivasyonun somut hali olduğunu ifade ederken; Armitage ve Conner (1999: 35) da niyeti, davranış için angaje olmada gerekli motivasyon olarak tanımlamaktadır.

Motivasyonun psikolojik tanımı, kaynağını bireyin amacından alan bir süreç olduğunu açıkça belirtse de, bireyin hangi amaca yönelik olarak girişimcilik niyeti oluşturduğu, yani “hangi niyetle” işletme kurmaya niyet ettiği, niyet modellerinde göz ardı edilmiştir. Girişimcilik niyetinin, bireyin işletme kurmayla ilgili arzulanabilirlik ve yapılabirlik algılarının sonucu olduğunun kabulü ve motivasyonun arzulanabilirlik algısına indirgenmesi, bu ihmalin sorumlusu olarak görülmektedir (Marks, 1986: 13; Bagozzi, 1992: 184). Girişimcilik niyeti çalışmalarında, niyetin oluşması için motive olmak gerekliliğinin sorgulanmaması, girişimcilik niyeti oluşturma ile girişimci davranışa motive olmanın örtük şekilde eş kabul edilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla motivasyonun oluşum süreci, niyet modellerine dâhil edilmemekte; motivasyon niyetten bağımsız bir şekilde, girişimci davranışla güdülen amaçlar (ör: özerklik motivasyonu) olarak, içerik temelli ele alınmaktadır. Oysa iş kurma niyetinin hangi niyetle/ hangi amaca yönelik olarak oluştuğunun bilinmemesi, iş kurmanın davranış olarak seçilme nedeninin, seçimdeki etkisinin gölgede bırakılması anlamına gelmektedir. İş kurma davranışının, güdülen amacı da içeren daha geniş bir bağlamda ele alınması, davranış öncüllerini daha iyi açıklamaya yardım edecek, motivasyon mekanizmasının gerçekçi temsilini sağlayacak ve niyet-davranış ilişkisini güçlendirecektir. Ayrıca, girişimciliğe hangi amaçla niyet edildiği, niyetin ömrü ve motivasyonun gücü hakkında da bilgi sağlayacaktır.

7 Vroom'un teorisinde motivasyonu açıklayan iki değişken daha bulunur: 1. Beklenti: Gösterilecek çabanın performansa yol açacağına dair inanç. 2. Araçsallık: Performans sağlandığında ödülün elde edileceğine dair inanç. Motivasyonun gücünün formülü de, “Beklenti x Araçsallık x Değerlik” olarak ifade edilir.

8 Niyetin oluşumu, davranışın birey tarafından yapılabilir olarak algılanmasına da bağlıdır. Fakat yapılabilirlik faktörleri, arzu nesnesi belirlendikten sonra değerlendirilir. Örneğin, işletme kurmayı çekici bulmayan bir birey, işletme kurmanın kendisi için yapılabilir olup olmadığını sorgulamayacaktır.

9 Tutumun duygudurum temelli tanımı için bkz. Rosenberg (1967).

10 “Bireyin güzel bir çift ayakkabı satın almasına neden olan, o ayakkabı çiftinin arzulanabilir olması değil; bireyin o ayakkabı çiftine sahip olmayı arzulanmasıdır” (Perugini ve Bagozzi, 2004b: 71).

11 Davranışın “kendisi” için arzulanması durumunda içsel; çıktıları için arzulanması durumunda da dışsal motivasyondan bahsedilir (Deci ve Ryan, 1985).

Niyetin girişimcilik araştırmalarında kullanılan teorik çerçevesinin geliştirilmesi gerekliliğine işaret eden bu soruların akabinde, niyet kavramını çalışan psikoloji ve felsefe alanlarında çıkarılan keşfin sonuçları, niyet ve amaç arasındaki bağımlılık ilişkisini gerektiren için sunulacaktır.

4. AMACA ODAKLANAN DAVRANIŞ TEORİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK NİYETİ MODELLEMESİNE OLASI KATKILARI

Bir davranış seçimi, hizmet ettiği amacın bireyin değerler hiyerarşisindeki pozisyonuna göre yapılır (Diel, 1969; Paulssen ve Bagozzi, 2006). Amaç teorileri, davranış seçimini yalnızca seçilen davranışa özgü öncüllerle değil, hangi davranışın seçileceğine dair kriterlerle açıkladığından, bir davranışa niyet etmenin daha kapsamlı incelemesini yapmaya imkân vermektedir. Girişimcilik niyetinin yalnızca girişimcilik davranışı çerçevesinde ele alınması, amacın göz ardı edilerek araç-eyleme odaklanması sonucunu doğurmaktadır. Davranış seçimleri yaratacakları sonuçlar odaklı yapılmasına rağmen, GOM-PDT ikilisinde girişimcilik niyetiyle uzun vade amaçlar arasındaki ilişki göz önüne alınmamaktadır (bkz. Abraham ve Sheeran, 2003: 264). Davranış ve amacı ile niyet ve motivasyon arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına yaptıkları katkılar nedeniyle seçilmiş olan üç alanın ilgili varsayımları sunulacaktır.

4.1. Sosyal Psikoloji: Kontrol Teorileri

Kontrol/geri bildirim teorileri, davranış amaca ulaşmada bir araç olarak görür ve davranışın seçilme nedenini, onun, aktörü arzuladığı duruma ulaştıracak olmasıyla açıklar (Miller vd., 1960; Powers, 1973; Deci ve Ryan, 2000; Carver ve Scheier, 2001; Nuttin, 2005). Önceden belirlenmiş bir davranış açıklama ve öngörme çabasında olan niyet modelleriyle karşılaştırıldığında, kontrol teorilerinin temel çabasının, herhangi bir davranışın neden ve nasıl ortaya çıktığını açıklamak olduğu söylenebilir. Niyet teorilerinde odaklanılan davranış iken, kontrol teorilerinde odak, öz-düzenleme¹² (*self-regulation*) sürecinin hizmet ettiği amaçtır. Amaca ulaştıracak davranışların seçimi ve hayata geçirilmesi süreci, aktörün eylemleri sonrası çevreden elde edilecek geri bildirimlerle düzenlenir. Ulaşılması arzulanan durumun zihinsel temsili, yani amaç (Austin ve Vancouver, 1996: 338), sürecin işleyişinde rehber görevi görür. Güncel durum ve/veya gerçekleştirilen davranışların çıktıklarıyla ilgili geri bildirimler amaçla karşılaştırılarak, davranışta bir değişikliğe ya da yeni bir davranışa gerek olup olmadığına karar verilir. Süreç, amaca ulaşılmasıyla son bulur.

Kontrol teorilerinde amaca yönelik davranışa, niyet modellerine nazaran, daha geniş bir çerçeveden bakılır. Davranış, güncel durum ve arzulanan durum arasında eşitlik sağlayacak bir araç-eylem olarak kavramsallaştırılır. Bu çerçevede davranışın seçimi, aktörün amaç ya da amaçlarına bağımlıdır ve davranışın analizi için, “ne işe yaradığının” da bilinmesini gerekir. Öz düzenlemenin hizmet ettiği amaç, motivasyon sürecinin hem tetikleyicisi hem de sonucu konumundadır. Belirlenen amacın özellikleri ve birey için taşıdığı önem, motivasyonun gücünü ve sarf edilecek çabanın yoğunluğunu etkileyecektir (Locke ve Latham, 1990).

4.2. Naif Psikoloji: Kasıtlı vs. Kasıtsız Davranış Açıklamaları

Niyet edilen/kasıtlı davranışın açıklamasıyla, kasıtsız davranışın açıklaması arasındaki farkın bireyler tarafından rahatlıkla bilinebileceği, naif psikolojinin (Clark, 1987) varsayımları arasındadır. Kasıtsız davranışların nedenleri, kasıtlı davranışların ise sebepleri vardır¹³. Davranış gerçekleştirmek için sebebi olan x bir birey söz konusu olduğunda, “ x , G 'ye neden olmaya çalışır ki G , x 'in amacıdır” (Heider, 1982: 100). Kasıtlı bir davranış gerçekleştiğinde üçüncü kişiler, davranış gerçekleştirenin, davranış gerçekleştirmek için sebepleri olduğunu ve bu sebeplerin ise bireyin arzu ve inançlarından süregeldiğini bilir (Malle ve Knobe, 1997; Malle, 1999). Buna göre bir girişiminin, arzuladığı duruma iş kurarak ulaşacağına inandığı ve iş kurmanın kasıtlı gerçekleşen bir davranış olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Davranış gerçekleştirmek niyetinin oluşumu için bireyin, bir arzuya ve davranışın,

12 Öz-düzenleme, bireylerin değişen zaman ve şartlarda davranışlarını değerlerine göre kontrol etmeleri anlamında kullanılmıştır (Karoly, 1993).

13 Malle (1999: 28) hız limitini aşan birey örneği ile bu farkı açıklamaktadır. Birey eğer mağazaya kapanışından evvel yetişmek için hız limitini aşıyorsa mağazaya yetişmeyi arzuladığı ve hızlı giderek ulaşabileceğine inandığı; hız göstergesi bozulduğundan limiti aşıyorsa da bireyin bunu kasıtlı yapmadığı çıkarılır. İlk versiyonda, bireyin hız limitini aşmak için bir sebebi (arzu ve inancı) vardır ve davranış kasıtlıdır. İkinci versiyonda ise hız limitinin aşılması kasıtsızdır ve bir nedene (hız göstergesinin bozuk olmasına) bağlıdır.

kendisini bu arzusuna ulaştıracak davranış olduğu inancına sahip olması gereklidir. Böylece niyetin oluşumu, davranışın arzulanan duruma/amaca uygun olması şartına bağlıdır.

Niyet edilen davranışın naif psikolojideki açıklaması, Aristo'nun akıl yürütme mekanizması ile aynıdır: “ x , G 'yi arzular; x , G 'ye A davranışı ile ulaşabileceğine inanır; x , A davranışını gerçekleştirmeye niyet eder.” (Engel, 1996; Proust, 2003). Geri bildirim teorileri gibi niyetin naif açıklaması da niyet edilen davranışı, bir amaca hizmet etmesi ve arzulanan duruma ulaştıracak olmasına inanılması kriterleriyle tanımlar. Arzulanan bir durum söz konusu değilse davranış, nedenlerle açıklanır.

4.3. Eylem Felsefesi: Arzu-İnanç Modeli

Davranışın nedensel teorileri, amaca yönelik olan teleolojik eylemlerin, sadece amaca yönelik olmadıklarını, varlıklarının nedeninin amaca ulaşmak olduğunu savunur ve niyet edilen tüm davranışlar teleolojiktir (Dretske, 1991: 111). Teleolojik davranışı gerçekleştirme niyeti ise arzu-inanç ikilisinden oluşur ve davranışın nedeni kabul edilir (Searle, 1985; Davidson, 2001). Davranışın ortaya çıkma nedeni, davranışa niyet edilmiş olmasıdır. Geri bildirim teorileriyle benzer şekilde, güncel davranışı kontrol eden, arzulanan bir gelecek durum temsili söz konusudur. Arzulanan duruma ulaştıracağına inanılan davranışa niyet edilir. Birey, arzu ve inançları aracılığıyla bireysel ve çevresel uyarıcıları algılayıp yorumlayarak davranış için bir sebebe sahip olur. Uyarıcılar bu anlamda davranışın tetikleyici nedeni olsalar da, davranışı yapılandıran neden, arzu-inanç ikilisidir (Drestske, 1991: 84-88)¹⁴. Zira davranış niyeti, bireyin davranışı gerçekleştirme sebebi olduğu için ortaya çıkmıştır (Davidson, 1963: 693). Davranışın nedensel teorilerinde, sebepler niyetin, niyet de davranışın nedeni kabul edilir.

Eylem felsefesi alanında niyetlerle ilgili yapılan bir ayırımı, şartlı ve şartsız niyetler üzerine olduğu görülmektedir (Proust, 2005: 77). Belirli şartlar sağlandığında gerçekleştirilmesi rasyonel olacak davranışlarla ilgili olanlar, şartlı niyetler (bkz. Gollwitzer, 1999); davranış kararı alınmış olanlara şartsız niyetler olarak adlandırılmaktadır. Şartsız niyetler, davranışın değerlendirilmesinin tamamlanmasıyla ortaya çıkar ve “ x , A davranışını gerçekleştirecektir.” anlamına gelir (Searle, 1985: 108). Böyle bir durumda B , C ya da D davranışlarından bahsedilemez; zira A davranışı seçilmiştir. Şartlı niyetler için, gelecekte A davranışını gerçekleştirmenin yalnızca bazı koşullarda muhtemel olması söz konusuysa şartsız niyette, A davranışında karar kılınmıştır.

Amaca odaklanan davranış teorilerinden elde edilen keşif bulguları, niyetin, amaç ve davranış arasında bir aracı olduğunu; davranışın sonuçlarının amaçlar göz önünde tutularak değerlendirildikten sonra ortaya çıktığını ve amaca ulaşmak için yapılan araç seçim sürecinin son etabı olduğunu söylemeyi mümkün kılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle, niyetin oluşum mekanizmasının, sadece davranışla ilişkili olarak değil, amaçla da ilişkilendirilerek çalışılırsa daha iyi açıklanacağı ve anlaşılacağı savunulabilir.

5. GİRİŞİMCİLİK NİYETİNİN KARAR OLARAK KAVRAMSALLAŞTIRILMASI ÖNERİSİ

Bratman'a göre, bireyler plan yapan aktörler olduğundan, değer attedikleri, arzularının nesnesi olan amaçlarını gerçekleştirebilir ve geleceği planlamak için niyetle sonuçlanan kararları alır (Bratman, 1997: 76). Niyetler ise kasıtlı davranışlara neden olur (Malle, 1999: 31). Kasıtlı davranışları kasıtsız davranışlardan ayıran, davranışın gerçekleşmesinden önce gelen niyet oluşumudur ve niyete sahip olma, söz konusu davranışın planlandığının, dolayısıyla arzulanan bir sonuca ulaştırmasının beklendiğinin ve o sonuca ulaşmak için motive olduğunun göstergesidir.

Öncesinde niyet oluşturulan kasıtlı davranışlar, birey amaçlarına hizmet ettikleri için seçilmiştir. Yani davranışın seçimini etkileyen nedenler, bireyin arzulandığı bulduğu değil, arzuladığı durumlarla ilgilidir. Niyet, bireyin güncel durumundan arzuladığı duruma erişirme kapasitesi olduğuna inandığı davranışın seçimidir ve bu bağlamda karar olarak nitelendirilebilir. Çünkü bir birey, aynı anda, örneğin iki profesyonel kariyere niyet edemez.

Girişimcilik literatüründe işletme kurma kararının, hâlihazırda işletme kurma niyetinde olan birey tarafından alındığının kabul edildiği görülmektedir (Learned, 1992; Emin, 2003; Hernandez ve Marco, 2006; Krueger, 2009). Literatürdeki bu eğilim, girişimcilik niyetinin işletme kurma davranışını öngörmedeki ayrıcalıklı rolünü elinden almaktadır. Zira girişimcilik niyeti bu anlayışta, potansiyel girişimci “şayet” tetikleyici bir olayla karşılaşılırsa gerçekleşme şansı bulacak (Fayolle, 2003: 74), belirsiz gelecek için oluşturulmuş alternatif niyetlerden biri olarak

14 GOM'da potansiyel girişimcinin hayatının gidişatını değiştiren yer değiştirmeler, birer uyarıcı, yani girişimci davranışın tetikleyici nedenleri olarak ele alınabilir.

adedilmektedir (bkz. şartlı niyet). Girişimcilik niyetinin bu şekilde kavramsallaştırılmış hali, karar verilme sırası bekleyen, “uykuda bir dileğe” benzemekte ve eylemle sonuçlanma konusunda etkisiz kalmaktadır.

Bu etkisizliğin temelinde, girişimcilik niyeti açıklamasının, bireyin işletme kurma davranışıyla ilgili arzulanabilirlik ve yapılabirlik algılarına indirgenmiş olması yatar. Girişimcilik niyeti oluşumu, işletme kurma davranışının birey için çekici olması ve yapılabir algılanmasına bağlanırken, diğer sosyal bilimlerdeki tanımlarında niyet, davranışın arzulanabilir ve yapılabir olarak algılanmasından daha fazlasıdır. Davranışın seçimi için, davranışın sonuçlarına değer verilmesi yetmez. Davranışa niyet etmek, bireyde amacına ulaşma motivasyonu gerektirir ve sadece davranışın sonuçlarının birey için arzulanabilir olması, motivasyonun ya da niyetin oluşumuna neden olamaz (Bagozzi, 1992: 184; Perugini ve Bagozzi, 2004b: 71).

Sonuç olarak, girişimcilik niyetinin açıklaması, potansiyel girişimcinin girişimde bulunma sebebinin bilinmesini gerektirir. Bu sebep, onu girişimde bulunmaya iten motivasyonun temelinde olan amacı ve iş kurmanın amacına ulaştıracağına dair olan inancıdır. İşletme kurma niyetinin oluşumu, bireyin arzu ve amaçlarıyla ilintilendirilmediğinde ve yalnızca işletme kurma davranışıyla ilgili algılarıyla açıklandığında, söz konusu niyetin davranış öngörme gücü düşük olacaktır. Bir davranışın seçimi, ancak amaçlar hesaba katılarak açıklanabilir (Abraham ve Sheeran, 2003: 266). Niyet bu şekilde ele alındığında, potansiyel girişimcinin amaç ya da amaçlarına ulaşmak için aldığı “işletme kurma kararı” olarak tanımlanabilir.

6. SONUÇ

Niyet ve davranış arasındaki teorik boşluk doldurulmadan, mevcut niyet kavram ve kuramının test edildiği çalışmaların sayısının artması, girişimcilik alanına nitelikselden ziyade niceliksel katkıda bulunma riski taşımaktadır. İşletme kurma davranışının öncesini oluşturan bu evrenin açıklamasına katkıda bulunmak amacıyla, niyet ile davranış arasındaki ilişkiyi çalışan işletme harici sosyal bilimlerin kavramsal ve kuramsal kabullerine başvurulması, girişimcilik niyetinin iş kurma davranışını öngörme gücünü arttırabilir (bkz. Bygrave ve Hofer, 1991).

Bu fikirden hareketle, sosyal psikoloji, naif psikoloji ve eylem felsefesi alanlarında niyet kavramına odaklı yapılan literatür taraması bulguları, güncel girişimcilik literatüründe yaygın olarak çalışılan GOM-PDT bakış açısına katkıda bulunmak amacıyla sunulmuştur. Girişimcilik niyetinin oluşum sürecinin arzulan durum/amaç ve motivasyon süreçleriyle entegre edilmesinin, işletme kurma davranışının hâlihazırdaki açıklamasını güçlendireceği öne sürülmüştür. İş kurma niyeti, yalnızca iş kurma davranışıyla değil, iş kurmanın hizmet ettiği amaçla da bağlantılandırıldığında, bireyin aldığı işletme kurma kararı olarak tanımlanabileceği savunulmuştur.

Çalışmanın çıkarsamaları yalnızca teorik verilere dayanıyor ve ampirik bir çalışma gerektiriyor olsa da, bu haliyle girişimcilik niyetini çalışma şeklinin sorgulanmasını sağlayacağı umulmaktadır. Pratik çerçevede ise çalışma, işletme kurma eyleminin gerçekleşmesini kolaylaştıracak faktörlerin iyileştirilmesine dayanan ve temelde bireyin yapılabirlik algılarını pozitif kılmayı amaçlayan teşvik mekanizmalarının, girişimciliği yalnızca kısmi olarak besleyeceği çıkarımına yol açabilir. Bireylerin girişimci olma kararlarında, iş kurmayı yapılabir algılamalarının elzem olduğu hususu sorgulanmasa da, yapılabirlik algılarının davranışın ve/veya çıktılarının arzulanmasının akabinde sürece dâhil olacağı, girişimci faaliyeti arttırmada “hangi niyetle” iş kurmaya niyet edilebileceğinin altının çizilmesinin, en az finansal destek kadar etkili olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABRAHAM, C. ve SHEERAN, P. (2003). “Implications of Goal Theories for the Theories of Reasoned Action and Planned Behaviour”. *Current Psychology: Developmental, Learning, Personality, Social*, 22 (3): 264-280.
- AJZEN, I. (1991). “The Theory of Planned Behavior”. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50: 179-211.
- AJZEN, I. (2002). “Perceived Behavioral Control, Self-Efficacy, Locus of Control and the Theory of Planned Behavior”. *Journal of Applied Social Psychology*, 32: 1-20.
- AJZEN, I. ve FISHBEIN, M. (2005). “The Influence of Attitudes on Behavior”. Albarraçin, D., Johnson, B.T. ve Zanna M.P. (Der.), *The Handbook of Attitudes* (173-221). Erlbaum, Mahwah NJ.
- AMABILE, T.M. (1997). “Entrepreneurial Creativity Through Motivational Synergy”. *Journal of Creative Behavior*, 31 (1): 18-26.

- ANSCOMBE, G.E.M. (2002). *L'intention*. Éditions Gallimard, Paris.
- ARMITAGE, C.J. ve CONNER, M. (1999). "The Theory of Planned Behaviour: Assessment of Predictive Validity and 'Perceived Control'". *British Journal of Social Psychology*, 38: 35-54.
- ARMITAGE, C.J. ve CONNER, M. (2001). "Efficacy of the Theory of Planned Behaviour: A Meta-Analytic Review". *British Journal of Social Psychology*, 40: 471-499.
- AUSTIN, J.T. ve VANCOUVER, J.B. (1996). "Goal Constructs in Psychology: Structure, Process and Content". *Psychological Bulletin*, 120 (3): 338-375.
- BAGOZZI, R.P. ve WARSHAW, P.R. (1990). "Trying to Consume". *Journal of Consumer Research*, 17: 127-140.
- BAGOZZI, R.P. (1992). "The Self-Regulation of Attitudes, Intentions, and Behavior". *Social Psychology Quarterly*, 55 (2): 178-204.
- BANDURA, A. (1977). "Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change". *Psychological Review*, 84 (2): 191-215.
- BIRD, B.J. (1988). "Implementing Entrepreneurial Ideas: The Case for Intention". *Academy of Management Review*, 13 (3): 442-453.
- BIRLEY, S. ve WESTHEAD, P. (1994). "A Taxonomy of Business Start-Up Reasons and Their Impact on Firm Growth and Size". *Journal of Business Venturing*, 9: 7-31.
- BOYD, N.G. ve VOZIKIS, G.S. (1994). "The Influence of Self-Efficacy on the Development of Entrepreneurial Intentions and Actions". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 18 (4): 63-77.
- BRÄNNBACK, M., KRUEGER, N., CARSRUD, A., KICKUL, J. ve ELFVING, J. (2007). "'Trying' to be an Entrepreneur? A 'Goal Specific' Challenge to the Intentions Model". Babson Collegiate Entrepreneurship Research Conference, Haziran, Madrid, İspanya.
- BRATMAN, M.E. (1997). "Pour une Théorie Modeste de l' Action Planifié". Dupuy, J.-P., ve Livet, P. (Der.), *Les Limites de la Rationalité, Tome 1 Rationalité, Éthique et Cognition, Colloque de Cerisy (75-87)*. Éditions La Découverte, Paris.
- BROCKHAUS, R.H. (1980). "Risk Taking Propensity of Entrepreneurs". *Academy of Management Journal*, 23 (3): 509-520.
- BROCKHAUS, R.H. (1982). "The Psychology of the Entrepreneur". Kent, C., Sexton, D. ve Vesper K. (Der.), *Encyclopedia of Entrepreneurship (39-56)*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs NJ.
- BYGRAVE, W.D. ve HOFER, C.W. (1991). "Theorizing About Entrepreneurship". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16 (2): 13-22.
- CARSRUD, A. ve BRÄNNBACK, M. (2011). "Entrepreneurial Motivations: What Do We Still Need to Know?". *Journal of Small Business Management*, 49 (1): 9-26.
- CARTER, N.M., GARTNER, W.B., SHAVER, K.G. ve GATEWOOD, E.J. (2003). "The Career Reasons of Nascent Entrepreneurs". *Journal of Business Venturing*, 18: 13-39.
- CARVER, C.S. ve SCHEIER, M.F. (2001). *On the Self-Regulation of Behavior*. Cambridge University Press, New York.
- CHARREIRE, S. ve DURIEUX, F. (2003). "Explorer et Tester: Deux Voies Pour la Recherche". Thiétart, R.-A. vd. (Der.), *Méthodes de Recherche en Management (57-81)*. Dunod, Paris.
- CLARK, A. (1987). "From Folk Psychology to Naive Psychology". *Cognitive Science*, 11: 139-154.
- DAVIDSON, D. (1963). "Actions, Reasons, and Causes". *The Journal of Philosophy*, 60 (23): 685-700.
- DAVIDSON, D. (2001). *Essays on Actions and Events*. Oxford University Press, New York.
- DECI, E.L. ve RYAN, R.M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Springer Science+Business Media, New York.
- DECI, E.L. ve RYAN, R.M. (2000). "The 'What' and 'Why' of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior". *Psychological Inquiry*, 11 (4): 227-268.
- DIEL, P. (1969). *Psychologie de la Motivation: Théorie et Application Thérapeutique*. Petite Bibliothèque Payot, Paris.
- DRETSKE, F. (1991). *Explaining Behavior: Reasons in a World of Causes*. MIT Press, USA.
- ELFVING, J., BRÄNNBACK, M. ve CARSRUD, A.L. (2009). "Toward a Contextual Model of Entrepreneurial Intentions". Carsrud, A.L., ve Brännback, M. (Der.), *Understanding the Entrepreneurial Mind: Opening the Black Box (23-33)*. Springer, New York.

- EMIN, S. (2003). *L'intention de Créer une Entreprise des Chercheurs Publics: Le Cas Français. İşletme Yönetimi Enstitüsü, Doktora Tezi, Université Pierre Mendes, Fransa.*
- ENGEL, P. (1996). "Is Desire Necessary for the Explanation of Action?". 8ième Symposium de l'Académie du Midi sur le 'Désir', 27-31 Mayıs, Château de Nyer, Rousillon, Fransa.
- ENGLE, R.L., DIMITRIADI, N., GAVIDIA, J.V., SCHLAEGEL, C., DELANOE, S., ALVARADO, I., HE, X., BUAME, S. ve WOLFF, B. (2010). "Entrepreneurial Intent: A Twelve-Country Evaluation of Ajzen's Model of Planned Behavior". *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 16 (1): 35-57.
- FAYOLLE, A. (2003). *Le Métier de Créateur d'Entreprise. Éditions d'Organisation, Paris.*
- FAYOLLE, A. ve LIÑÁN, F. (2014). "The Future of Research in Entrepreneurial Intentions". *Journal of Business Research*, 67: 663-666.
- FISHBEIN, M. (1963). "An Investigation of the Relationships Between Beliefs About an Object and the Attitude Toward that Object", *Human Relations*, 16 (3): 233-239.
- FISHBEIN, M. ve AJZEN, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research. Addison-Wesley, Reading Massachusetts MA.*
- GEEN, R.G. (1995). *Human Motivation: A Social Psychological Approach. Wadsworth Cengage Learning, Belmont CA.*
- GOLLWITZER, P.M. (1999). "Implementation Intentions". *American Psychologist*, 54 (7): 493-503.
- HEIDER, F. (1982). *The Psychology of Interpersonal Relations. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ.*
- HERNANDEZ, E.M. ve MARCO, L. (2006). *Entrepreneur et Décision: De l'Intention à l'Acte. Éditions Eska, Paris.*
- KAROLY, P. (1993). "Mechanisms of Self-Regulation: A Systems View". *Annual Review of Psychology*, 44: 23-52.
- KOLVEREID, L. (1996). "Organizational Employment versus Self-Employment: Reasons for Career Choice Intentions". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 20 (3): 23-31.
- KRUEGER, N. (1993). "The Impact of Prior Entrepreneurial Exposure on Perceptions of New Venture Feasibility and Desirability". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 18 (1): 5-21.
- KRUEGER, N. (2009). "Entrepreneurial Intentions are Dead: Long Live Entrepreneurial Intentions". Carsrud, A.L., ve Brännback, M. (Der.), *Understanding the Entrepreneurial Mind: Opening the Black Box (51-72). Springer, New York.*
- KRUEGER, JR. N.F. ve BRAZEAL, D.V. (1994). "Entrepreneurial Potential and Potential Entrepreneurs". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 18: 91-104.
- KRUEGER, JR. N.F. ve CARSRUD, A.L. (1993). "Entrepreneurial Intentions: Applying the Theory of Planned Behaviour". *Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal*, 5 (4): 315-330.
- KRUEGER, JR. N.F., REILLY, M.D. ve CARSRUD, A.L. (2000). "Competing Models of Entrepreneurial Intentions". *Journal of Business Venturing*, 15: 411-432.
- LAPIERE, R.T. (1934). "Attitudes vs. Actions". *Social Forces*, 13 (2): 230-237.
- LEARNED, K.E. (1992). "What Happened Before the Organization? A Model of Organization Formation". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 17 (1): 39-48.
- LOCKE, E.A. ve LATHAM, G.P. (1990). *A Theory of Goal Setting and Task Performance. Englewood Cliffs, NJ.*
- LORTIE, J. ve CASTOGIOVANNI, G. (2015). "The Theory of Planned Behavior in Entrepreneurship Research: What We Know and Future Directions". *International Entrepreneurship and Management Journal*, 11 (4): 935-957.
- MALLE, B.F. (1999). "How People Explain Behaviour: A New Theoretical Framework". *Personality and Social Psychology Review*, 3 (1): 23-48.
- MALLE, B.F. ve KNOBE, J. (1997). "The Folk Concept of Intentionality". *Journal of Experimental Social Psychology*, 33 (2): 101-121.
- MARKS, J. (1986). "On the Need for Theory of Desire". Marks, J. (Der.), *The Ways of Desire: New Essays in Philosophical Psychology on the Concept of Wanting (1-16). Precedent Publishing Inc., Chicago Illinois.*
- MARTIN, R. (1975). *Contribution à l'Étude du Concept de Motivation. Edebiyat-Psikoloji, Doktora Tezi, Université Lyon II, Fransa.*
- McCLELLAND, D.C. (1961). *The Achieving Society. D. Van Nostrand Company Inc., Princeton NJ.*

- MILLER, G.A., GALANTER, E. ve PRIBRAM, K.H. (1960). *Plans and the Structure of Behavior*. Holt, New York.
- NUTTIN, J. (2005). *Théorie de la Motivation Humaine: Du Besoin au Projet d'Action*. Presses Universitaires de France, Paris.
- PAULSSEN, M. ve BAGOZZI, R.P. (2006). "Goal Hierarchies as Antecedents of Market Structure". *Psychology & Marketing*, 23 (8): 689-709.
- PERUGINI, M. ve BAGOZZI, R.P. (2004a). "An Alternative View of Pre-Volitional Processes in Decision Making: Conceptual Issues and Empirical Evidence". Haddock, G. ve Maio, G.R. (Der.), *Contemporary Perspectives on the Psychology of Attitudes* (169-201). Psychology Press, Hove East Sussex.
- PERUGINI, M. ve BAGOZZI, R.P. (2004b). "The Distinction Between Desires and Intentions". *European Journal of Social Psychology*, 34: 69-84.
- POWERS, W.T. (1973). *Behavior: The Control of Perception*. Aldine, Chicago IL.
- PROUST, J. (2003). "La Philosophie et la Théorie de l'Action". FMSH (Fondation Maison des Sciences de l'Homme), 12 Mayıs, www.archivesaudiovisuelles.fr, 1.4.2019.
- PROUST, J. (2005). "La Nature de la Volonté". Éditions Gallimard, Paris.
- REYNOLDS, P.D., CAMP, S.M., BYGRAVE, W.D., AUTIO, E. ve HAY, M. (2001). *Global Entrepreneurship Monitor: Executive Report*. United Nations Association of the USA and the Business Council for the United Nations. www.gemconsortium.org, 1.4.2019.
- ROSENBERG, M.J. (1967). "Cognitive Structure and Attitudinal Affect". Fishbein, M. (Der.), *Readings in Attitude Theory and Measurement* (325-331). John Willey & Sons, Inc., New York.
- SCHLAEGEL, C. ve KOENIG, M. (2014). "Determinants of Entrepreneurial Intent: A Meta-Analytic Test and Integration of Competing Models". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 38 (2): 291-332.
- SEARLE, J. (1985). *Intentionnalité: Essai de Philosophie des États Mentaux*. Éditions de Minuit, Paris.
- SHANE, S., KOLVEREID, L. ve WESTHEAD, P. (1991). "An Exploratory Examination of the Reasons Leading to New Firm Formation Across Country and Gender". *Journal of Business Venturing*, 6: 431-446.
- SHANE, S., LOCKE, E.A. ve COLLINS, C.J. (2003). "Entrepreneurial Motivation". *Human Resource Management Review*, 13 (2): 257-279.
- SHAPERO, A. ve SOKOL, L. (1982). "The Social Dimensions of Entrepreneurship". Kent, C., Sexton, D. ve Vesper K. (Der.), *Encyclopedia of Entrepreneurship* (72-90). Prentice-Hall, Englewood Cliffs NJ.
- VAN GELDEREN, M., BRAND, M., VAN PRAAG, M., BODEWES, W., POUTSMA, E. ve GILS, A. (2008). "Explaining Entrepreneurial Intentions by Means of the Theory of Planned Behaviour". *Career Development International*, 13 (6): 538-559.
- VROOM, V.H. (1964). *Work and Motivation*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco.